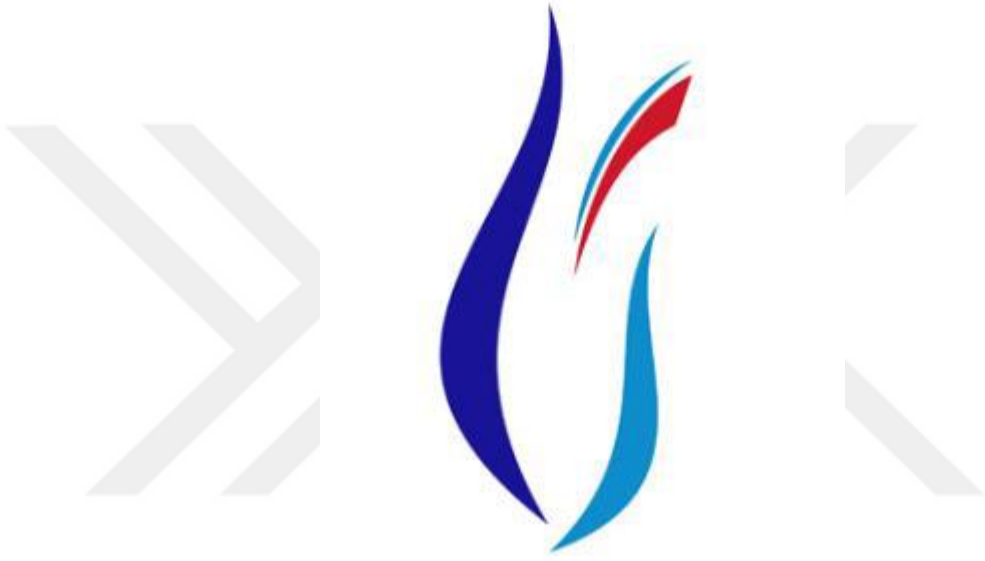

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Manisa, 2019

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MARY WOLLSTONECRAFT'TA KADIN HAKLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME

Gözde KUMCULAR

Danışman
Doç. Dr. Aylin ÇANKAYA

MANİSA-2019

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 30/04/2019 tarih ve 14/24 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından “Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9. Maddesi” uyarınca Enstitümüz Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gözde KUMCULAR’ın; “**Mary Wollstonecraft’ta Kadın Hakları Üzerine Bir İnceleme**” konulu tezi incelenmiş ve aday 30.05.2019 tarihinde saat 10:00’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

ile karar verilmiştir.

ÜYE
Doç. Dr. İsa GÖRÜMUTLU

BAŞKAN
Doç. Dr. Aylin Gorkaya

ÜYE
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Mary Wollstonecraft’ta Kadın Hakları Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Gözde KUMCULAR

ÖZET

MARY WOLLSTONECRAFT'TA KADIN HAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mary Wollstonecraft günümüzden 230 yıl öncesinde kadınların erkek egemen toplum düzeni tarafından bilinçli bir şekilde eğitimsiz bırakılmasını ve onların toplumsal alandan kopararak eve hapsedilmesini kaleme alarak, yüksek sesle eleştiren ilk İngiliz feminist yazardır. Wollstonecraft kadınların eğitim sayesinde ufkunu genişleterek onlara uygun fiziksel ve zihinsel eğitim verildiğinde bu kör itaatten kurtulacaklarını savunmuştur. Wollstonecraft siyasi düşünce tarihinde büyük bir ses olmuş ve bu tezin yazılma amacını oluşturan kadın haklarının önemli bir parçası olarak gördüğü eğitim hakkının öneminden bahsetmiştir. 17. ve 18. yüzyıl filozoflarından Rousseau ve Locke'un erkeklere yönelik taraflı eğitim felsefelerini de inceleyerek; doğa, kadın ve erkeğe eşit davranırken sizler neden bu ayrımı yaratıyorsunuz diyerek onları eleştirmiştir. Wollstonecraft tüm çalışmalarında 'Özel olan siyasaldır.' görüşünü savunarak geleneksel aile ve cinsiyet rollerini sorgulamıştır. Kadınlara eşit eğitim fırsatları sağlandığında onlardan daha iyi eşler, yurttaşlar ve daha iyi anneler olabileceği sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eğitim, Liberal Feminizm, Kız Çocuklarının Eğitimi

ABSTRACT

AN INVESTIGATION ON WOMEN'S RIGHTS IN MARY WOLLSTONECRAFT

Mary Wollstonecraft who is the first British feminist writer to criticize loudly by writing up that 230 years ago from our time, women were left uneducated by male dominant order society consciously, confined to the home by breaking their connections from social field. She advocated that by expanding women's horizons thanks to education and when physical and mental education which are suitable for them are given, they get rid of this blind obedience. Mary Wollstonecraft became an effective figure in the history of political thought and mentioned the importance of women's education that constitute the aim of this thesis. By analyzing 17th and 18th century philosophers Rousseau and Locke's philosophies of one-sided education for men, she criticizes them by saying whereas nature treats women and men equally, why do you create this discrimination? Wollstonecraft examined traditional roles of family and gender by advocating the view that "the private one is political" in her all works. He concluded that women may become better wives, citizens and better mothers when they are provided equal education opportunities for them.

Key Words: Woman, Education, Liberal Feminism, Education of Daughters

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgi, tecrübe ve değerli zamanını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Aylin Çankaya'ya teşekkürlerimi sunarım. Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme, özellikle anneme ve çok destek veren canım eşime teşekkürlerimi bir borç bilirim. Umarım çalışmam öncelikle kızıma ışık olur.

Gözde KUMCULAR

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	I
Özet	II
Abstract	III
Teşekkür	IV
Giriş	2

I.BÖLÜM

MARY WOLLSTONECRAFT'IN DÖNEMİ

1.1.Aydınlanma Çağı.....	4
1.2.Liberal Feminizm	9
1.3.Mary Wollstonecraft Yaşamı ve Öğretisi	16
1.4. Mary Wollstonecraft'ın Felsefesi.....	22

II.BÖLÜM

ESERLERİ

2.1.Thoughts on Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler).....	31
2.2.Mary : A Fiction (Mary :Bir Kurgu) / Maria or the Wrongs of Woman (Maria ya da Kadının Hataları).....	36
2.3.Original Stories from Real Life ; with Conversation, Calculates to Regulate the Affections and frm the Mind to Truth and Goodness (Gerçek Hayattan Orijinal Hikayeler:Gerçekliğe ve İyiliğe Giden Aklı ve Sevgiyi Düzenlemeyi Tasarlayan Konuşmalarla).....	46
2.4.A Vindication the Rigths of Woman (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi).....	52

III. BÖLÜM

3.1. John Locke Eğitim Felsefesi ve Mary Wollstonecraft Eleştirisi.....	68
3.2.Jean Jacques Rousseau'nun Eğitim Felsefesi ve Mary Wollstonecraft Eleştirisi.....	74
Sonuç.....	82
Kaynakça.....	85

GİRİŞ

Üç bölümden oluşan çalışmamız feminizmin öncüsü olarak adlandırılan Mary Wollstonecraft'ın imtiyazlı ve eğitilmiş erkeklerin, kadınların eğitimini ve özyönetimini reddetmesini ve Fransız Devriminin yalnızca erkeklere eşitlik ve demokrasi getirdiğini eleştirerek başta eğitim hakkı olmak üzere kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu göstermeyi hedefler.

Çalışmamızın birinci bölümünde; Aydınlanma Dönemi, Liberal Feminizm, Mary Wollstonecraft'ın yaşamı ve eğitim felsefesinden bahsedilecek ve kadın erkeğin kafa arkadaşı olarak yetiştirilmezse, bilgiyle erdemin yayılamayacağı düşüncesi vurgulanacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Mary Wollstonecraft'ın eserleri kadın haklarından en önemli gördüğümüz eğitim başlığı altında irdelenecektir. Yaşadığı çağda sürekli eleştirilerin hedefine oturtulan Wollstonecraft yazdıklarıyla feminizm tarihine başyapıt niteliğinde eserler bırakmıştır. Bunlardan en önemlisi kılavuz kitap olarak görülen *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*'dir. Araştırmamızın sınırlılığını çalıştığımız *Mary Wollstonecraft'da Kadın Hakları Üzerine İnceleme* de Türkçe kaynakların yeterli olmaması sebebiyle araştırma süresince çoğunlukla batılı kaynaklardan çeviri yapılacaktır.

Çalışmamızın son bölümünde ise Aydınlanma Dönemine damgasını vurmuş ünlü filozoflar Rousseau ve Locke'un cinsiyetçi eğitim anlayışları irdelenecektir. Buradaki temel amacımız, kadınların mahkum oldukları kölelikten kurtulmasının, doğuştan sahip oldukları ama ataerkil sistem tarafından ellerinden alınan bu doğal haklarının olduğunu belirterek, onlara bunların başında gelen eğitim hakkına sahip olarak prangalarından kurtulabileceklerini ve bu sayede daha iyi bir vatandaş, daha iyi bir anne, daha iyi insanlar yetişebileceğini göstermektir. Dönemin liberal düşünürleri Rousseau ve Locke özgürlük düşünürü olmasına rağmen erkek eğitiminin gerekliliğinden bahsedip bu bağlamda kadınlara yalnızca kısıtlı eğitim imkanlarını uygun görmeleri eleştirilecektir. Devrim niteliğinde bir neslin yetişmesi için eğitimsel bir reformun gerekliliği üzerinde durulacaktır. Bu düşünürlerin kadın ve kadın eğitimi konusunda ortaya attıkları düşünceler ve kadınları sadece eğitimsiz bırakarak diğer tüm haklarından da mahrum bırakmaları eleştirimizin temel hedeflerinden biridir.

Ayrıca kadınların çocuk büyütmek ve onların fiziksel bakımlarını sağlamak gibi geleneksel rollerinden çok daha sağlam ve rasyonel bir eğitim almayı hak ettiklerinin üzerine vurgu yapılacaktır. Wollstonecraft'ın erdem önemlidir çünkü kadınların bağımsızlığını kazanmasında en etkin yoldur söyleminden yola çıkarak eğitim sayesinde elde edilen erdem davranışının aynı zamanda adalet ve kadınlara özgürlük getireceği anlatılacaktır. Wollstonecraft'ın evlilik ve eğitim kurumuna yönelik eleştirileriyle eğitim kurumlarının kadınlarını dışladığı, evlilik kurumlarının ise kadınları boyunduruğu altına aldığı özellikle Aydınlanma Düşünürlerinin kadın doğasını aile ile özdeşleştirmesini eleştirmesi tezimizin odak noktasıdır. Ayrıca literatür taraması yapıldığında Mary Wollstonecraft'ın eserlerinin kadın hakları ve eğitim başlığı altında daha önce detaylı incelenmemiş olması sebebiyle bu alana farklı bir boyut katacağı düşüncesindeyiz.

I.BÖLÜM

MARY WOLLSTONECRAFT'IN DÖNEMİ

1.1.Aydınlanma Çağı

Aydınlanma çağıının temel anlayışının izlerini taşıyan ilk feminist kadın yazar Mary Wollstonecraft'ın yaşamına ve düşüncelerine değinmeden önce kısaca Aydınlanma çağıından ve bu dönemin özelliklerinden bahsetmek gerekmektedir.İngiliz Devrimi ile başlayıp Fransız Devrimi ile bitirilen bir felsefi hareketi, bu hareketlerin sonucu olarak toplumsal ve siyasi yapıda ortaya çıkan süreci ifade eden Aydınlanma Çağı; Fransızcada 'ışık' anlamına gelen 'Lumires', İngilizcede 'Enlightenment', Almandada ise 'Aufklaerung' kavramları ile karşılanmıştır.

Aydınlanma Çağı sonuçları itibariyle Avrupa'nın ve Amerika'nın her tarafında etkili olmuş, insanları; mit, ön yargı ve hurafelerden, kurumsal dini temsil eden eski düzenden kurtararak aklın kullanılması ile doğru bilgiye ulaşılacağı temel fikri ile 'iyi ve özgürlükçü' olarak kabul edilen aklın düzenine sokmayı hedefleyen bir sürecin çizgilerini, aklın özerkliğini, ilerleyişini ve entelektüel kültürün dayanışmasını ortaya koymuştur.¹

Başta Kant olmak üzere Aydınlanma düşünürlerinin büyük çoğunluğu; bireysel, sosyal ve politik hayatın problemlerinin akıl ve felsefe yöntemlerini kullanarak, vahye ve imanın sınırlarına müracaat etmeden, akılcı çözümler üretmekle mümkün olabileceğini, bunun sonucu olarak dogmatizmin yanlış ve koyu ışığının, mistisizmin karanlığının tersine "aklın ışığına" yönelebileceğini söylerler. 'Akıl Çağı' ya da 'Aydınlanma Çağı' adı verilen bu yüzyıl kendisini 'tiran' olarak değil 'öğretmen' olarak göstermiş ve tıpkı bir ruh hali gibi farklı toplumları, farklı kültürleri etkilemiştir. Ortodoksluğa, Karşı Reform'a karşı bir tepki olmuştur.²

Bu yüzyıl, Albrecht Von Haller'in ifadesiyle, öteden beri süre gelen adetlere karşı alışılmamış bir dinamiğin geldiği, özgür düşünebilenin düşünüyor kabul edildiği, serbestçe konuşup yazmanın mümkün olduğu, geçmişe değil ileriye bakan bir yüzyıl olmuştur.³

¹ www.earsiv.odu.edu.tr:808

² Cevizci, A. , (2008), *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Yayınları. ss. 13-14.

³ Ulrich, H. , (2004), *Avrupa'da Aydınlanma* (çev. Şebnem Sunar). İstanbul: Literatür Yayıncılık, s. 7.

Aydınlanma felsefesinin 18. yüzyılda doğup benimsenmeye başladığı dönem bu tarihsel dönemdir. 17. ve 18. yüzyıllarda batı toplumunda gelişen akılcı düşünceyi; eski ön yargılardan ve ideolojilerden geleneksel değişmez kabul edilen varsayımlardan kurtararak aydınlanma, özgürleşme ve yeni bilgilere yönelmeyi amaçlayan düşünsel gelişimi kapsayan dönemi tanımlar.⁴

18.yüzyıl felsefeleri ya da Aydınlanma felsefesi, insanın kendi yaşamını düzenlemesini yeniden gündeme alarak hem toplumsal yaşamın, hem de düşüncenin köklü değişikliklere uğrayacağı bir sürecin fikrîsel, felsefî başlatıcısı olmuştur.⁵

Bu süreçte, din ya da tanrı merkezli toplumsal yapının ve düzenlemelerin yerini, akıl merkezli toplumsal düzenleme arayışı alır. Ortaçağ'da hüküm süren dünya görüşüne karşı yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkması geniş ve genel anlamıyla Aydınlanmadır.⁶ Yeni bir ideal ile tarih sahnesinde yer alan bu yüzyılda bilginin ilerlemesine ve aklın aydınlattığı kesin doğrulara dayanan entelektüel bir kültür egemen olmalı ve bu kültür sonsuz ilerlemelidir. Bu ideal; insanın eski geleneklerin köleliğinden kurtularak sürekli özgürlük ve mutluluk yolunda gelişeceği düşüncesine dayandırılır.

18.yüzyıl felsefesinde bir yanda emperyalizmin güçlenmesi, öte yandan rasyonalizm ve bunlardan ortaya çıkan teorik sorunların yeni sentezlerle aşmaya çalışılması söz konusu olacaktır. Felsefenin aklın ışığında yepyeni bir etkileyicilikle ortaya çıkışına, yaygınlaşmasına, yeni sentezlerle sistematikleştirilmesine Aydınlanma Çağı etki etmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu yüzyıla 'felsefe yüzyılı' da denir.⁷

Aydınlanma ile birlikte dinde meydana gelen yenileşme hareketleri de giderek gerilemiş ve egemenlik gücünü kaybetmiştir. Bu gelişmeler Rönesans ve Reformlar ile başlayarak Aydınlanmacılıkla doruk noktasına ulaşmış ve modernite denilen sürecin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu süreç aydınlanmacılıkla ifade edilen köklü bir zihin değişikliği anlamına gelmektedir.

Kısacası 'Aydınlanma' modern insanın gelişimini; kilisenin otoritesinden, kapitalizm ve feodalite yapı gibi sosyal baskılardan kurtulup özgürleşmesi ve bir birey,

⁴ www.earsiv.odu.edu.tr:808

⁵ www.sbed.mu.edu.tr

⁶ www.earsiv.odu.edu.tr:808

⁷ www.issuu.com

bir kitle, bir sınıf ya da toplum olarak kadını var etmesini ifade eder. Araştırma, eleştirme, şüphe ve sorgulama özgürlüğüyle insanın özgürleşmesi sağlanabilmesi için artık hiçbir dogma ve kuram kutsal ve dokunulmaz olarak kalmayacaktır. İnsanın tanrı din ve devlet karşısındaki konumu Aydınlanma ile birlikte yeniden ele alınmaya başlanmıştır.⁸

Avrupa’da 1688 İngiliz Devrimiyle başlayıp 1789 Fransız Devrimiyle en üst seviyeye ulaşan bu düşünce hareketini ‘Aydınlanma Dönemi’ olarak ifade edebiliriz. Bu dönem; Avrupa insanının yeni bir anlayışla bireysel ve toplumsal yaşamını yeniden oluşturmaya çalıştığı, batı uygarlığının tarihi gelişiminin ve değişiminin düşünsel ve kültürel sonucudur.⁹ Bu toplumsal değişim (kapitalizmin doğuşu) ilk önce İngiltere’de başlamış, daha sonra Fransa’da özgürlük hareketi olarak devam etmiş ve sonunda Almanya’da felsefi temellerini oluşturarak tüm dünyayı etkileyecek modernleşme, batılılaşma hareketine dönüşmüştür.

Ulus devleti anlayışını öne çıkararak din temelli devlet anlayışından Rönesans döneminde vazgeçilmeye başlandı. Bu düşünceyle birlikte insanlar birey olma hakkına sahip oldu, kul ya da ümmet değil, ulus devletinin bir bireyi olarak görüldü.¹⁰ Kişi birey konumuna yükselmesiyle birlikte yönetici, soylu ya da din adamı karşısında özgür insan olma talebinde bulunmaya başladı, hak ve özgürlüklerini kullanmayı öğrendi.¹¹

18.yüzyılda batı düşüncesine ve batılı insan tipini belirleyen üç ulus devletin üç filozofunun düşüncelerine bakarak Aydınlanma Çağının ne olduğunu, amacını ve bu amacın nasıl gerçekleştiği anlaşılabilir. İngiliz filozof ve siyaset adamı John Locke (1632-1704) bunların ilkidir. Her türlü bilginin sonradan deneyle elde edilebileceğini, insan zihninin doğuştan boş bir levha gibi içeriksiz olduğunu savunur.¹²

İngiliz filozofun bu kuramına göre; insan her türlü bilgiyi kendi aklını kullanarak deneysel bir temelle oluşturabilir. Metafizik düşünceleri, kilisenin öne sürdüğü din öğretisini ve batıl inançları deneyle elde etmek mümkün olmayacağına

⁸ Aydın, H. , (2010), *Aydınlanmanın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük*. Bursa: Emin Yayınları s.23.

⁹ www.turkoloji.cu.edu.tr

¹⁰ www.sbed.mu.edu.tr

¹¹ *Avrupa’da Aydınlanma* (2005). Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı, Ankara: Gazi Kitabevi. ss.115-122.

¹² www.turkoloji.cu.edu.tr

göre bunların doğruluğunu ispat etmemiz bilimsel açıdan mümkün değildir. Bu nedenle; din metafizik ve batıl inançlar aklın bilgi edinmesinde yardımcı olmadığı gibi aynı zamanda doğru düşünmenin gerçekleşmesinde engeldirler.¹³

O halde aklın bağımsız ve özgür bilgi edinmesi için; metafiziğin, dinin ve her türlü inancın terk edilerek gerekli eğitim çevre ve kültür olanaklarının hazırlanması gerekir. Aydınlatma düşünürleri genel olarak aklın öncülüğünde oluşturulan bir bilim anlayışına göre meydana gelen insan ve toplum anlayışının insanın rahat ve huzurlu yaşamasını sağlayacağına inanırlar.¹⁴

Fransız Aydınlanma'sının önemli bir düşünürü olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) Fransız Devrimini etkilemiştir, onun düşünceleri genellikle devrimden sonra kurulan yeni devletin kalkınmasında ve eğitim sisteminde etkili olmuştur.

Rousseau ‘‘Emile’’ (Emile) kitabında kendi ideal insan yetiştirme sistemini tanıtmıştır. İnsanın bir birey olarak kendi kendine yetemeyeceği düşüncesinden hareket ederek topluluk içinde yaşamının insanlar için gerekliliğini ısrarla vurgular. Aydınlanmanın gerçekleşmesi, yeni insan ve toplum anlayışının ortaya çıkabilmesi için, Aydınlanmacı düşünürlerin kabul ettikleri ortak temel ilkeler şunlardır;

- *Akılcılık: Bu ilke, başka hiçbir kaynağa gerek olmadan insan aklının her türlü rehberliği yapabilecek güçte olduğunu ifade eder.*
- *Bilimcilik: Doğruyu arayan, onu bulmak için bilimi kendisine rehber edinen aydın insan gerçeği de Aydınlanmanın bir başka ilkesidir.*
- *Metafiziğin reddi: Aydınlanma düşünürleri olgu, gözlem ve deneyi bilimsel bilginin temelinde gördükleri için bilimle açıklanamayan metafizik öğretileri reddederler.*
- *İnsancılık: Aydınlanmacı düşünürler yeni insan ve toplum anlayışının inşası için ilerlemenin insan için olması gerektiği konusunda hem fikirdirler.*
- *Bireycilik: Bu ilke aydınlanmanın temel bir ilkesinin de birey olduğunu ifade eder. Bu ilkeye göre aklını kullanma cesaretini gösterecek olan temel unsur bireydir.*
- *İnsan hakları ve özgürlük ilkesi: Aydınlanmanın gerçekleşmesi için insan hak ve özgürlüklerinin tanımlanması, korunması ve yasalar ile güvence altına*

¹³ www.sbed.mu.edu.tr

¹⁴ www.sbed.mu.edu.tr

alınması gerekmektedir. Aydınlanma düşünürleri, bireyin haklarını özellikle “yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını” koruyacak, ortaya çıkaracak, işlerlik kazandıracak ahlaki ve politik sistemleri öne sürmüşlerdir. Bu şekilde aydınlanma döneminin bir sonucu olarak insan hak ve özgürlükleri gelişmiş ve insanlığa mal olmuştur.

Evrensellik: Aydınlanmacı düşünürler her şeyi akıl ve bilim ölçüsü ile değerlendirerek evrenin toplum yasalarını bulmakla evrenselci bir anlayışı ortaya koymuşlardır. Evrenselcilik ilkesinin temelinde; Bilimin bilgi için tek kaynak, aklın doğruyu iyiyi ve güzeli belirleyen, insanlık tarihinin daha ileri gitmesi düşünceleri vardır.¹⁵

Bu ilkelere göre; İnsan akli tarafından mutlak ve evrensel olan her şey bulunabilir ve eğitim yoluyla tüm insanlığa öğretilir. Kısacası bu evrensel ilkeler doğrultusunda insanlık yeniden oluşturulabilir.

Aydınlanma döneminin etkisi altında kalan ve çağın en önemli kadın yazarı olan ve çalışmamızın konusunu oluşturan ilk feminist yazar Mary Wollstonecraft'dır. (1759-1797). 18. yüzyıl Aydınlanma çağının radikal feminist yazar ve düşünürü Mary Wollstonecraft erkek egemen medeniyetler içinde insan ırkını geniş çapta anlama çabası içinde olup bu çerçevede kadın cinsinin mücadelesini yansıtmak onun temel prensibi olmuştur. O, modern toplumdaki kadınların durumlarını köktencilik ve radikalcilik bazında analiz etmiştir. 1792 yılında yayınlanan *Vindication the Rights of Woman (Kadın Hakları Gereçlendirilmesi)* eseri ile Fransız devrimini cinsiyetçi bir tutum izlediği için eleştirmiş ve bu kitap ile tanınırlığını arttırmış, İskandinavya seyahatleri ile edindikleri ile yazma sanatını ve edebi tarzını şekillendirmiştir.

Wollstonecraft'ın yayınlanmış eserleri incelendiğinde filozofların çalışmalarını iyi bir şekilde özümsemiş olduğunu anlaşılabılır. Felsefe konusundaki tecrübeleri Thomas Taylor ile tanışmasıyla biçimlenir. Shakespeare ve Milton'ın çalışmaları gibi ilk modern kaynaklar da onu cezbetmiştir. Başarısında yükselmesinin diğer sebebi ise kadın cinsine toplum tarafından uygun görülen meslek türlerine yerleşmesiyle olmuştur, yaşlı kadınların bakım hizmetleri, mürebbiyelik, ya da okul müdürlüğü gibi iş alanları kadınları gözlemlemesine temel sağlamıştır.

¹⁵ Çücen, A. K. , (2006), *Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökleri*. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.25-34. <http://dergipark.gov.tr/musbed//issue//235228>.

Yazılarının genelinde pedagojik bir atmosfer vardır. Kadınların kendi iç ses ve güçlerini kullanarak mümkün olduğu kadar özgür hissedebileceklerini düşünmüştür. Ona göre; aklın ve vücudun geliştirilmesi zorluklara karşı mücadelede ilk gerektirir. Akıl üzerinde durduğu en önemli ve vazgeçilmez savıdır.¹⁶

Wollstonecraft'a göre kadın seksüel bir varlık olarak değil insan olarak tanımlanmalıdır. İnsan olmanın en önemli şartı ise akılla hareket etmektir. Akıllı gelişen kadın körü körüne itaat etmeyecektir. Akla yapılacak olan yatırım cinsiyetin yarattığı eşitsizlikleri ortadan kaldırıp, üstünlük duygusunu yok edecektir. Akıl ile birlikte fazilet ve bilgi kadının kurtuluş reçetesidir.¹⁷

Demokrasinin doğuşu ve 1789 Fransız devrimiyle zirveye ulaşan monarşik gücün kademeli olarak yıkılmasıyla aydınlanma ruhu ve anlayışının felsefecilerde oluşmaya başladığı yıllarda erkek haklarının varlığı o dönemde bir tartışma alanı oluştururken bir kadının nasıl bir hayat sürdüğü önemli olmazken, eğitim hakları konuşulmaya değer bile değildi. İşte bu döneme damgasını vuran Mary Wollstonecraft bunu değiştirmeyi planlamış ve politik eşitliği tartışarak muhalif bir kadın sesi eklemiştir.

1.2.Liberal Feminizm

Liberal feminizme geçmeden Aydınlanma Döneminin ilkelerinden söz ederken Liberalizmde eşitlik ve adaletin önemli olduğuna değinmek yerinde olacaktır. Liberal feminizme bakmadan önce Liberalizmi anlamak gerekir.

Liberalizmin tanımına bakıldığında 18.ve 19. yüzyıl'larda kadının toplumdaki konumu sanayileşme, kapitalistleşme ve ulus devlet sürecindeki büyük politik ve ekonomik dönüşümlerle birlikte farklı bir boyuta ulaşır.

Bu dönemle birlikte ailenin farklılaşan rolü ve kendi içindeki önemi daha gür bir sesle tartışılmaya başlanır. 1776'da olan Amerikan bağımsızlık bildirgesi ve 1789'da olan Fransız insan hakları bildirisi kadın hareketinde temel teşkil eder. Bu bildirilerin temel savunusu her bireyin doğuştan gelen doğal haklara sahip olduğu gerçeğidir. Amerikan bağımsızlık bildirisinde bu düşünce açıkça şöyle ifade edilir:

¹⁶ Wollstonecraft, M. , (2012), *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.60.

¹⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), s.62.

*Biz, her insanın yaratan tarafından vazgeçilmez haklara –ki bu haklar arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğa sahip olma vb. gibi hakları sayılabilir-sahip olarak, eşit yaratıldıklarının aşikar olduğunu düşünerek bu gerekçeleri kabul ediyoruz.*¹⁸

Sistemli olarak 17.yüzyıl'da doğal haklar kavramı ile başladığını söyleyeceğimiz eşitlik mücadelesine baktığımızda burada en başından kadınların bu sürecin dışında bırakıldığı söylenebilir. İzleri eski Yunan'a kadar uzanmakla birlikte esas olarak 17.yy'da şekillenen doğal haklar kavramı insanların doğuştan sahip oldukları vazgeçilmez haklarıdır. Doğal haklar ve toplumsal sözleşme kuramı ile başlayan sürecin sonraki adımı Fransız devriminde ete kemiğe bürünmüştür. Bu devrim basta bütün ezilenler adına olsa da kadınlar çok geçmeden devrimle gelen bu eşitlik anlayışında yer almadıklarını farkına varmışlardır. Bu nedenle Olympe De Gouges 1791'de kadın ve yurttaş hakları bildirgesini ilan ederek kadınların vatandaşlık hakları için kampanyalar düzenlemiş ve sonucunda kadın cinsiyetine yakışmayacak şekilde politika yaptığı için giyotine gönderilmiştir.¹⁹

Görüldüğü gibi Fransız devrimi kadınlara özgürlük, eşitlik, kardeşlik getirmemişti ve ne yazık ki erkeklerle birlikte mücadele ettikleri kadınları mücadele kazanıldıktan sonra eski bağımlı hallerine geri döndürmüştü. İşte bundan dolayıdır ki köklerini 17.yüzyıl İngiltere'sinde yeni toplum ideolojisinin ürünlerinden biri olarak ortaya çıkan eşitlik kavramından doğan feminizm 18. yüzyılda temel gündem maddesi 'kadın bastırılmışlığı' olmuştur.²⁰ Feminizme kadınların eşitsizliğini sömürülmesini ve baskı altında tutulmasını değiştirmeyi amaç edinmiş bir siyasi proje olarak da bakılabilir. Wollstonecraft bu sömürü, baskı sistemine karşı çıkarak 1792'de 'Kadın Haklarının Savunusu'nda 'birey' diye nitelendirilen erkek kimliği altında kadınların çıkarlarının görmezden gelindiğine vurgu yaparak kadının kamu hayatına sokulması ve eğitilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

İlk feminizm türü olarak gösterilen liberal feminizmin ilk amacı kadınlara erkeklerle eşit şekilde oy hakkının tanınmasını sağlamak olmuştur. Özetle, fırsatta ve statüde kadın erkek eşitliğinin arayışını içerir. Kadınların erkekler dünyasında

¹⁸ Donovan, J. , (2005), *Feminist Teori* (Çev:A.Bora , M. Ağduk, F. Sayılan) İsatnbul: İletişim Yayınları s.17.

¹⁹ Dal, Y. , (2001), *Liberal Eşitlik Anlayışı ve Ulusal Mekanizmalar*. Kadın Araştırmaları Dergisi, No.7, s.22.

*İngilizce yazılmış kaynaklardan yapılan alıntıların çevirileri tarafıma aittir.

²⁰ Cole, D. , (2000), *Threads and Plaits or an Unfinished Project Feminism Through the Twentieth Century*, Journal of Political Ideologies, Cilt 5, No 1, s.36.

erkeklerle eşit bir şekilde yer almasının ayrımı uygulamalar nedeniyle sürekli engellendiğini ileri sürerler.²¹

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Wollstonecraft'a göre; sosyal değişiklik ve toplumun dönüştürülmesi hedefi için temel nokta eğitimidir. Kadının özel alan ile sınırlı kalmasına karşı çıkarak birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olması gerektiği iddiasındadır.²²

Bu çerçevede kadının kendi konumunu belirlemesinin mümkün olması gerektiğini savunan liberal feminist olarak Wollstonecraft kadın entelektüel gelişiminin gerçekleştirilmesi gerektiğini ileri sürer, ev işlerinde ve annelik konularında daha başarılı olabilmek için entelektüel gelişime gerek olduğunu ifade eder.

Yeni toplumu düzenleyen siyasal kuramcılar kamusal alanı sadece erkeğe ayırmış, kadınları görmezlikten gelmiştir. Üretim faaliyetlerinden kopararak, ekonomik ağırlığı olmayan bir kuruma yani aileye terk edilen bu orta sınıf kadınları üretkenlikten uzak tutulmuşlardır. Bu kadınları tanımlayan Wollstonecraft onların, kocalarının sağlayacağı iktidar, prestij ve zevk uğruna özgürlüklerini ve faziletlerini kaybettiklerini dile getirmektedir.²³

Evde kapalı kalıp süslenmekten öte bir şey yapmamakla sağlıklarını, kendi başlarına karar alamadıkları için özgürlüklerini, düşünce kapasitelerini geliştirmelerine fırsat tanımadığı içinde faziletlerini kaybeden bu burjuva kadınları, aynı zamanda dar anlamda liberal feminist hareketin, geniş anlamda ise kadın özgürlüğü hareketinin başlatıcıları olur.²⁴

Ne yazık ki bu dönem Aydınlanma ve Akıl çağı olmasına rağmen birçok Avrupa ülkesi liberalizmi soyut birey ve insan kavramının somut anlamı olarak erkek ve erkek hakları olarak belirlemiştir. Aydınlanma ideolojisinin övdüğü insan, orta sınıf burjuvazisinin beyaz erkeği olmuştur. Kadınlar, çalışan sınıflar ve batı dışı toplumlar dışlanmışlardır. Hobbes, Locke, Voltaire, Montesquie ve Rousseau gibi pek çok Aydınlanma düşünürü kadınların duygusal ve zayıf varlıklar olarak biyolojik

²¹ Flynn, A. ,(1999), *Emergent Feminist Technical Communication, Technical Communication Quarterly*, Cilt 6, No.3,Yaz 97,ss.313-321.

²² Altınbaş, D. , (2010) *Feminist Tartışmalarda Liberal feminizm* Kadın Araştırmaları Dergisi, Cilt 9 ss.21-52

²³ Fizer, E. ve Lovibond, S. ,(1992), *Morality undermined sexual Notion of the Importance of a Good Reputation. Ethics :A Feminist Reader.* Oxford: Blackwell, ss.240-252.

²⁴ Arat, N. , (1991), *Feminizmin Abc'si*, İstanbul: Simavi Yayınları. s-45.

doğalarına uygun olan anne ve eş rollerini gerçekleştirmelerinin ideal olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁵

Wollstonecraft önyargılı ve taraflı davranan bu aydınlanmacı düşünürleri kadınları tüm siyasal ve sivil alanların dışında bıraktıkları ve dikiş odalarına kapattığı için eleştirir. Kadınları; erkeklerle beraber eşit eğitim fırsatından mahrum bırakarak nedensiz yanlış yaptıkları konusunu dile getirir.

Erkekler; akılcı, faydacı ve özerkliğin alanı olarak kamusal alana kadınlar ise irrasyonel ve duygusal olduklarından özel alana uygun görülmüştür. Siyasal iktidarlarda çoğu kez, kadınların zaten kısıtlı olan toplumsal ve siyasal katılımlarını da kısıtlamaya çalışmışlardır. Liberal feminizmin etkisi birinci dünya savaşına kadar sürmüş ve bu dönem tüm dünyada kadın haklarının teşvik dönemi olarak adlandırılmıştır. Hareketin entelektüel tartışmalarında ise baş isim Wollstonecraft olmuştur. Bu dönemde Wollstonecraft ve liberal feminist düşünürler eserlerinde kadın haklarını geleneksel liberal politik kuram çerçevesinde bir insan hakkı olarak savunmuşlardır. Kadınların sivil ve siyasi haklarının, özellikle kamu kurumlarına ve mesleklere girmelerinin sağlanması savunulmuş, evli kadınların miras haklarının ve çocukları üzerindeki kontrollerinin olmaması gibi nedenlerle evlilik düzenlemelerine ilişkin tüm yasaların kaldırılması gereği savunulmuştur.²⁶

Liberal feminist düşünürlere göre bir cinsin diğeri üzerine üstünlük kurması, kendi içinde yanlış olmaktan öte insanlığın gelişiminin önündeki en büyük engeldir. İnsan ırkının yarısının üzerindeki baskı mutluluğu yok etmekte; hayatı insana değerli kılan her şeyi değersiz bir mevkiye getirmekte ve türleri daha da fakirleştirmektedir.²⁷

Wollstonecraft; feminist gündemdeki en önemli maddenin, gerçek anlamda bir eğitim ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesi olduğuna inanmaktadır. Bu kadınların kendi durumları hakkında daha net ve akılcı düşünmelerine olanak sağlayacaktır. Bu da onları daha az saf yapacak muhtemelen bencilliklerini unutturacak ve köle fahişeler olmalarını engelleyecektir.

Kadının zihnini genişleterek güçlendirmek kör sadakata bir son verecektir. Kör sadakat kadınları karanlıkta tutmaya gayret eden iktidar, tiranlar ve şehvet

²⁵ Byrson. V. , (1992), *Feminist Political Theory*, Newyork: Paregon House ss.30-35.

²⁶ Genevive, L. , (1996), *On Liberty and the Subjection of Women*, Denmark Herfordshire :Wordworth Classics of the Literature. ss.27-30.

²⁷ Firestone, S. , (1970), *The Dialectic of Sex: the Case for Feminist Revolution* . Newyork: William Morrow, s.125-127.

*düşkünlerince daima aranmaktadır. Çünkü birinciler (iktidar ve tiranlar) sadece köleler isterler; ikinciler (şehvet düşkünleri) ise bir oyuncak*²⁸

Wollstonecraft'a göre kadının aklını geliştirmesine engel olan her eğitim sistemi onun ölümsüzlüğe ulaşmasına engel olur, onu maddi ihtiyaçları peşinde ot gibi yaşayacağı bir cehenneme mahkum eder. Kadınların akla ulaşması, gerçeği gizleyen araçlarla –erkeklerle-sürekli uğraşması gerektiğinden dolayı engellenmektedir. Erkek her zaman kadın ile akıl arasında durmuştur. Kadının her şeye sadece puslu mercekler ardından bakmasına izin verilmiştir. Wollstonecraft'a göre aklın cinsiyeti yoktur.²⁹

*Akl, sonuç olarak, basitçe gelişmenin gücü... gerçeğin sezgisidir. Bu noktada her birey kendi içinde bir dünyadır... Eğer, yaratan ile yaratılanları birbirine bağlayan bağ tanrının varlığından oluşmuş ise, aklın doğası her şeyde aynı olmalıdır.*³⁰

Wollstonecraft; *A Vindication the Rigths of Woman (Kadın Haklarının bir Savunusu)* adlı eserinde kadınların kamusal alanda bulunmayışlarını eleştirerek şöyle demiştir:

*Eğer modern dünya despotizmden kurtulacaksa, sadece kralların ilahi haklarının değil, aynı zamanda kocaların ilahi haklarının da ortadan kaldırılması gerekir der.*³¹

Eserini Fransız bakanına ithaf eden yazar Fransız anayasasına kadınların dahil edilmemesi durumunda Fransa'nın bir tiran olarak kalacağını ileri sürer. Ona göre kadınlarda erkekler gibi tanrı tarafından yaratılmışlardır ve kadınların da erkeklerle gibi ahlaksal ve zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesine izin verilmelidir.³²

Ruhun ve zekanın cinsiyetini olmayacağı görüşünden yola çıkarak, kadın ile erkeğin aynı eğitime tabi tutulmasının gerektiğine inanır, ona göre; eğitimsiz bir kadın kendi konumunu eleştiremez ve hayatında doğru cevapları bulamaz. Wollstonecraft 'a göre kadınlar eğitim sürecinden geçtikleri zaman devrim felsefesi onlara da uygulanmalı; yani kadınlar vatandaşlık haklarından da erkekler gibi faydalanmalıdır. Kadınların oy kullanamamalarının önündeki en önemli engelin eğitimsizlik olduğunu ileri süren liberale göre kadınlar da felsefe mantık ve matematik gibi dersler görmeli,

²⁸ Wollstonecraft, M. ,(2004), *Vindication the Rigths of Women*, Penguin Classics, s.102.

²⁹ Sümer, S. , (2010), *Tarih içinde görünürlükten kadınların tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bilinç ve Politika*. Konya: Nüve Kültür Merkezi ss.108-109.

³⁰ Fizer, E. ve Lovibond, S. ,(1992), s.142.

³¹ Dal, Y. ,(2001), s.22.

³² Donovan, J. ,(2005), ss.22-23.

fiziksel egzersizler yapmalı ve bu şekilde fiziksel zayıflıklarının üstesinden gelmelidirler.³³

Liberal feminist Wollstonecraft'a göre eğitim kadınlar için iki yönlü öneme sahiptir. İlki kadının kendi konumları üzerinde daha doğru ve daha net şekilde düşüncelerini sağlar, böylelikle önce kendi ruhlarını düşünen varlıklar olurlar. Diğer ruhlarını ve zekalarını geliştireceklerdir. Ayrıca eğitildiği zaman kadın kendi ekonomik bağımsızlığını kazanacak ve özgür olacaktır.³⁴

Ekonomik bağımsızlığın gerekliliğini savunmakla birlikte Wollstonecraft bunun için kadınların her türlü meslek sahibi olma haklarının bulunması gerektiğini de belirtir.³⁵ Aydınlanmacı feminist olarak değerlendirilen Wollstonecraft, kadınların aslında rasyonel düşünce için kapasitelerinin yeterli olduğunu fakat eğitimsizlik yüzünden kendilerini farkına varamadıklarını savunur.³⁶

Kadın kendi kaderini kendi tayin edebilmeli kendisi kontrol edebilmeli ve kararlarını sadece kendisi vermelidir bunun içinde kadının karakterinin belli bir güce sahip olması gerekir. Diğer feministlerin eleştirdiği kadınsılık kavramını sorgulayan Wollstonecraft'a göre kadının köleleştirilmesinin nedeni toplumdur. Toplumsallaşma sürecindeki yozlaşma kadının zeka ve yeteneğini bastırırken kadına erkeğe hizmet etmesi gerektiği öğretilir.³⁷

Feminist yazar kadınların kendi engellenmişlik durumlarını değiştirmek için her hangi bir eğilimde bulunmamalarını eleştirir ve bu uysallıklarını her zaman doğru bildiği ileri sürülen ve öğretilerin erkekle birlikte var olmasına bağlar. Wollstonecraft, kadınların da erkeklerin haklarından yararlanabilmesi fırsatının tanınmasını, biyolojik indirgemenin olumsuzluklarından kaçınmak için gerekli olduğunu ileri sürer³⁸

Feminizm liberalizm tartışmasındaki en önemli noktalardan biri özel alan kamusal alan ayrımıdır. 19 yy Liberal Teori anlayışında özel alan denilen ev hayatı, ev içi bireylerin toplumsal ilişkilerden ve devlet müdahalelerinden bağımsız olarak özgür kalabilecekleri yer şeklinde tanımlanmıştır. Çalışma hayatı, ticaret politika gibi konuları kapsayan kamusal alan da ise devlet çeşitli düzenlemeler yapabilmektedir.

³³ Nye, A. , (1998), *Feminist Teori and the Philosophies of Man*. Newyork: Roudledge s.12.

³⁴ Donovan, J. , (2005), ss.9-10.

³⁵ Donovan, J. , (2005), s.11.

³⁶ Imelda, W. ,(1995), *Modern Feminist Thought From the Second Wave to Post-Feminizm*, Edinburgh University Press, Edinburgh, s.29-30.

³⁷ Donovan, J. , (2005), s.8.

³⁸ Wendy, G. , (2001), *Rebel Writer: Mary Wollstonecraft and Enlighment Poliitics*. Deklab: North-hern Illinois University Press, ss.155-158.

Yani devlet müdahalesi ‘dışarı’ olarak sınırlandırılmış ‘içeri’ ise bireylere, erkeklere tamamen özgür bırakılmıştır. Böylece özel alan erkeklerin özgürlük alanı olarak belirlenmiştir. Liberalizm ile feminizm çelişkisi işte bu ayrımında yer alır.

Kadınların maruz kaldıkları ayrımcılıklar ve eşitsizlikler, liberal teorinin yaptığı kamusal alan ve özel alan ayrımına dayanmaktadır. Liberal teorisyenlerin ortak düşüncesi kadının kocasının himayesinde aileye ait olduğu fikridir. 17. ve 18. yüzyıllarda kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı evrenselleşmiştir.³⁹

Özellikle evlilik ile birlikte kadının varlığı ortadan kalkıyordu. Evli bir kadın kocası ile yasal olarak tek insan kabul ediliyordu. Kadının tüm yaşamı kocasının kanatları ve himayesinde gerçekleşiyordu.⁴⁰

Her ne kadar kadınların haklarını savunmak liberal ve demokratik teoriden yola çıkılmış olsa da bu teorilerde kadınlara yer olmaması ironik görünmektedir. Liberalizmin önde gelen teorisyenlerinden Locke ve Rousseau gibi ‘tüm insanlar’ için eşitliği ve özgürlüğü savunan teorisyenler tüm insanların içine kadını dahil etmemişlerdir. Liberaller kadın yaşamının aile ile sınırlı kalması yönünde hemfikirlerdir.

Wollstonecraft ve liberal feministler; kadınların özel alanda anne olarak önemli bir vatandaşlık görevini yerine getirdiklerini vurgular ve bu ‘tüm insanların’ içine kadınların dahil edilmesini savunur. Evliliğin ve anneliğin kadınların rasyonel bir seçimi olduğunu ve bunun bir toplumsal görev olduğunu dile getirir. Ayrıca kadınların kamusal alanda iyi bir eğitim alarak rasyonel davranabileceklerini, yani kadın doğası olarak kabul edilen ve zayıflık olarak değerlendirilen duygularını kontrol edebileceklerini ve kamusal alanda gerekli olan rasyonel eylemlerde bulunabileceklerini savunurlar.⁴¹

Sonuç olarak kadınlar özel alana hapsolmemalı ve kamusal hayatın ‘büyük girişim dünyası’ içine girmelidirler. Ahlaki ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri için çeşitli mesleklere –tıp, akademi, iş dünyası gibi alanlara –girmelerine izin verilmelidir. Birçok kadın, fizikçi olacakken, bir çiftlik yönetecekken, bir dükkan idare edebilecekken ve müstakil çalışarak dimdik duracakken, duygusallık ve utanç yüklenerek, hoşnutsuzluk kurbanı olarak hayatını boşa harcamıştır.⁴²

³⁹ İmançer, D. , (2002), *Feminizm ve Yeni Yönelimleri*. Doğu Batı Düşünce Dergisi Yıl, ss.155-176.

⁴⁰ Donovan, J. , (2005), ss.34-35.

⁴¹ Byrson, V. ,(1992), *Feminist Political Theory*. Newyork: Paragon House. ss.22-26.

⁴² Fizer, E ve Lovibond, S. , (1992), s.143.

Liberal feminizme Wollstonecraft'ın katkısını şöyle özetleyebiliriz. Liberaller erkek üstünlüğünü bastan kabul ederek kadınların kendilerine özgü özellikleri doğrultusunda özel alanda kalmasını savunurken Wollstonecraft kadınların bu durumundan eğitim yoluyla 'kurtularak' mükemmel kabul edilen erkek dünyasına entegre olmalarını amaçlamıştır.

1.3.Mary Wollstonecraft Yaşamı ve Öğretisi

Aydınlanma Çağı ve bu döneme damgasını vuran filozoflara kısaca değindikten sonra bu çağın ruhundan etkilenmiş ilk feminist kadın yazardan söz edildi. Şimdi ise onun yaşamına daha ayrıntılı bakmak gerekmektedir.

20.yüzyıl sonlarına kadar Mary Wollstonecraft'ın yaşamı yazılarından daha çok ilgi görmüştür. Mary Wollstonecraft, İrlandalı olan Elizabeth Dixon ve Edward John Wollstonecraft'ın yedi çocuğunun ikincisi olarak 27 Nisan 1759'da Londra'da doğmuştur.

Büyük erkek kardeşi Edward (Ned) 1757 yılında, Henry 1761 yılında Elizabeth (Eliza) 1763 yılında Everina 1765'de James 1768 'de Charles ise 1770'de dünyaya gelmiştir.1763/68 yılları arasında bir çiftçi kızı olarak büyütülmesi planlanan Mary Wollstonecraft, ailesiyle beraber Londra'nın dışında bir yer olan Epping'e yerleşmiştir. Zorlu yaşam şartları dolayısıyla orada da çok fazla barınamamış ve Yorkshire, Beverley'e taşınmışlardır. Başarısızlıklar ve parasızlıkla sonuçlanan hayatları Wollstonecraft'ın babasını şiddete itmiştir. Davranışlarından dolayı Wollstonecraft babasını hiçbir zaman benimsememiş, babasının annesine karşı olumsuz davranışları zaman zaman Wollstonecraft'ı annesinin kapısında nöbet tutmaya bile zorlamıştır. Ailesinde yaşadığı olumsuzluklar, onaylamadığı erkek egemen ve baskıcı sistemi reddetmesine; kadın, evlilik gibi kavramları sorgulamaya başlamasına sebep olmuştur. Babasının zorbalığından nefret etmiş ama annesinin ise bu duruma başkaldırmamasını hakir görmüştür. Wollstonecraft; dokumacılıktan çiftçiliğe döndüğü için başarısız olan ve kendini içkiye veren şiddet düşkün bir babanın kızı olmanın ağırlığını hep omuzlarında taşımış ve mutluluğu, evin dışında aramaya başlamıştır ve dünyayı keşfetmeye başladığı bu dönem de Wollstonecraft, arkadaşlık duygusunu ilk kez tatmaya başlamıştır. Beverley'de iken kendine Jane Arden adında yakın bir arkadaş edinmiştir. Sık sık birlikte kitap okuyan iki arkadaş, kendi kendini yetiştirmiş bir filozof ve bilim insanı olan Arden'in babasının verdiği

derslere beraber katılmışlardır. Ardenlerin evinde gördüğü entelektüel atmosferden oldukça büyük zevk alan Wollstonecraft; Arden ile olan arkadaşlığına zaman zaman aşırı sahiplenmeye varacak kadar çok önem vermiştir.

Wollstonecraft Arden'e şöyle yazmıştır:

*Arkadaşlık hakkında romantik fikirlere sahibim; Sevgi ve arkadaşlık konusunda fikirlerim biraz bireyci; ya ilk sırada olmalıyım ya da hiç görüşmeyelim.*⁴³

Wollstonecraft'ın; Arden'e yazdığı mektuplarda daha sonra yaşamı boyunca görülecek olan değişken ve mutsuz duyguların izleri görülmüştür. Hayatında bir diğer önem verdiği arkadaşı ise, Hoxton'da yaşayan ve Wollstonecraft için manevî aile olmuş Clare ailesi tarafından tanıştırıldığı daha sonra kendi kızına Fanny adını vereceği Fanny (Frances) Blood ile olan arkadaşlığıdır. Wollstonecraft, aklına Blood ile olan arkadaşlığının iyi geldiğini söylemiştir.

On dokuz yaşında 1787'de babasının ekonomik durumunun kötüleşmesiyle yaşlı bir kadın olan Dawson'a refakat etmek için Bath'a gitmiştir. Wollstonecraft burada çok mutsuz olmuş, umduğunu bulamamış çünkü aklı çok sevdiği arkadaşı Fanny Blood ile meşgul olmuştur. Buradaki çalışma yaşantısı birçok ailevi sebepleri nedeniyle kesintiye uğramış; annesi çok kez hastalanmış ve Mary 1780 \81 yıllarında annesine bakmak için Londra'ya geri dönmek zorunda kalmıştır.

1782'de annesi vefat etmiştir ve babası tekrar evlenerek Wales'a taşınmıştır. Erkek kardeşinin ailevi sorunlara ilgisizliğine kızan Wollstonecraft; küçük kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenmiştir. 1784 yılında Wollstonecraft yeni evlenmiş kız kardeşi Eliza'nın depresyonuyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Wollstonecraft; anne ve babasının şiddet içeren evliliğinin Eliza da tekrarlayacağı korkusuyla; mutsuz evliliğini ve yeni doğmuş bebeğini bırakması için onu cesaretlendirmiştir. Bu davranışı çevresi tarafından hoş karşılanmamış ve şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır.

Aslında, Wollstonecraft; Blood ile birlikte kadınlara mahsus bir ütopyada yaşamayı tahayyül etmiştir; birlikte yaşayacak bir yer kiralamak ve birbirlerini hem duygusal hem de finansal olarak desteklemek üzere planlar yapmışlar ancak ekonomik gerçeklikler nedeniyle bu planları suya düşmüştür. Geçimlerini sağlayabilmek için Wollstonecraft; kız kardeşleri ve Blood ile birlikte bir 'Dissenter cemaati'⁴⁴ olan Newington Green (Londra) 'de bir okul açmışlardır. Kısa süre sonra

⁴³ Moore, J. , (1999), *Mary Wollstonecraft*. Liverpool University. ss.10-11.

⁴⁴ Muhallif: Bir görüşe, bir eyleme, bir tutuma karşı olan.

nişanlanan Blood evlendikten sonra eşi ile birlikte sağlık durumunun düzelmesi için Portekiz'den Lizbon'a gitmiştir. Mekân değişikliğine rağmen Blood'un sağlığı hâmile kaldıktan sonra daha da kötüleşmiş ve 1785'te Wollstonecraft okulu geride bırakarak Blood'a bakmak için Lizbon (Portekiz) 'a gitmiştir. Blood orada doğum yaparken ölmüş ve Wollstonecraft tekrar Londra'ya dönmüştür.

1786'da Wollstonecraft'ın okulu bırakmasından sonra ve finansal durumlar yüzünden okul kapanmak zorunda kalmıştır. Ruhunu iyileştirmek ve para biriktirmek için Wollstonecraft; *Thoughts on Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)* 'ı yazmaya başlamış borçlarını toparlamış ve kız kardeşlerine mürebbiye olarak iş bulmuştur. Kendisi de bu dönemde İrlanda'ya, Kingsborough ailesine mürebbiye olarak gelmeye ikna olmuş ve kışı burada geçirmiştir. Ona göre mürebbiyelik akıllı kadınların zengin oyunlarına maruz kalmasıydı. Bu tecrübelerinde 1787'de yazdığı kitabı *Thoughts on Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)* 'da bahsetmiştir.

1787'de tamamladığı *Thoughts on Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)* adlı eseri Joseph Johnson tarafından yayımlanmış ve Wollstonecraft kazandığı parayı Blood 'un ailesine vermiştir. Wollstonecraft bu dönemde Kingsborough ailesiyle Bristol'a seyahat etmiştir. Her ne kadar Lady Kingsborough ile iyi geçinemese de çocuklar onu ilham verici bir eğitmen olarak görmüşlerdir. Margaret King; sonradan Wollstonecraft'ın zihnini tüm bâtıl inançlardan arındırdığını söylemiştir.⁴⁵ Wollstonecraft mürebbiyeliği sırasında yaşadığı deneyimlerin bazılarını *Original Stories From Real Life (Gerçek Yaşamdan Orijinal Hikayeler)* adlı 1788'de yayımlanan tek çocuk kitabında aktarmıştır.

Wollstonecraft; yaşadığı dönemde, kadınların saygıdeğer ancak zihnen yoksul bırakıldıklarını ileri sürmüş ve onlara sunulan kariyer seçeneklerinin sınırlı olmasından hayâl kırıklığı duyarak yalnızca bir yıl mürebbiyelik yaptıktan sonra yazar olarak yaşamını sürdürmeye karar vermiştir. O zamanlar çok az sayıda kadının geçimini yazarlıkla sağlayabildiği göz önüne alındığında bu kararı oldukça radikal olmuştur. Kız kardeşi Everina'ya 1787'de yazdığı mektubunda belirttiği gibi "yeni bir türün ilki" ⁴⁶ olmaya çalışmıştır.

⁴⁵ www.wikipedia.com.tr

⁴⁶ Wollstonecraft, M. , (2017a), *Thoughts on Education of Daughters*. Printed by Createspace, North Charleston, USA, ss.25-27.

Yaşamına devam ederken Wollstonecraft İrlanda'da çok mutsuz olmuş, bulunduğu ortamlara kalıbını sığdırmakta zorlanmıştı. Wollstonecraft'ın aklına feminist felsefe yerleştikçe kadınlığın cilvesini, hassaslığını, abartılmış zayıflığını bir kimlik için bir erkeğe adanmışlığını gereksiz bulmuştur. Ona göre hassas olmak aptal olmak demek asla değildir. Depresif ve sıkıcı geçen bir yıl ardından 1787'de Wollstonecraft, işinden kovulduktan sonra hayatında dönüm noktası olan radikal düşünce sahibi olan Londra yayımcısı Joseph Johnson yeni bir dergi olan *Analytical Review (Radikal Eleştiri)*'de ona bir editörlük teklif etmiştir. Burada kendini keşfetmeye başlaması yeni yaşamına başlamasıyla beraber olur. Johnson'un entellektüel çevresi onun fikirlerini hızla geliştirmiştir. Bu çevrede Thomas Hooker, Henry Fuseli, Joel Barlow, Anna Letitia Barbauld ile tanışma fırsatı bulmuştur.

1778'de en yakın arkadaşının ölümünden duyduğu duygusal boşluğu anlattığı kitabı *Mary: a fiction (Mary: bir Kurgu)* kitabı Joseph Johnson tarafından yayınlanmıştır. Fikirleri değiştikçe mutsuzluğunun kaynağının ne ailesi ne de tanrıdan geldiğine artık inanmamaya başlamıştır ve içindeki derin boşluk onu sürekli arayışlar içine itmiştir.

Yaşamındaki zor zamanlar sürecinde iki polemik çalışmasını bitirmiştir. 1790 yılında tamamladığı *Vindication of Rights of Men'' (Erkek Hakları Gerekçelendirilmesi)* ilkidir. Burada Edmund Burke'nin *Reflection on the Revolution of France (Fransız Devriminin Yansıması)* eserinde nostaljik ve tutucu bir tavırla Fransız ihtilalinin değiştirilmemesi gereken cinsel iş bölümünü yok saydığını iddia etmesi ve açıkça yermesine karşın eleştirmiştir. Buradaki başarısı Wollstonecraft'a reform yanlısı olarak bir ün kazandırmıştır. 1791'de Johnson aracılığıyla William Godwin ile tanışmış ve en devrim niteliğinde kabul edilen diğer polemik kitabı 1792 yılında tamamladığı *A Vindication the of Rights of Women'ı (Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi)* yazmaya başlamıştır. Burada, Wollstonecraft'ın öfkesi ise aristokratik kadınlara olur, bu kadınları sınıf sömürü sisteminin başında oturduğunu düşünür. Ona göre; başarısız bir anne olan ve değersiz bir cinsel hayat yaşayan, dış görüntülere saplanıp kalmış, boşluklarla kendini mutlu etmeye çalışan kadının gayesi erkekte hayranlık uyandırmaktır.

İşveleri ve haksız nüfuzlarıyla kazandıkları güç bir yana, kadınlar bu sevimli zayıflıklarıyla yalnızca korunma açısından değil, öğüt alma açısından da erkeklere bağımlı olurlar. Yalnızca aklın gösterdiği görevleri göz ardı ederek, zihinlerini güçlendirecek deneyimlerden kaçınarak, kusurlarını saklayacak zarif bir kılıf ararlar.

*Bu kılıf haz düşkünlerinin gözünde onları yükseltebilir, ama aslında ahlaki mükemmellik açısından onları aşağılara düşürmez mi?*⁴⁷

Wollstonecraft'a göre bu kadınlarda güzellik arayışı sadece fizikseldir ama kalbin ve aklın bu güzellik arayışından mahrum bırakılması, kadınlara verilen eksik eğitimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Eğitim yoluyla kazanılacak mantık, özgürlük ve mücadele etme gücü bu saçma varlığın panzehiridir. Wollstonecraft kitabında kendi cinsimin haklarını savunuyorum gerekçesiyle dönemin Fransız devlet adamı Talleyrand'a ithaf etmiş ve onu eleştirmiştir.

Hassaslık ve duygusallık kavramları onun için özeldir ve bu kavramların kadını aptal değil nitelikli yaptığını aslında ama kadınların bunu doğru kullanmayı bilmediğini savunmuştur. Onun bu hassaslık ve duygusallık üzerine ısrarı yolunu Henry Fuseli ile kesiştirir. Wollstonecraft; evli ressam ve filozof için tarifsiz bir tutku besler ve Henry'nin eşine beraber yaşamayı teklif etmiştir. Wollstonecraft yazdıklarından daha çok toplum normlarına ters düşen yaşamı ile gündem olmuş ve bu nedenle ona ahlaksız ve fattan kadın (jüponlu sırtlan) lakabı takılmıştır. Bu sıralarda duygularını kontrol etmekte zorlanırken diğer İngiliz entelektüelleriyle devrime katılmak için Fransa'ya gitmiştir. Devrimin dördüncü yılında jakoben terörü⁴⁸ başlamak üzereyken savunmasız gördüğü ve kalbinde özlem dolu olduğu eski arkadaşı Gilbert İmley ile Fuseli yer değiştirmiştir. O da liberal bir yazardır ve aşkları karşılıklıdır. Kısa sürede hâmile kalır ve ilk çocuğunu 1794'te doğurmuştur. Çocuğuna en yakın arkadaşının adını vermiştir: Fanny.

Hâmilelik süreci ve yabancı bir ülkede yeni doğmuş bebeği ile yaşamının getirdiği zorluklarla beraber Fransız Devrimi'nin getirdiği kargaşaya rağmen büyük bir hevesle yazmaya devam etmiştir. Fransa'nın kuzeyinde Le Havre şehrinde iken Londra'da 1794 yılının Aralık ayında yayımlanacak olan *An Historical and Moral View of the French Revolution (Fransız Devrimi üzerine Tarihî ve Ahlakî Bir Mütalâa)* adlı Devrimin ilk tarihçelerinden birini kaleme almıştır.

1793'de XVI. Louis idam edilir. Siyasi durumun kötüleşmesiyle birlikte Büyük Britanya Fransa'ya savaş ilân etmiştir. Bu savaş ilânı Fransa'da yaşayan Britanya uyrukluları önemli ölçüde tehlikeye soktuğundan, Wollstonecraft'ı korumak amacıyla

⁴⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), ss.50-55.

⁴⁸ 1789 Fransız İhtilalinde kurulmuş bir siyasi kulüp, ismini kulübün toplantılarını yaptıkları bir jakoben kilisesinden alır. Kulübün asıl ismi 'anayasa dostları 'derneğidir. İhtilalin radikal devrimci kanadını oluştururlar.

Imlay, evlenmemiş olmalarına rağmen 1793'te onu karısı olarak yazdırır. Arkadaşlarının çoğu Wollstonecraft gibi şanslı olmamıştır, Thomas Paine gibi çoğu tutuklanmış ve hatta çoğu giyotine gönderilmiştir. Wollstonecraft'ın kız kardeşleri onun da hapse atıldığını düşünmüşlerdir. Fransa'dan ayrıldıktan sonra bile çocuğunun meşruluğunu sağlamak adına kendinden Bayan Imlay olarak bahsetmeye devam etmiştir.

Imlay, iş gezisi için İskoçya'ya gitmiştir ve bu gidiş Wollstonecraft'ı derinden etkilemiştir. Bu mesafe arasında dokunaklı aşk mektuplarından geriye kalan yine bir ayrılık olmuştur. İskoçya'ya gitmeden önce intihar girişiminde bulunmuştur. Aklının ve sağlığının toparlanması 1796 da yazdığı, *Trip Letters from Sweden, Norway and Denmark (İsveç ,Norveç ve Danimarka'dan Seyahat Mektupları)* 'da belli olmuştur. Burada kendini doğanın ortasında kalmış umutsuz bir gezginci olarak betimler aynı zamanda derinlerinde güçlü bir tutku olarak hissettiği duygusallığını radikalcilikle bağdaştırmıştır. Hayatı boyunca akıl, vücut bağlantısındaki sorunların onu nasıl etkilediğini anlatmıştır.

Wollstonecraft'ın son eseri olan mektuplar politik yazar ve romancı olan William Godwin tarafından beğenilmiştir. William Godwin onun Johnson aracılığı ile tanıdığı eski bir arkadaşıdır. 1796'dan sonra önce arkadaş sonra sevgili olmuşlardır. Tatmin edici, daha az endişe verici ve kısmen romantik bir ilişkidir, bu aşk da ikinci bir hamilelikle sonuçlanmıştır. 1797'de gayri resmi iki çocuğun bilinip aşağılanma korkusuyla Wollstonecraft; Godwin'i evlenmeye ikna etmiş ve William Godwin ile evlenmiş fakat ayrı evlerde yaşamaya devam etmişlerdir.

Kızlarını korumak için hayatındaki yanlışları tartmaya ve bu tecrübelerini bir kitaba aktarmaya çalışmaya başlamıştır. *The Wrongs of Woman; or Maria (Kadınların Yanlışları veya Maria)*'ya başladığı sırada 1798 de sağlıksız bir doğum sonucu kapıldığı enfeksiyon ile ölüm onu on gün sonra otuz sekiz yaşında bulmuş ve kitabı yarım kalmıştır. İkinci bebeğine kendi adını vermiştir. (Mary Shelley; Frankenstein'in yazarıdır). Yaşamı boyunca kadınlığı üzerinden maruz kaldığı 'etik linç' Wollstonecraft'ın bir yazar olarak dehasını da görünmez kılıyordu. Kendisini çevreleyen sosyal kurallara kafa tutan Wollstonecraft, kadın haklarından bahsederken iktidarın oluşturmaya çalıştığı 'ideal kadın' tipine karşı çıkarak kız çocuklarının da eğitim almalarını, kadınların kamuda çalışmaları gerektiğini söylüyordu. Onun bu mücadelesinde, yaşamını ve dünya görüşünü anlamak için felsefi düşüncesine ve kimlerden etkilendiğine bakmak gereklidir.

1.4.Mary Wollstonecraft'ın Eğitim Felsefesi

18. yüzyılda Mary Wollstonecraft kadın olmanın doğumdan itibaren öğrenilen ve değişmez kabul edilen bir olgu olduğunu savunmuştur.⁴⁹ Ona göre; kadınlar her yerde acıklı haldedirler. Çünkü gerçek onlardan gizlenir ve zihinsel yetileri olgunlaşmadan yapay bir kişilik geliştirmeye zorlanırlar.⁵⁰

*Kendilerinin güdülmesine ses çıkarmayan insanlar ancak itaatkar köleler olabilir, kendi değerlerini bilseler zincirlerini kırarlardı. Kadınlar böyledir, doğuştan gelen haklarına sahip çıkmak yerine yutkunup susarlar ve ertesi gün ölüp gidebileceklerini düşünerek kendilerini boş işlere verirler.*⁵¹

Doğumlarından itibaren güzel olmanın kendilerinin tek gerçeği olduğu masallarıyla yetiştirildiklerinden, akılları da bedenlerinin gelişimine uygun bir gelişim sergiler ve hapsedilmiş olduğu altından kafese hayranlık duymayı öğrenirler. Liberal feminist düşüncenin ana eksenini oluşturan hak, adalet kavramı Wollstonecraft'ın düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. En başta eğitim hakkı olmak üzere kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu düşüncesini taşımaktadır.

Wollstonecraft'a göre kadın ve erkek aynı evrenin çocuklarıdır. Tıpkı erkekler gibi kadınların da ahlak ve akıl yetilerinin geliştirilmeye ihtiyacı vardır. Akıl bu noktada Wollstonecraft'ın özenle üzerinde durduğu bir düşüncedir. Kadın ilk bakışta seksüel bir varlık değil insan olarak tanımlanmalıdır ve insan olmanın en önemli şartı ise zihinle hareket etmektir. Bu aynı zamanda insanı hayvandan ayırt eden en önemli özelliğidir.⁵² Yine akıllı gelişen kadın körü körüne itaat etmeyecektir. Wollstonecraft için kadın aklına yapılacak olan yatırım iktidarlar ile mücadele edilmesinde de önemli bir silahtır. Şöyle ki ona göre zorbarlar ve şehvet düşkünleri kadın aydınlanmasından yana değildirler. Çünkü zorba köle isterken şehvet düşkünü de elinde tutacağı bir oyuncak istemektedir.

Özetle liberal bir yenilikçi, radikal bir teorisyen ve kadın hakları savunucusu olan Wollstonecraft için kadınının kurtuluşu eğitimden geçer. Dönemin mevcut durumunu destekleyen muhafazakarlardan, bunu devirmeye çalışan 'jakobenlere' kadar geniş, yenilikçi ve aktivisit yazar spektrumundan etkilenmiş olup, sosyal

⁴⁹ Çakır, S.,(1996), *Kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları s.60.

⁵⁰ Karakuş, Öztürk. , H.(2007), *Mary Wollstonecraft'ın Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi Kitabında Rousseau Eleştirisi*. Ahi Evran Üniversitesi (KEFAD) Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt:18 sayı 2. ss.471-485.

⁵¹ Wollstonecraft, M. ,(2012,), s.81.

⁵² Karakuş, Öztürk, H.,(2007), ss.471-485.

devrimi sağlamanın yolunun ve sosyal iktidarı sağlamanın anahtarının eğitimde olduğunu görmüştür.

1693’de Aydınlanmacı düşünür olan John Locke *Some Thoughts on Concerning Education Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler*’da güçlü bir şekilde pedagojiyi ve öğretimi işler ve üzerinde durur. Wollstonecraft’da, Locke’un eğitim ile ilgili görüşlerini benimsemiş fakat onun düşüncelerine yeni bir soluk getirmiştir. Locke’un bahsettiği gibi Wollstonecraft’a göre; Çocukluk bireylerin ve dolayısıyla toplulukların şekillenmesinde önemli bir gelişim noktasıdır. ‘Erkeklerle eşitliği elde edebilmenin anahtarı eğitimidir’ söyleminden de anlaşılacağı üzere bağımsızlık önemli bir söylemdir.

*Kadınların fazileti, iffeti çok önemlidir,” denir ya, “muhakeme yürütemeyen, aklını kullanamayan bir insanın iffeti hiçbir anlam taşımaz,” der ve; “Öyle bir insanın sadakati köpek sadakatinden farksızdır. Siz kölenin iffetinden, faziletinden bahsediyorsunuz, oysa faziletli insan ancak muhakeme ederek bir davranış biçimi geliştiren insandır,” olarak muhakeme yeteneğini geliştirmenin önemini savunur.*⁵³

Wollstonecraft erken yaşlarda öğretilen fikirlerin etkisinin çok büyük olduğunu düşünür. Erken yaşta eğitim ileriki zamanlarda büyük etkiler ortaya çıkarır ve çocukluk dönemi boyunca artan ilişkiler, sonraki hayatta nadiren mantıkla üstesinden gelinebilir. Bilinçli bir şekilde düşünülen ideallerden ziyade bilinçaltında yatan alışkanlıklar, ön yargılar, kadınlar ve erkeklerin karakter özellikleri çocukluk döneminde yerleşmeye başlar. Wollstonecraft’ın mantığına göre, öğretmenlerin her şey yapmaları mümkün değildir; çünkü sosyal davranışların (aile ve etrafta öğrenilen) kendi içlerinde daha şekillendirici etkileri vardır.

Eğitim, daha iyi bir sosyal niteliğe sahip olmaya neden olabilecek erdemli ve mantıklı insanlar yetiştirmeye ve daha ilerlemeci sosyal kurumlar kurulması noktasında yardımcıdır. Olumsuzlukların ve erken çocukluk çevresinin kontrol edilemeyen yanlarını belirten Anna Barbauld gibi şüphecilerin aksine, dönemin çoğu liberal ve radikal entellektüelleri gibi Wollstonecraft da eğitimi herhangi bir sosyal reform için yapıtaş olarak görmüştür.⁵⁴

Bu durum özellikle ayrılıkçı entellektüeller ve kurallara uymayan, eğitim kurumlarından sürülen protestanlar için geçerlidir. Hatırı sayılır bir başarıyla kendi

⁵³ Wollstonecraft, M. , (2012), s.95.

⁵⁴ Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardon, A.* Cambridge, University Press, s.31.

okullarını kurmaya itilen ayrılıkçıların eğitime politik ve teorik ilginin yanı sıra pratikte de ilgileri olmuştur.⁵⁵

Wollstonecraft; Angilikan bir aileden gelmesine rağmen entelektüel kariyeri onu Newington Greende'ki Richard Price' ın grubundan, Londra'daki Joseph Johnson un meşhur grubuna çeşitli ayrılıkçı kültürlerle, uzun süren bir bağ kurmaya yöneltilmiş; eğitim ve çocukluk hakkındaki düşünceleri ayrılıkçılarla bir hayli benzerlik göstermiştir.⁵⁶

Dönemin liberal düşünürleri erkek eğitiminin gerekliliğinden bahsederken Wollstonecraft eğer eğitim bireyleri şekillendirmekte çok önemli ise kadınları bu eğitimin dışında tutmanız, onların hayatlarının biçimini bir o kadar da bozmaktadır diye öne sürmüştür. Wollstonecraft; Catherine Macaulay'ın Letters on Education (Eğitim Üzerine Mektuplar) eserine dayanarak kadın eğitim tarihinin erkek öğretmenlerin elinde şekillenen bir tezgahıtan ibaret olduğunu görmüş ve erkek yazarların, kadınları olduklarından daha zayıf ve daha az zeki gösterdiğini belirtmiştir. Wollstonecraft'a göre kadınları küçük düşürücü sosyal durumunu iyileştirmek için ve onlardan mantıklı düşünen, özgür ve bağımsız kadınlar ortaya çıkarmayı ideoloji olarak benimsemiştir. Devrim niteliğinde bir neslin yetişmesi için eğitimsel bir reformun gerekliliği üzerinde durmuştur. Ayrıca, kadınların çocuk büyütme ve onların fiziksel bakımlarını sağlamak gibi geleneksel rollerinden çok daha sağlam ve daha rasyonel bir eğitim almayı hak ettiklerini belirtmiştir. Eğer; kadınların tamamı ya da büyük çoğunluğu ev içerisinde bırakılsaydı, bu tipte bir özgürlükten yoksun bırakılma halini eğitim reformu için zemin olarak hazırlayabilirlerdi, çünkü yalnızca yeterli yetiştirme tarzı ve eğitimle güçlü bir annenin çocuğuna eğitim vermesi beklenebilirdi. Kızına kişilik sahibi biri olmanın gerçek saygınlığını kazandırmak isteyen bir anne, cahillerin homurtularına kulak asmadan Rousseau'nun inceliği ve felsefe derinliği ile göz boyayan önerilerinin tam tersini temel alan bir plana uygun biçimde ilerlemelidir.⁵⁷

Wollstonecraft; öne sürdüğü bu argümanı ile, kadınları eğitimden mahrum bırakarak eve hapsetmeyi ve kadını daha düşük görmeyi, onlara biçilen evcil rolün sorgulanması için mücadele etmiştir. Bunun yanı sıra yaptığı mürebbiyelik, bakıcılık

⁵⁵ A.g.e. , s.28.

⁵⁶ A.g.e. , s.30.

⁵⁷ Botting, E.,(2004), *Wollstonecraft's Philosophical Impact on Nineteenth –Century American Women's Right Advocates*. American Journal of Political Science, Vol.48, ss.707-722.

rolleri kadın ve çocuklar konusunda gözlem yapmasını sağlamıştır; Mary Wollstonecraft'a göre mürebbiyelik refakatçilik, dadılık gibi az saygıdeğer meslekler sadece kadınlara yakıştırılmıştır. Wollstonecraft'ın evlilik ve eğitim kurumuna yönelik de düşünceleri bulunmaktadır. Ona göre, eğitim kurumları kadınları dışlamakta, evlilik kurumu ise kadınları boyunduruğu altına almaktadır.⁵⁸ Özellikle aydınlanma düşünürlerinin kadın doğasını aile ile özdeş tutan iddialarına itiraz ederek, kadının doğal olarak ' zevk verici' veya ' zevk arayıcı' olmadığı yönündeki argümanı ile karşılık vermiştir.⁵⁹

Wollstonecraft, dönemin Fransa'sında erkeklerin ve kadınların ancak özellikle de kadınların haz vermek, dış görünüş ve tavırlarını süslemek üzere eğitildiklerini belirtmiştir. Ona göre; kadınların alçakgönüllü olmalarını engellemek üzere kendilerine empoze edilen dünyevi ve dini eğitim sonucunda zihinleri çok erken yaşlarda yozlaşmaktadır. Yine döneminde topluma verilen eğitimin 'koketlik' ve yapmacıklığı yaymaya yönelik olduğu ve kız çocuklarının daha onlu yaşlarda koketlik ve evlilikten söz etmeye başladıkları da bir diğer önemli vurgusudur. Kısacası yazara göre kız çocuklarına doğumdan itibaren kadın muamelesi yapılıyor ve çocuklar eğitim yerine kadınlara sunulacak cinsten övgüler almak için yaşıyorlardı.⁶⁰

Kadınların içinde bulundukları her türlü fırsat eşitsizliği onların hem ruhen hem fiziken geride bırakmıştır. Ona göre erkek çocuklar açık havada koşup oynarken, kız çocuklarının mahkûm edildiği hareketsiz yaşam kasları eritip, sınırları hassaslaştırıyordu. Wollstonecraft'ın temel ilkesi kız çocuklarını erkek çocuklar ile beden ve ruhen eşit eğitime tabi tutmak olmuştur.⁶¹

Kadınların haklarını kazanması yolunda Wollstonecraft'ın verdiği mücadelede temel düşüncesi bu yalın ilkedir; kadın eğitim yoluyla erkeğin kafa arkadaşı olabilecek şekilde yetiştirilmezse, bilgi ve erdemin yayılması önünde engel oluşturacaktır; çünkü gerçek kadınlar içinde ulaşılabilir olmalıdır, yoksa genel uygulamada bir etkisi olmayacaktır. Eğer çocuklar yurtseverlik ilkesini anlayacak şekilde eğitilecekse, annelerin de yurtsever olması gerekir; pek çok erdemin kaynaklığını yapan insanlık sevgisi, ancak insanlığın ahlaki ve sivil çıkarları üzerine düşünülerek üretilebilir; ama

⁵⁸ Karakuş Ö. H. ,(2007), ss.471-485.

⁵⁹ Çaha, Ö. ,(2010), *Sivil Kadın- Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*. Ankara: Savaş Yayınevi

⁶⁰ Çaha, Ö. , (2010)

⁶¹ Wollstonecraft, M. , (2017a), ss. 2-20.

mevcut durumda kadınların eğitimi ve sosyal konumu onu bu tür düşünce ve incelemelerin çok uzağında tutar.⁶²

Wollstonecraft'a göre kadın erkek için değil, kendisi için uysal olmak ve eğitilmek mecburiyetindedir. Yazar; kadınların eğitimsizlikleri acılarını ve kocalarının kendilerine karşı kötü muamelesini arttırmaktan başka şeye yaramaz der ve kadınların, üstünlük kazanmalarını sağlayacak silahların bunlar olmadığını açıkça anlamaları gerektiğini savunur. Ayrıca genç bir kızı uysal yapalım derken aptallaştırıldığını düşünür.

Wollstonecraft, İnsanlığın hakları Adem'den başlamak üzere erkek cinsine atfedilmesini tenkit eder. Dönemin aydınlanmacı düşünürlerinin bu erkek aristokrasisini bir adım ileri götürerek, namuslarını korumak adına bütünüyle cahil bırakmaktan çekinmedikleri kadınların bu erkekleri suçlayamayacağını ima etmesini eleştirir.⁶³

Onun eğitim felsefesinde çocukluk çağı önemlidir fakat gençlik tüm muhakamelerin öğrenilmeye başlandığı dönemdir. Cana yakın arkadaşlarla büyüyen ve büyürken zihnini okumayla ve gençliğe özgü coşku dolu düşüncelerle, mümkün olduğu kadar spekülatif bilgiyle doldurmasına fırsat tanınmış bir delikanlı, dünya işlerine atılırken sıcak ve yanılgılı beklentilere sahip olacağını savunur. Ona göre; bu dünyada pek az kimse ilkeli davranır; bunun temelinde hem anlık duygular hem de erken yaşta edinilen alışkanlıklar yatar. Hayatı tecrübe etmenin önemine vurgu yaparak, gençlerin bilgiyi yaşayarak öğrenmesive bilgiyi değiştirecek gücünün olmasının gerektiğine inanır. Anlık duygular geçicidir ve onları olumsuz etkiler.⁶⁴

Bilgiye erken ve aniden erişen gençler, insanı ve kendilerini kusurlarıyla mücadele içinde olan; kişilikleri bazen ışık saçan, bazen karanlığı yayan; onu izleyenlerde bazen sevgi, bazen iğrenme duyguları uyandıran kırılgan yaratıklar olarak değil, her an avlanmayı bekleyen kurbanlar olarak görürler; gözlerinde tüm toplumsal duygular, tüm insanı değerler silinir. Ona göre; yaşamın doğal akışı içindeyse, tersine, doğanın bize verdiği kusurlarla ve erdemlerle yavaş yavaş tanışırız; farklı topluluklara girdikçe, bu topluluklar içindeki insanlarla ortak amaçlar güttükçe, dünyaya ilişkin hızla ve doğal olmayan bir bilgi sahibi olduğumuzda asla edinemeyeceğimiz türden bilgiler ediniriz. Doğru eğitim almış gençler zaman içinde kötülüğün altında aptallık

⁶² Wollstonecraft, M. ,(2017a), ss.2-20.

⁶³ www.issuu.com

⁶⁴ Wollstonecraft, M. , (2004), s.33-40

yattığını kolayca gözlemleyebilir; birini suçladıklarında aslında ona acıdıklarını anlarlar ama bu duyguları yönelttikleri nesneler karşısına apansız çıkacak olsa, korku ve iğrenme duyguları onları sonuçta olduklarından daha katı birine dönüştürür. Böyle bir durumda insanların zihinlerini okuma yetileri olmadığını, onları dehşete düşüren bu kötülüklerin tohumlarının aslında her insan gibi onlarda da bulunduğunu unuturlar.

65

Ona göre, bu dünyada öncelikli hedef gelecek kuşakları düzgünce eğitmektir. Çocuklara insan doğasının zayıflığının erken yaşlarda öğretilmesi toplumdaki bu düzensiz ve adaletsiz sistemi aslında değiştirecektir.

Wollstonecraft'a göre, insan doğasına güvenmeyen birinden yasalara uygun bir yaşam sürmesi beklenemez. İyi insan olmayı öğretmek ahlakı ve erdemi öğretmekle başlar bunun yolu da tecrübe ve deneyimden geçer. Aynı zamanda tutkuların düzenlenip bastırılması her zaman bilgece bir iş değildir. Tersine erkeklerin daha üstün bir yargı gücüne ve daha büyük metanete sahip olmalarının nedeni, kuşkusuz tutkularını daha serbest bırakabilmeleri ve sıkça yoldan çıkarak zihinlerini geliştirme fırsatı bulmalarıdır. Böylece kendi akıllarını kullanarak bazı sağlam ve kalıcı ilkelere vardıklarında, yaşama dair yanlış görüşlerden güç alan ve güvenli görülen sınırları aşmaları sağlayan tutkularının gücüne teşekkür etmelidirler.

Wollstonecraft'ın savunduğu diğer bir görüş ise kadınlar daha akılcı eğitilmiş olsalar, herşeyi daha kapsayıcı bir biçimde görebilecekleridir. Nihayetinde, onları her şey karşısında bağımsız kılan tek şey aklın doğru kullanılmasıdır. Akla hizmet özgürlüklerin en eksiksizini getirir. Toplum, erkekler konuşurken sessiz kalan kadınlardan hoşlandığı gerçeği ona göre ne acı bir gerçektir. Hayatını entelektüel uğraşlara adayan kadın, aklını geliştirebilir. Alçakgönüllülük olgunlukla gelen dingin bir erdemdir, utangaçlıksa yerinde duramayan gençliğe özgüdür.

*Bugüne dek kadınların aldığı eğitim, bu arada toplumun sivil yapılması, onları önemsiz arzu nesneleri-aptallık üreten ve yayan kişiler! –haline getirmiştir; anlayışlarını geliştirmeden salt güzellik ve evlilik peşinde koştuklarında kadınların görevlerinden uzaklaştığı, kısa ömürlü güzellikleri geçince de gülünç ve yararsız yaratıklara dönüştükleri kanıtlanmalıdır.*⁶⁶

⁶⁵ Johnson, C. ,(2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education* by Richardson, A, ss.24-30.

⁶⁶ Wollstonecraft, M. , (2012) , s.34.

Özetle, Wollstonecraft’a göre kadınların eğitim problemleri çözülmedikçe, toplumsal reform yapılmadıkça, beden ve zihin güçlü, kendi ihtiraslarının peşinde eşinin ve çocuklarının kölesi olmayan bağımsız kadını ortaya çıkarmak imkansızdır.

Wollstonecraft’ın zorlu ve mücadele dolu yaşamından izlerini görmek ve eğitime verdiği önemi anlamak için eserlerini daha detaylı incelemek gerekir.

II.BÖLÜM ESERLERİ

Mary Wollstonecraft bir nesil öncesine kadar edebiyat müfredatında çok fazla görülmesine de, büyük bir kesim tarafından onaylanmasa da aslında hiçbir zaman minör bir figür olmamıştır. Politik reformun yılmaz savunucusu olarak, Wollstonecraft esasında ‘insan’ haklarının korunmasına yönelik çalışan ilk kişilerden biri olmasına rağmen, daha çok kadın haklarının kazanılmasına yönelik katkıları ile nam salmıştır. Bu ‘kötü’ şöhretin bir kısmı kadınların kamusal alanda görülmelerini sağlaması ile gelirken, bir kısmı da yazıları ve çalışmaları vesilesi ile gelmiştir.

Devrimler, Wollstonecraft’a hep ilham vermiştir, hedeflerine ulaşma isteğini keskinleştirmiştir. Hakkında yazdığı konu eğitim de olsa, tarih veya kurgu veya politika da olsa, Wollstonecraft aslında hep kadınları eğitmenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Sevgilisine yazdığı mektuplardan oluşan seyahat günlüğü bile kadınları eğitmenin gerekliliğine vurgu yapmış ve onların eğitimi konusunda hep fikri olmuştur.

İnkılapçı bir zamanda Wollstonecraft öne çıkıp kadınların yalnızca eğitim fırsatı ve ahlak eşitliğini değil, bu hususlarla bağlantılı olan 1790’ların siyasi otorite, tiranlık, özgürlük, sınıf, seks, evlilik, mülkiyet, önyargı, nedensellik, duyarlılık, vaatler ve intihara ilişkin meseleleri de sorgulamıştır. Açık bir biçimde, birilerinin dikkatini çekmiştir.

Onun *A Vindication the Rigths of Woman (Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi)* adlı eseri başlangıçta kadınların eğitimi ile ilgili olan saygın bir çalışma olarak görülse de İngiltere ve Fransa savaş ilanında bulunduktan sonra, giderek, özgürlük adına, ilerlemeci yönünün arka fonuna karşıt bir biçimde okunmaya başlanmıştır. Akabinde, çocuksu bir alay havası taşıyan Wollstonecraft’ı karalama çalışmaları, isterik bir biçimde sertleşmiştir. Horace Walpole ⁶⁷, bu kadın hakları şampiyonundan ‘etekli sırtlan’ (Jüponlu sırtlan) diye bahsetmiştir; Richard Polwhele

⁶⁷ Asıl adı Horatio Walpole’dur. Oxford dördüncü Kontu olarak bilinir. İngiliz sanat tarihçisi, antikacı ve politikacıdır. 1717-1797 yılları arasında yaşamıştır.

⁶⁸ ise O’nu modern zamanın cinsiyetsiz dişilerinin başını çekenlerden biri olarak anmıştır;1798 Jakoben Karşıtı Dergisi ise O’na indekste kötü kadın (prostitute) sözcüğüne atıf yaparak O (P) harfi altında atıf yapmıştır, büyük olasılıkla, başka hiçbir kadın o dönemde dişil alçakgönüllülüğün saçmalığını eleştiremediği için ciddi bir tehdit olarak algılanmadığından, kimse böyle bir düşmanlık uyandırmamıştı. Bu haklar savunucusunun düşünceleri, çarpıcılıklarıyla mimlenmiştir.⁶⁹

İngiliz şair William Blake’in (1757-1827) O’nu ‘yanlış seçilmiş arkadaşlar’ tarafından zulme uğramış bir çeşit Meryem’e benzetmesinde ve 19. yüzyılda Elizabeth Robins Pennell’in ⁷⁰, O’nu Aziz Vincent de Paul’e ⁷¹ ve Jeanne d’Arc’a ⁷² benzetmiş olması, Wollstonecraft’ın, içinde yaşadığı toplumun seksüel ve ahlaki normlarını sorgulayan, dişli bir figür olarak görülmüş olduğunu göstermektedir.⁷³

Kınanmış, saygı duyulmamış, acı çekmiş, unutulmuş olsun veya olmasın, hatırası yeraltına indiğinde dahi, gerçek olan şu ki, Wollstonecraft’ın ünü temelde, ilk olarak 1798’deki Godwin Anıları’nda ifadesini bulmuş olan hayat anlatısına dayanmıştır. Cora Kaplan’ın Wollstonecraft’ın manevi mirasına ilişkin buradaki ilginç denemesinde vurguladığı gibi, Wollstonecraft’ın hatırasını diri tutan şeyin, erkek veya kadın, yolu bir şekilde Kadın Hakları Savunusu eseriyle kesişmiş düzinelerce insanın, O’nun idealizminden ve cesaretinden etkilenmiş olduklarını belirtmek suretiyle, yazdıklarından ziyade kişiliği olduğu varsayımına dayanmıştır.⁷⁴

Hiç şüphe yok ki 1797’deki ölümünden bugüne, Wollstonecraft, Gilbert Imlay ile yaşamış olduğu gönül ilişkisindeki ve politikadaki (Fransız Devrimi için hep umutluydu) idealist, tutkulu ama zor bir kadının hayat hikayesi olsun, bu iki meseleye ilişkin yaşadığı hayal kırıklıklarıyla baş etme çabaları olsun (Gilbert Imlay O’nu ve kız çocuğunu terk etti ve Fransız Devrimi dejenerasyona uğrayıp terörize oldu), kadın

⁶⁸ 176-1838 yılları arasında yaşamış İngiliz rahiptir.

⁶⁹ Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion To Mary Wollstonecraft: Introduction*. Cambridge University Press, ss.1-7.

⁷⁰ 1855-1936 yıllarında yaşamış Amerikalı maceracı, iyi tanınmış köşe ve biyograficisidir. Mary Wollstonecraft’ın biyografisini yazan ilk kişidir.

⁷¹ 1737 ‘de Anglikan komüsyonu tarafından azizliği ilan edilen Fransız Katolik rahiptir. Fakirlere hizmet edinmeyi kendine görev edinmiştir.

⁷² Yüzyıl savaşları boyunca İngiltere’ye karşı ülkesi Fransa ‘ya memleketi Torrainede ki cephelerden başlayarak manevi anlamda büyük destek olan ve sonradan ünü Fransa’nın dört bir yanına yayılmış bir Fransız Katolik azizesidir.1412-1413 yılları arasında yaşamıştır. Engisizyonda cadı olarak yargılanmış ve yakılmış kadındır.

⁷³ A.g.e, ss.1-7.

⁷⁴ Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion To Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft’s reception and legacies by Cora Kaplan* . Cambridge University Press, ss. 260-263.

özgürlüğünü lanetleyen ve ‘genel’den sapmalara hoşgörü göstermeyen bir dünyada özgür ve orijinal bir kadın olmaya yönelik cesur çabaları olsun, sonrasında, yalnızca kendi ölümüyle kesintiye uğramış olan William Godwin ile bulduğu ‘gerçek’ aşk ve mutluluk olsun, hem heyecan verici hem de sosyal uzantılar içeren bu hayat hikayesini hep canlı tutmuştur.

Daha önce onun yaşamının, yazılarından daha çok ilgi çektiği belirtilmişti fakat 1960’lar ve 70’lerde, feminist çalışmaların akademideki edebi ve tarihsel çalışmalar üzerinde etkili olması ve Kadın Hakları’nın yazın dünyasında yer bulması vesilesiyle, ilgi Wollstonecraft’ın hayatından Wollstonecraft’ın çalışmalarına kaymıştır. Bugün, 21. yüzyılın başında, feminizm Wollstonecraft’ın projesinin sadece bir bölümü olarak görülmekte, *A Vindication the Rigths of Woman Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi* hala en popüler eseri olsa da hepsi hali hazırda ulaşılabilir olan *Mary: a Fiction Mary: Bir Kurgu*) ve *The Wrongs of Woman or Maria Kadının Yanlışları veya Maria* isimli eserleriyle birlikte okunmaktadır.

Bir figür olarak Wollstonecraft’ın önemli ve kendine özgü prestijli yerini soruşturmanın yanı sıra, günümüzde onun hakkında yazılanlar önemi yeni keşfedilmiş, bir yazar olarak etki alanından ilham almaktadır. Kadın Hakları Savunusu’nda, Wollstonecraft bir filozof ve moralist, kadınların eğitimi konusunda bir otorite, bir kitap inceleyicisi, içgüdüsel aklın ve dinsel tefekkürün coşkulu, cinsiyetsiz sesi ve fikirleri Fransız Anayasası ve Devrimi’nin bütün rotasını değiştirecek politik bir yazar olmuştur.⁷⁵

Dönemin edebiyatının ve felsefesinin çeşitliliğinin bir göstergesi olan retorik seslerin bu çeşitliliği, zaman zaman, Wollstonecraft’ın entelektüel kontrol başarısızlığı olarak veya eril söylem formlarının dışıl bir eleştirisini yaratma çabası olarak okunmuştur. Wollstonecraft için bariz bir şekilde önemli olan romanlar, makaleler, nutuklar ya da yazarların kitapçıları da- Rousseau, Locke, Richard Price veya Samuel Johnson’inkiler gibi- benzer bir çeşitlilik göstermiş ve daha geniş bir konu ranjıyla çalışabilmek ve ani ton ve mod değişikliklerine ulaşabilmek adına metodik davranmaktan çekinmeye yönelik bir tavır göstermiştir. Wollstonecraft’ın durumunda bu çeşitlilik, yazın pazarında olduğu gibi, akademik dünyada, disiplinleri organize etmek için oluşturduğumuz düzenli disiplin sınırlarını karıştırıcı bir etki yapmış,

⁷⁵ Mellor, A.K. ,(2002), *Mary Wollstonecraft’s A Vindication of the Rights of Woman and the Women writers of Her Day*. Cambridge University Press Cambridge, ss.141-150.

Wollstonecraft kendisini sınıflandırma ve hatta adlandırma çabalarının dışına çıkmıştır. Ona bir romancı mı demek gerekir? Yoksa bir eğitmeni mi? Bir siyasi teorisyen mi? Yoksa bir ahlak filozofu mu? Ya da bir tarihçi mi? Bir anı yazarı mı? Bir mektup kadını? Bir feminist? Wollstonecraft, pek tabi bunların hepsidir, fakat O'nu bu sözcüklerden sadece biriyle tanımlamak, yalnızca başarısının bütünlük ve genişliğini değil, bunun yanı sıra hiç şüphesiz, O'nun edebi çabasına bölgesel ayrımlar empoze etmek anlamına gelir.⁷⁶

Susan Wolfson'a göre, Wollstonecraft; İngiliz şiirinin Shakespeare 'i gibi bir bakıma döneminin ilk pratisyen feminist kültür eleştirmenidir. Tipik bir biçimde okunmamış olan Wollstonecraft esasen son zamanlarda major bir özgün figür haline gelmiş olsa da bugün O'nun çalışmalarını, 18.yüzyıl çalışmalarında feminizm tarihinde ve kadın yazarların ortaya çıkışı konusunda ve duyarlılığın tarihi ve radikal İngiliz düşüncesiyle ilgili derslerde olduğu gibi birçok farklı bağlamda okunmaktadır.

Bu bölümde eserleri eğitim başlığı altında detaylı incelenecektir.

2.1.Thoughts On Education Of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)

Özellikle eğitimle ilgili hayatı boyunca derin bir kaygı, endişe taşıyan Wollstonecraft kadınların ve genç kızların eğitime dair keskin fikirlere sahip olmuştur. Bu düşünceler Wollstonecraft'ın kariyerinin bir anda sona ermesine kadar yazılarının baskın teması olmuştur.

İlk kitabının başlığı olan *Thoughts on the Education of Daughters Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler* 1787'de Johnson tarafından yayınlanmıştır. Mary Wollstonecraft; burada John Locke'dan etkilenmiştir. Başlığın kendisi de Locke'un *Some Thoughts on Education'ı Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler* anımsatır ve kılavuz kitap niteliği taşır. Eserde ana fikirlerin çoğu Locke geleneğiyle benzerlikler göstermiştir: Bunlar; ebeveynler tarafından kontrol edilen ideal ev eğitimi, çoğu zaman 'sinsi ve cahil' olan hizmetlilere duyulan burjuvazi güvensizlik, 'gerçekleşmesi mümkün olmayan hikayeler' ve 'korkutucu masallar' (peri masalları gibi) çocuk kütüphanelerinden çıkartılması gereken kitaplar; konulan kurallara verilecek 'esnetilemez' önem, gereksiz ilgi ve 'gereksiz' kısıtlamalardan kaçınma.⁷⁷

⁷⁶ Johnson, C. , (2002), *Mary Wollstonecraft's literary reviews by Myers Mitzi*. Cambridge University Press, ss.83-84.

⁷⁷ Wollstonecraft, M. , (2017a), ss.4-8.

Bu kitap da İngiliz orta sınıf kadınlarına nasıl çocuk yetiştirmesi gerektiği konusunda tavsiyeler içerir. Eser anneleri çocuk bakımı konusunda cesaretlendirici içeriktedir. Wollstonecraft annelere; kızlarına analitik düşünmeyi, kendini disipline etmeyi, dürüstlüğü, kendi sosyal durumlarından razı olmayı ve maddi durumlarını karşılamak için yeteneklerini geliştirmeyi öğrenmeleri gerektiğini anlatmıştır. Wollstonecraft, kız çocuklarına öğretmeyi planladığı entellektüeller ile de sürekli John Locke 'u anımsatır. Onun amacı annelerin düzgün çocuk yetiştirerek ve faydalı eşler olarak toplumun düzelebileceğini göstermektir. 18.yüzyıl kadını özel alana hapsedilmişken Wollstonecraft'ın düşüncelerinin eleştirilmemesi kaçınılmaz olmuştur. Kitapta; Kreş, giyinme, güzel sanatlar, okuma, yatılı okul hizmetçiler, ahlak gibi tavsiye içeren bölümler vardır.

Belirtmek isterim ki, çocukluk yıllarında bir çocuğun mutluluğu diğerlerinin hayatlarına bağlıdır. Bu yıllarda onları bu dünyadan alıkoymak, nefret ettirmek zalimliklerdir. Şevkat kazanmak için şevkatin gösterilmesi gerekir.''⁷⁸

1790 ve 1792'de yazdığı *Vindicationlar Gerekçeler*'de Wollstonecraft geniş bir şekilde bu bölümlere tekrar yer vermiştir. Yaratılmak istenen mütevazı, itaatkar fakat ev içinde yetenekli dindar ve uyumlu kadın figürüne Wollstonecraft şiddetle karşı çıkmıştır. Özverili, mütevazı ve dindar ev meleşini reddederek yerine aklını kullanan ev içinde de verimli bir anne, kadın portresi çizer.

Thoughts on Education of Daughters Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler sadece skolastik bir çalışma değildir aynı zamanda insan karakterini oluşturmaya çalışan bebeklik, çocukluk ve gençlik dönemini kapsayan bir eğitim müfredatıdır. Wollstonecraft'ın burada Lockecu teoriye bağlı kaldığını söylemiştik Yine belirtmek gerekirse Locke; daima hizmetlilerin ve dadıların çocuk bakımı konusunda ailenin geri planında kalması gerektiğine inanmıştır. Wollstonecraft da Locke gibi dadıların evlerde veya kreşlerde çocuklara korkutucu hikayeler anlatarak onların karakterine sadece itaati ve korkuyu aşıladığını öne sürmüştür. Eserde sürekli Locke geleneği sürdürülerek anne sevgisi ve ilgisi ön plana çıkarılır ayrıca hizmetçi ve bakıcılara çocuklarını bırakan anneler eleştirilir.

*Hizmetçiler genellikle ilgisiz ve zekilerdir.*⁷⁹

Erken yaşta eğitimin başlıca amacı "kadını eş ve anne olarak önemli görevlerine hazırlamak" en iyi şekilde çocukların anneleri tarafından öğretilmesidir.

⁷⁸ Wollstonecraft, M. , (2017a), s.40.

⁷⁹ Wollstonecraft, M. ,(2017a), s.29.

Vurgu hep ev içi kurallar üzerine olmuştur⁸⁰. Ona göre, erken yaşta evlilikten kaçınılmalıdır çünkü annelerin "kendi çocukluklarını yaşamadan çocuklarına karşı bir anlayış geliştirmeleri" beklenemez⁸¹. Wollstonecraft kadınların ataerkil toplum içerisinde ‘ebedi bir çocukluk hali’ içerisinde tutulduğunu ve buna neden olan yanlış eğitim sisteminin tamamen kaldırılmasını savunmuştur.⁸²

Bazı eleştirmenlerin de belirttiği gibi Wollstonecraft; *Thoughts On The Education Of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)*’da sürekli bir şekilde kadınlar için iş imkanlarının sınırlı oluşundan yakınmış ve özel öğretmenliğin ‘antipatik’ yönünden dert yanmış, ‘sadık refakatçi’ ve ‘okul öğretmenliğini’ hizmetçilerden daha fazla iş yükü olan daha üst seviye bir hizmetçilik olarak görmüştür.⁸³ Burada, ailelerin ödemeyi beklediği düşük ücretler düşünüldüğünde, okulların iyi bir şekilde idare edilemeyeceği vurgusu sert bir şekilde yapmıştır.⁸⁴ Evlilik ve annelik, kadın eğitiminin temel hedefleri olarak kalsa da Wollstonecraft kadının ‘ilgi alanının’ değiştirilmediği ve dünyayla uğraşmak zorunda bırakılmadığı sürece kadının eğitimini eksik olacağını ve kendisini geliştiremeyeceğini vurgular.

Thought On The Education Of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)’ın Lockecu düşünceyi baz aldığını her ne kadar söylesek de burada popüler Lockecu düşüncelerden bir bakıma ayrılır. Çünkü kendine göre bir tanrı inancı anlayışı olan Wollstonecraft; kendisini ‘Hakikat’in sözleri’ ve ‘Tanrı’nın varlığı’ ile alakası olmayan *Pratik Eğitim*’i (1798) yazan laik düşünceli Richard Edgeworth’ten⁸⁵ ziyade dindar Sarah Trimmer’a⁸⁶ daha yakın hisseder kendini.⁸⁷

Hangi yönden Lockedan ayrıldığına bakmak gerekirse; çağrışımıcı düşüncelere olan genel bir bağlılığına rağmen Wollstonecraft ‘fazilet için doğanın içimize yerleştirdiği içgüdüsel korumaya’ ve hakikatin özünde olan prensiplere verdiği şekillendirici rol ile Lockecu düşünceden ayrılmaktadır. Ona göre; bu doğmamış

⁸⁰ ⁸⁰ Wollstonecraft, M. , (2017a), ss.21-22.

⁸¹ Wollstonecraft, M. , (2017a), s.31.

⁸² Wollstonecraft, M. , (2004), ss.73-75.

⁸³ Wollstonecraft, M. , (2017a), s.25.

⁸⁴ Wollstonecraft, M. , (2017a), s.12.

⁸⁵ 1744-1817 yılları arasında yaşamış İrlandalı İngiliz politika yazarıdır.

⁸⁶ 1789-6’da kendine ait 12 çocuğu eğitirken bir Pazar Okulu kurmuştur. Daha sonra kızlar için burayı hafta içi gelebilecekleri meslek okuluna döndürmüştür. Burada Hristiyan eğitimi ile birlikte kızlara kendi başlarına çalışabilmeleri için meslek (hizmetçilik) eğitimi vermiştir. Doğa ve hayvan sevgisini kazandırmış aynı zamanda kızların bu tecrübelerini ‘fabulous Histories’de derlemiştir.

⁸⁷ Johnson, C.(2002) *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardson, A,* ss.24-30.

prensip ve hisler çocuklara kirli ve zararlı çağrışımların üstün gelmemesi gereken ‘yapaylıktan uzak’ ve ‘güzel’ bir basitlik sağlamaktadır.⁸⁸ Yapay tavırlar doğal ‘içtenliği’ gizlemekte ve ‘kalpten gelen içten duyguları’ da kapatmaktadır; yapmacık olmayan ‘aklı aydın suratlar’ tarafından gösterilen duygu ve doğal düşüncelerin yerini güzel kıyafetler ve ‘makyajlı’ suratlar almamalıdır.⁸⁹

Mary Wollstonecraft, tarihçi Catherine Macaulay⁹⁰ ve protestan ahlakçı Hannah More⁹¹ gibi dönemin diğer yazarlarından ayrılır çünkü onlara göre kadınlar ailenin ilk öğretmenleridir ve düzgün eğitim verilerek çocuklarını kendileri eğitmelidirler.

*Alışkanlıklar ve prensipler çocukları eğitmekte, aksine alışkanlıktan ziyade örnekle aşılan baş örgütlerden ileri gitmemektedir.*⁹²

Locke geleneğinde olduğu gibi önemsenen zihinsel bağımsızlık, olayların olduğu gibi kabul edilmemesi prensip olmalıdır. Wollstonecraft erken yaşta ulusal eğitimin özünü hakikate sıkı bağlılık, üst olanlara düzgün itaat ve alt olanlara da lütuf göstermek olarak özetlemiştir. O; sosyal değerleri reddederek müzik ve resim gibi başarılar dışında sağlam bir ahlak anlayışının yerleşmesi için çaba sarf etmiştir.

*Ne yazık ki ezbere başarılar, boş tavırlar ve çarpık örnekler yatılı okullarda okuyan kızlardan beklenebilecek şeylerdir. Çocuklar daha büyük tehlikelerin içinde olacakları hizmetçilerle baş başa bırakılmadıkça bundan kaçınılmalıdır.*⁹³

Wollstonecraft’a göre yetersiz bir eğitim alan genç kızlar bazen talihin bir cilvesiyle ana babalarını kaybettiklerinde mülksüz kalırlar, böyle durumlarda akıllarına değil, erkek kardeşlerinin lütuflarına bağımlı olurlar. Lockecu düşüncelere olan genel bir bağlılığa rağmen Wollstonecraft doğanın içimize yerleştirdiği içgüdüğü korumaya ve hakikatin özünde olan prensiplere bağlılık konusunda Lockecu düşünceden yine ayrılmıştır. Bu prensip ve hisler çocuklara, yapaylıktan uzak ve güzel bir basitlik sağlamaktadır.

⁸⁸ Wollstonecraft, M , (2017a), ss.4-9.

⁸⁹ Wollstonecraft, M. , (2017a), ss.14-17.

⁹⁰ 1731-1791 yılları arasında yaşamış özel eğitim almış Cumhuriyetçilik idealleri olan siyaset yazarıdır.

⁹¹ 1745-1833 yılları arasında yaşamış eğitimci, sosyal reformcu aynı zamanda köleliğin kaldırılması için kadınları cesaretlendiren devrimcidir.

⁹² Wollstonecraft, M. ,(2017a), s.20.

⁹³ Wollstonecraft, M. ,(2017a), s.22.

*Yapay tavırlar doğal içtenliği gizlemekte ve kalpten gelen içten duyguları kapatmaktadır. Yapmacık olmayan aklı aydın suratlar tarafından gösterilen duygu ve doğal düşüncelerin yerini güzel kıyafetler ve makyajlı suratlar olmamalıdır.*⁹⁴

Wollstonecraft eserde yatılı okullar ve moda olan dadılarla kısıtlanan kadın eğitimin doğallığın yanı sıra aklı da yadsıdığını ileri sürmüştür. Wollstonecraft; *Thoughts on Education of Daughters Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler* eserinde daha sonra *A Vindication The Rigths of Woman Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*) 'da daha geniş kapsamda ele alacağı konuyu vurgular. Kadınlar daha düzenli eğitim alarak çok çeşitli işlerde uğraşabilirler; böylelikle aile kurumu çatısı altında yasal olarak kendilerini satmaktan kurtarabilir, daha saygın mesleklerde çalışabilirler. Aynı zamanda eserde bebek bakımıyla ilgili detaylar da vererek kızların bedenlerinin fiziksel olarak nasıl güçlendirmesi gerektiği konusunda fikir belirtmiştir.

Wollstonecraft; bebeğin kundaklanmasını doğru bulmamış, vücut kısıtlamasının, çocuğun sürekli zihin ve vücut kısıtlamasını zararlı bulmuş ve oyunlar ve egzersizler yaptırılırken serbest bırakılmasını savunmuştur.

Ona göre hizmetçilerle çok kalan kız çocuğundansa eğitilmiş annesi tarafından büyütülen birisi baktıkça çekinen tatlı küçük kızların çekingenliğini daha sempatik bulmuştur.⁹⁵

Wollstonecraft ruhu hareketle renk kazanamamış ya da masumiyeti bir utançla suçlanmamış bir kız her zaman haşarı olacaktır. Kız çocuklarının yaşam dolu ve atletik olması oyuncak bebeklerle oynamasından çok daha iyi olduğunu savunmuştur. Ona göre erkek çocuklar açık havada koşup oynarken kız çocukların mahkum edildiği hareketsiz yaşam kasları eritirken, sinirleri hassaslaştırır. Onları naif ve kırılgan hale getirir.⁹⁶

İlk yazarlık deneyimi olarak tarihe geçen bu eserinde Wollstonecraft daha sonra düşüncelerini daha net ve detaylı olarak paylaşım yapacağı *Vindication (Savunu)*'lara atıfta bulunarak eserini sonlandırır.

⁹⁴ Wollstonecraft, M. ,(2017a), s.35.

⁹⁵ Wollstonecraft, M. ,(2017a), s.11.

⁹⁶ Wollstonecraft,M. , (2017a), ss.27-28.

2.2. Mary: A Fiction (Mary: Bir Kurgu) / Maria or The Wrongs Of Woman (Maria ya da Kadının Hataları)

Mary Wollstonecraft'ın ailesi tarafından eğitim hayatının hiç önemsenmemiş olduğunu daha önce söylemiştik dolayısıyla onun bu ilgisiz ve mutsuz çocukluk yaşantısı eğitime olan ilgisini daha da arttırmıştır. Çünkü O, kızların alacakları eğitim sayesinde var olabileceklerine inanmıştır. Hayatta iken Wollstonecraft'ın babası kendisini ve üç diğer kız kardeşini kendi kaderlerine teslim ederek eğitimlerine hiç destek olmamış ve önemsememiştir. Babasının tek ilgisi Wollstonecraft'ın büyük erkek kardeşi olmuştur. Fakat bu kendi kaderine terk edilmişlik içinde Wollstonecraft'ın entelektüel eğitimi daima erkek kardeşlerinden daha iyi olmuştur. Onun yazılarında anlatmak istedikleri genellikle yaşamında karşılaştığı biyografik örneklerden olmuş ve özgürlüğün çalışmaya ve kendini eğitmeye bağlı olduğunu düşünmüştür. 1783'de kız kardeşi Eliza ile okul kurmaya çalışmış ama Eliza'nın kötü evliliği ve parasızlıktan dolayı planladıkları gibi gitmemesi *Mary: A Fiction (Mary: Bir Kurgu)* ve *The Wrongs of Woman or Maria (Kadının yanlışları)*'a materyal oluşturmıştır. Okul iki yıl sonra kapanmış ve Wollstonecraft, Lord Kingsborough'ların evinde dadılığa başlamıştır. Joseph Johnson onun edebi hayatında çok büyük rol oynamış ve yeni çıkan bir dergide onu çevirmen olarak çalıştırmıştır ve onu Thomas Paine, Henry Fuseli, William Blake gibi önemli düşünürlerle tanışmasını sağlamıştır. Onun bunlarla deneyimi; erkekler ile eşit eğitim hakkını tartıştığı *Vindications (Gerekçelere)* 'a argüman oluşturmıştır.

Çalışmalarında Wollstonecraft genellikle kadınlara atfedilen sosyal baskının negatif yönlerini ve resmi eğitimin gerekliliğini, özgürlük ve muhakeme gücü kazanmanın bir kadının sağlıklı bir birey olmasındaki önemini tartışmıştır. Mary ve Maria kadınların karşılaştığı problemleri ele aldığı sosyal bir bilinç elde etmek için yazmış olduğu kısa hikayelerdir. Çözüm sunmamış fakat problemlere dikkat çekmiştir. İki roman birbirinin bütünleyicisi şeklindedir. Wollstonecraft, sert toplum kurallarından baskı altında kalmış kadın olarak o dönemin tüm kadınlarını temsil etmiştir.

Wollstonecraft, Mary'i, acımasız toplum kurallarına karşı koyamayan ve akıl hastanesine kapatılan genç bir kadın olarak anlatmıştır. Bu gibi kadınların nasıl zor koşullarda yaşamak zorunda olduklarını hikayelemiştir. Toplum tarafından

şekillendirilen koket kadınların yaşamlarından örnekleri içeren kısa hikayeler kurgulamıştır.⁹⁷

Wollstonecraft'a göre kadın düzenli ve eşit eğitime tabi tutulmalıdır ki gereksiz yere sınırlandırılmasın ve aklını kullanabilsin. Asla kadınlar daha az zeki değildirler. Wollstonecraft temel argümanları ortaya çıkararak aklın sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü cinsler arası doğuştan gelen bir farklılık yoktur. Fakat bir bütün olarak bu farklılığı toplum yaratmıştır. Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki kadınları eğiten toplum onlardan çocuk yetiştirme konusunda fayda sağlayacak eğitilmiş kadın aynı zamanda faydalı çocuk yetiştirecektir.⁹⁸

Özetle Wollstonecraft'ın yazıları cinsiyet, evlilik ve eğitim konularını içeren kısa yaşam öyküleridir. Her seferinde bilinçsiz akıl olmadığını aklın doğal ve doğumdan geldiğini savunur.⁹⁹ Aynı zamanda kadınların düşünecek güçleri olduğunu gösteren iyi bir kısa hikaye türüdür.¹⁰⁰

Mary: A Fiction (Mary: Bir Kurgu) eserinde aynı zamanda Wollstonecraft İngiliz kurgusunun içine neredeyse tamamen yerleşmiş olan Rousseau ideolojine cevap vermek zorunda hisseder kendini. Hikayeyi yazmaya başlamadan önce Wollstonecraft, kız kardeşi Everina'ya mektup yazar. Mektubunda Rousseau'nun *Emile (Emile)*'sini okuyorum, onun görüşlerinden etkilendim, paradokslarını sevdim, sürekli 'dahi' olmaktan bahsediyor. Anladım ki dahi olmak kendi kendini eğitebilmek demidir. Rousseau'dan etkilenen Wollstonecraft, kendine mantıklı, kendi içsel eğitimine önem veren bir kahraman seçer.

'Dahi' kelimesinin anlamını 18.yüzyıl 'da tekrar sıra dışı ve akıllı kadın olarak değiştirmeyi planlayan Wollstonecraft, Mary karakterini kadınlıktan ve eşitlikten bağımsız, kendi için yaşayan bir birey olarak tasarlamıştır. Onun, geleneksel kurallara karşı çıkması karakterini 'dahi' yapar. Mary Wollstonecraft, kadını bu eserde eğitimsiz ve evlilikle prangalanmış olarak tanımlamıştır.

Hikayenin içeriğine bakılacak olursa; ilk olarak eserde olayın baş kahramanı olan Mary okuyucuya tanıtılır. Mary Eliza ve Edward'ın kızıdır. Eliza; narin, modaya düşkün, duygularına yenik düşen bir kadın olarak tanıtılır. Varlıklı fakat ilgisiz bir

⁹⁷ Johnson, L. C. ,(2002), *Mary Wollstonecraft's Novels by Claudia Johnson*. Cambridge University Press ss.189-195.

⁹⁸ Spender, D. ,(1986), *Mothers of The Novel-100 Good Women Writers Before Jane Austen*. London: Pandora

⁹⁹ Jump, M. D . ,(1994), *Mary Wollstonecraft: Writer*. Newyork:Harvester Wheatsheaf s.13.

¹⁰⁰ Todd, J . ,(1980), *Women's Friendship in Literature*. Newyork: Columbia UP s.182.

ailenin kızıdır. Kendi kızına asla sevgi şefkat göstermeyen bir ailenin kızı olarak büyümüştür. Eliza aynı zamanda tüm aşk sahnelerini içeren romanları okumuş aklı türlü aşk oyunları ile kirlenmiş üşengeç tipik bir 18. yüzyıl kadını olan annesi tarafından hiç sevgi görmemiştir. Mary'nin annesi Elizaya göre evliliğin bir önemi yoktur. Sadece gerçekleştirilmesi gereken sosyal bir görevdir. Kadınların çoğuna göre evlilik, fakirlik ve evde kalmışlık durumuna iyi bir alternatiftir.

Eliza evliliğin manasını hiç bilmez çünkü aşk ne demek onu bilmez. Köpeklerini kocasına tercih eder, onun köpeklerinin iyi olması kocasından daha önemlidir. Wollstonecraft bu hikayesinde Mary'i diğer hikayelerinden ayrı tutmak ister, Eliza'nın rahatlığa düşkünlüğünü 'sadece bir makine' olduğunu unutturarak onu gerçek dünyadan kaçırarak örnekler. Bu da Eliza'nın sadece aksesuar olmaktan başka bir rolü olmadığını göstermek ister. Kocasının ruh hali ve zalimliği ile mücadele edecek gücü bulamaz. Kocasına karşı duracak pozisyonda değildir çünkü kadınların güçsüz olduğuna inanır yani inandırılmıştır. Bu şekilde geleneklerin kölesidir. Fakat Mary'in babasına göre evlilik gelenek işidir ve kadınların tek ihtiyacı olan şeydir aynı zamanda karısının tembelliğinden gururludur. Ona göre evlilik sevgi ve saygının paylaşıldığı bir kurum değil sadece tutkuları tatmin etmenin bir yoludur. Bu anlamsız beraberliği taşımak zorunda hisseder sosyal baskıdan dolayı.

18.yüzyılda iyi bir sosyal statüye sahip olmanın yolu bir adamın evli olmasına bağlıdır yani Edward'ın yaptığı gibi. Edward ve Eliza üzerlerindeki toplumsal baskı için evlidirler çünkü evlenmeyi kabul etmeyen toplum kabul etmez. Bu mutsuz evlilikten mutsuz çocuklar Mary ve erkek kardeşleri doğar. Özellikle Mary bu mutsuz beraberliğin zorluklarını cinsiyet farklılığı yüzünden çok yaşamıştır. Ailenin mirasçısı olarak ve erkek olduğundan gereken eğitimi sadece erkek kardeşi almış Mary hep göz ardı edilmiştir. Yine burada Wollstonecraft'ın görüşü kadın eğitim ve fırsat eşitsizliğinin sonuçlarının getirdiği eksiklik üzerine olmuştur. Sadece cinsiyet farklılığının yarattığı olumsuz sonuçlara değinmemiş ayrıca Wollstonecraft burada yanlış giden eğitim sisteminin daha büyük yanlışlar doğuracağının altını çizmiştir. Erkek ve kadınların birbirinin partneri olduğunu eğitimin düşünce özgürlüğünü sağladığını savunmuştur.¹⁰¹

Wollstonecraft hayatta karşılaştığı problemlerle mücadele edebilen kadın görmeyi istemiş, aile tarafından önemsenmeyen bir karakter yaratarak; Wollstonecraft,

¹⁰¹ Jump, M. D. , (1994), s.76.

döneme uygun eğitimden yoksun bırakılmış ve düşünme yeteneği elinden alınmış, geleneklerin kölesi haline getirilmiş aciz kadın portresi çizmiştir. Bu yoksunluk ve ilgisizliğe rağmen kendi kendini eğitmeyi okuyarak başarmış fakat diğer taraftan anormal bir şekilde hassaslaşmış ve hayal kırıklığına mahkum olmuştur. Onun aşırı hassaslığı ahlaki açıdan ailesi gibi kaba ve ilgisiz kişilere karşı üstünlük sağlamıştır. Duygusal ve ne yaptığını bilen birisi olmasına rağmen, sosyal roller ve kurallar tarafından tutsak edilmesi ne yazık ki. Onun evliliği işte bu sosyal kurumların baskısının sonucunda olmuştur. Çünkü ailesi tarafından seçilen, sürekli seyahatlerde olan, evliliğin ne olduğunu anlamayan genç bir erkekle evlenmek zorunda kalmıştır. Mary için seçilmiş biri olmaktan ziyade ailesinin varlığı için uygun eş olarak görülmüştür. O yüzyıllarda bu zengin olduğu için evlendirilme durumu kadınların kaderidir, evliliği reddetme lüksleri yoktur. Olması gereken bir zorunluluktur. Mary, ölüm döşegindeki annesinin son isteği olarak kabul eder ve bu zorunlu evlilik aslında ücretli evliliktir yani erkeklere çifte standart uygulamaktan başka bir şey değildir.¹⁰²

Bu evlilik ona sosyal statü dışında hiçbir şey getirmemiş ve kocasının itaatkar bir şekilde yurt dışından dönmesini bekleyen uysal bir kadın imajı vermiştir. Fakat diğer yönden bu saygınlık ve iyi pozisyon onun duygularını tatmin edememiştir. Mary, 18. yüzyıl kadın kahramanlarından farklıdır çünkü yaşamdan ne beklediğini bilen bir kadındır buna rağmen eserin sonunda amaçlarına ulaşamamış ama en azından onlara ulaşmak için mücadele etmiştir. O, 18.yüzyıl'ın naif kadını değildir. Naiflik o dönem için ele avuca sığmaz istekleri olmamak anlamına gelmektedir¹⁰³.

Bu tanımlamaya karşılık asla kocası tarafından verilen talimatları yerine getirmez ve onu eleştirmek için 'aklını' kullanır. Ruhsal ve fiziksel açıdan tatmin olmaz ve evliliğin yarattığı duygusal açlık onu Ann ve Henry gibi kalbine ve aklına arkadaş aramaya iter. Erkek egemen toplumdan kaçmak için Mary; Ann ile arkadaşlık kurar, Wollstonecraft burada Mary'nin Ann ile olan arkadaşlığını kendisinin Fanny ile olan arkadaşlığından etkilenerek yazmıştır. Kendi biyografisinden örnekler ile Ann'i anlatır. Mary, Ann'in onu yargılamadığını ve ruhsal açıdan anladığını düşünür. Asla duygularını incitmez. Ona göre duyarlılık en lüks insan ahlakıdır ve kuşkusuz mutluluğun temelidir.¹⁰⁴

¹⁰² Jump, M. D. ,(1994), s.137.

¹⁰³ Spender, D. , (1986), s.110.

¹⁰⁴ Spender, D. ,(1986), ss.54.-55.

Kendini Ann'e adanmış gibi hisseder ki arkadaşı hastalanınca asla onunla Lisbon'a gitmekten geri kalmaz. Bu onun her insanı mutlu etme arzusundan gelir. Tamamen Ann'e bağımlı olmasına rağmen, kocasına bağlı kalmak zorundadır. Dolayısıyla Ann ile Lisbona gitmek için kocasından izin almak için mektup yazması onun sosyal bağımlılığını gösterir. Toplumun zihnini hissedip bu baskıyı azaltmaya çalışmasına arkadaşına yardım etmesine rağmen hayatındaki kurallara karşı çıkamaz. Bu da onun koket olduğunu fakat mantıklı ve toplumsal baskılara karşı çıkabilecek tutkulu bir karakter olduğunu gösterir.

Ann ile Lisbon seyahati Ann'i daha iyi tanımasına yardımcı olur. Ann ile aynı görüşlere sahip olmadığını anlar, birbirlerinden beklentileri farklıdır. Ann *onsuz yaşayamıyorum, başka arkadaşım yok* demesine rağmen Mary'nin arkadaşlığından daha kişiseldir ve çok fazla duygusallık içermez. Mary ve Ann arkadaşlığı; duygusal kadın arkadaşlığının eşitlik üzerine dikkat çekmesine karşın daha çok 1760'lı yılların adanmışlık ve himaye kurma mücadelesi üzerine olmuştur.¹⁰⁵

Bu duygu karmaşası Mary'i farklı duyguları keşfetmeye yöneltir ve sağlığını geri kazanmaya çalışan Lisbon'da kalan Henry ile tanışır. Henry'in Mary'e olan yoğun ilgisi onda Ann öldükten sonra ciddi bir ruh doygunluğuna dönüşür her seferinde onda farklı bir şeyler keşfeder ve duygularını şöyle ifade eder:

*Henry kendini öğrenmeye adanmış bir adam; insanlık ve duygular üzerine olan karmaşıklık onu heyecanlandırıyor. Adalet ve doğanın eşitlik getirdiğine inanıyor. Ona göre doğa bizi eleştirel bir gözle izliyor. Zihnim ve ruhum onunla zenginleşiyor.*¹⁰⁶

Bu düşünceler Henry 'in bir kadına hükmetmeyi planlayan, fiziksel arzularının peşinden koşan tipik bir 18. yy adamı olmadığını gösterir. Bu şekilde Mary kendine aradığı uygun arkadaşı bulduğunu düşünür. Mary hiçbir zaman fiziksel tatmin yaşamak istemez onun aradığı psikolojik zenginliktir. Bu şekilde bedensel arzularını reddetmesi aslında onun topluma göstermiş olduğu bir protestodur. Kocasının ona sadece vücudunun bir parçası olarak bakmasından tiksindir ve tüm benliği ile ölmekte olan hiçbir fiziksel arzusu bulunmayan ama aklını ve ruhunu önemseyen Henry'e döner. Mary ve Henry arasında güçlü bir ilişki oluşur. Fakat ikisi de zina yapmak istemez aslında korkuları toplumdandır. Mary toplumun katı kurallarını farkındadır ve zalimce kadınların mahkum edilmesinden dolayısıyla ahlaksız görülebilecek davranış

¹⁰⁵ Todd, J. ,(1984), *The Sign Of Angelica: Women , Writing And Fiction. 1660-1800*. Newyork: Columbia UP s.239

¹⁰⁶ <http://public-library.uk/ebooks/61/45.pdf>

sergilemekten çekinir. Mary tam tersine koket (süslü püslü görünmeyi seven toplumun çizdiği kuralları benimsemiş) bir karakterdir. Erkeklerle önemsiz görülebilecek aşk ilişkilerine girmekten keyif almaz. Sosyal kurallara toplumun ahlaki kurallarına bağlıdır. Bu sosyal görüntüsünü kendine olan saygısından dolayı zina ile kirletmek istemez. Bu hem kendi ile hem de toplumla olan problemidir. Kendini Henry'nin kollarına atabilir ama itibarını kaybetmeyi göze alması gerekir. Burada Wollstonecraft tanımlamalara dikkat çeker, çünkü eleştiri yapıp tavsiyede bulunmak yerine toplumda yanlış olanı gösterir. Yorumu okuyucuya bırakır. Mary ve Henry fiziksel olarak kavuşmasalar da onların duygusal kavuşmaları her şeyin üzerindedir. Ailelerinde ve yaşamlarında bulamadıkları eksik parçaları birbirleri ile tamamlarlar Özellikle Mary ailesinde görmediği sevgi ve şefkat duygularını Henry'nin son zamanlarında yanında geçirerek eksikliğini tamamlar. Geriye kalan ömrünü uyuşturucu temin etmeye çalışarak geçiren Henry çok uzun süre yaşamaz bu dönemde Mary 'in ona refakatçilik yapması Mary'i daha da melankolik yapar. Henry onu gönülsüzce bırakana kadar Mary asla ondan ayrılmaz.

Romanın son bölümünde Wollstonecraft; Mary'nin kocasını beklemesini tasvir eder. Aslında Henry'nin ölümünden sonra aşka dair onla olan tüm umutlarını kaybeder ve kendini karanlığa itilmiş bulur. Yeni bir ruh arkadaşı aramak istemez. İç dünyasında çıkmaz sokağa saplanır.¹⁰⁷ Bu sinir bozukluğunu düzeltmek istemesine rağmen kolayca toparlanamaz ve ölümü çıkış noktası olarak görmeye başlar. 18.yy'da bir kadın için ölümü beklemek sıra dışı bir olaydır. Wollstonecraft burada Mary üzerinden toplumun eleştirilmesi gerektiğini gösterir. Ölümü cazip kılan bu dünyanın sert zalim toplum kurallarıdır.

Diğer eseri *Maria or the wrongs of woman* 18.yy'da yazılmış Wollstonecraft'ın tamamlanmamış romanıdır. *The wrongs of woman* 1798 de kocası William Godwin tarafından yayımlanmış, radikal feminist çalışma olarak adından söz ettirmiştir. Mary Wollstonecraft'nin felsefi ve gothik romanları genelde kocası tarafından evliliğe hapsedilmiş kadınlar etrafından şekillenir. Kadının yanlışlarının bireysel değil toplumsal olduğuna inanmış ve eğitimsiz bırakılıp evlendirilen kadınların ataerkil sistemde yerini sorgulamıştır. Mary'nin aksine Maria aktif şekilde toplum düzenini eleştirir. *Wrongs of Woman (Kadının Yanlışları)* Fransız devriminin fikirlerinin savunulduğu jakoben roman olarak adlandırılır. Mary Wollstonecraft

¹⁰⁷ <http://public-library.uk/ebooks/61/45.pdf>

kadınların güçsüzlüğünü göstermek için felsefi diyaloglar kullanır. Ona göre kendini eğiten, özgün, bağımsız kadınlık yaratan kadın akıllı toprağa tohum atmak gibidir. Maria'nın rolü anne olarak kızının kendini eğitmesini tavsiye etmesidir. Böylece ona başından geçenleri anlattığı mektupta aslında Maria kendini ve geçmiş hatalarının farkına varır.

The wrongs of Woman or Maria: A Fragment, Mary: A Fiction'ın tamamlayıcısıdır. Çünkü bu kısa öykü sosyal problemlerle büyük ölçüde mücadele eder. Kadınların istenmeyen baskıcı toplum kurallarına karşı çıkmasını ister. Wollstonecraft'a göre kadının kendi hakkını savunmadığı müddetçe kimsenin onu koruyamayacağını düşünür. Dale Spencer'in vurguladığı gibi *The Wrongs of Woman (Kadının Yanlışları)*'da Wollstonecraft eleştirisini kişisel olmaktan çıkararak kendini geliştirmeyen ve bu gelişimin önüne konan sosyal normlara öfkesini gösterir. Kadınları isyana davet eder.

Hikayeyi kısaca özetlersek, *Maria: Wrongs of Woman (Maria:Kadının Hataları)* üst sınıf Maria'nın haksız yere kocası George tarafından akıl hastanesine kapatılmasıyla başlar. Maria, anne ve babasının büyük oğulları Robert'a olan sevgi ve ilgisinden dolayı zulmünden evden kaçır ve kendisini saygın bir adam gibi tanıtan George'a aşık olup evlenir. George' un gerçek hovarda kişiliğı ortaya çıkınca ve maddi durumu kötüleşmeye başlayınca Maria'yı kendi amcasına para karşılığı satar. Kaçmayı başaran Maria George tarafından bulunup akıl hastanesine kapatılır. Hayata küstürülen Maria aynı zamanda çocuklarından da ayrı yaşamak zorunda bırakılır. Akıl hastanesinde fakir, alt tabaka sınıfından Jemima adında bir kız arkadaş edinir. Jemima, Maria 'nın deli olmadığını farkına vararak ona kitaplar getirmeye başlar. Bu kitaplardan birkaçı diğer tutuklu Henry tarafından karalanmıştır. Maria, Henry' i görmeden yazdıklarına aşık olur.

Wollstonecraft'ın söylemlerini *The Wrongs of Woman (Kadının Hataları)*'da cinsiyetin arkasında duran bireye yönlendirir. Kadına yönelik davranışları ve sosyal durumları eleştirir. Tamamlanmış bir kısa hikaye türü olmamasına karşın bu bitmemiş haliyle bile gerçek yaşamdan hikayelerle daha duygusal ve göze çarpar şekilde kadın sorunsalını inceler. Vurucu cümleleriyle kadınları bu sosyal negatif durumdan uzak tutmaya çalışır. Bu kısa hikaye toplumu değiştirmeyi planlayan bir başkaldırı, isyandır.

Bu hikaye kadınlara yapılan zulümler için kanunlarda ve toplum davranışlarında mutlaka bir değişim olması gerektiğini gösterir.¹⁰⁸

Wollstonecraft kurumlara ve akıl hastanelerine olan eleştirisini cinsiyet kavramını ele alarak devam ettirir. Eğitime önem vermesiyle kısa hikaye dönemin yıkılmaz tabularını sarsar. Wollstonecraft kadın özgürlüğünü sorgular ve ilk kez boşanma konusu gündeme gelir. Bu çerçevede sistemde değişiklik yapılması gerektiğini vurgular ve kendi cinsi üzerinden yaşadığı problemleri gündeme getirerek çarpıcı bir şekilde kuralları sorgular.

Maria'da aslında iki kadın karakter vardır. Kocasıyla parası ve toplumda yer edinebilmek için evlenen ama sonunda akıl hastanesine kocası tarafından kapatılan Maria ile onun gardiyanlığını yapan feleğin çemberinden geçmiş yaşamda birçok zorluk yaşamış, tecavüze uğramış, fakirlik çekmiş, hizmetçilik yapmış olan Jemima'dır.

Wollstonecraft'ın iki farklı kadın tasarlamasındaki amacı farklı sınıflardan kadınların yanlışlarını göstermektir. Diğer bir deyişle aslında yapılan yanlışlar erkeklerin hükmettiği dünyada yine erkeklerin kadınları yanlışlara itmesinden kaynaklanıyor olmasını göstermektir.¹⁰⁹ Önceki kısa hikayesinde kadın karakter Mary, Maria 'ya karşı daha pasiftir. Aksine Maria sorunların karşısına dikilir ve cesaretlidir kolay kabul etmez. Onun kişiliğini sınırlandıran sorunları sorgular ve eleştirebilme gücüne sahiptir. Özellikle kurgulanmış evlilikleri sorgular çünkü ona göre evlilik kadının eğitimini bitirmek ve en sonunda akıl hastanesine kapatılmaktır. Kadının özgürlüğünü sonlandırmaktadır. Kadınlar; erkek eliyle yapılandırılmış topluma hapis olurlar ve akıl hastaneleri onlar için gerçek dünyanın küçük evrenidir. Kocası tarafından kadınların oraya kapatılması toplumun zalimliğini temsil eder. Spencer'in belirttiği gibi Maria'nın mahkumluğu köle olarak doğmuş tüm kadınları temsil eder.

18. yüzyılda evlilik kadına iyi bir ün ve saygı getirmesine karşın Maria yaşamında öncelikle kendine saygıyı gerçekleştiremez. Kendini güvende ve iyi bir konumda hissetmez. Kocası George ile evlenirken kendini güvende ve iyi bir konumda olacağını düşünür. Oysaki mükemmellikler ile dolu gibi gözüken kocasının alkolik olduğunu farkına varır. Maria zamanla şiddet görmeye başlar ve Maria 'ya göre

¹⁰⁸ <http://www.gutenberg.org/files/134/134-h/134-h.htm>

¹⁰⁹ <http://www.gutenberg.org/files/134/134-h/134-h.htm>

zalimlik ve zina kocası George'un doğasında vardır ama Maria bunu fark edemez. 18. yy normlarına göre kadın sadece kocasının malıdır ve yapması gereken tek şey ona itaat etmek, başına gelen felaketlere katlanmaktır. Maria için tabi ki bu zalim adamdan bebek dünyaya getirmek kaçınılmaz olur. Maria bu zorlu koşullara katlanmak zorunda olduğunu düşünürken George 'un para karşılığı Maria'yı amcasına sattığını öğrenir. Bu ona çok fazla gelir ve Maria kendi bedeni üzerinde tek hakkın kendisine ait olduğunu düşünerek bebek doğduktan sonra kocasını terk etme cesaretini kendinde bulur. Burada Wollstonecraft'ın vurgulamak istediği kadın ve erkek eşitsizliğinin çarpıklığıdır.

Toplum erkeklere tüm yapmak istediği şeyleri yapma cesareti verir. Kadınların boşanma, kötü evliliği bitirme gibi cesaretleri ve hakları yoktur. Bu ataerkil kanunlara Wollstonecraft itiraz eder. Zulümler ve baskılardan dolayı kadınların eğitim yoluyla bilinçsizlikten kurtularak boşanma veya ayrılma gerçekleştirmesi gerektiğini ortaya atar.¹¹⁰ Wollstonecraft bu eserde ayrıca İlk evladın miras uygulamasına da karşı çıkarak erkek çağdaşlarından ayrılır ve boşanma hakkını talep eder

Maria 'nın isyanı karşısında cezası ise; bebeğinden ayrılmak ve akıl hastanesine kapatılmak olur. Jane Todd'un Wollstonecraft'ın düşüncelerine yorumu şu şekilde olur:

*Bir kadın eğer ona zulüm eden bir adamla evlendirilir ve sonunda akıl hastanesine kapatılırsa aklını yitirmemesi kaçınılmaz olur.*¹¹¹

Fiziksel ve ruhsal açıdan şiddet gören diğer bir karakter ise Jemima'dır. Bu toplumun alt tabakasında kalmış fakir ve hor görülen kadın örneğidir. Maria'dan daha pasif ve yoksul aileden gelip eğitimi olmadığı için erkeklerin şiddetine karşı koyacak güçte değildir. Dolayısıyla problemlerle nasıl başa çıkması gerektiğini bilemez. Onu mutsuzluğa iten bu yaşam ataerkil toplumun eşitsiz normlarından kaynaklanır. On altı yaşında yanında çalıştığı adam tarafından tecavüz edilmesi ve bu adamın karısı tarafından adamı baştan çıkardığı gerekçesiyle suçlanması o dönemin kadınlarının yalnızlığını örnekler. Hayat kadını olarak devam etmek Jemima için tek yol olur. Kendisini bir kadın olmaktan ziyade bir köle, bir hizmetçi ya da erkeğe ait olması gereken bir eşya olarak görür. Böyle ahlaksız ve değersiz bir hayat sürmek Jemima'nın suçu değil tam tersine toplumun suçudur. Erkek egemen toplum yüzünden bu çukura

¹¹⁰ Spender, D. ,(1986), s.260.

¹¹¹ Todd, J. , (1986), *Sensibility: An Introduction*. London: Methuen. s.74

atılırlar ve yaftalanırlar. Eğitim ve erdemi geliştirilmeyen kadın Mary Wollstonecraft'a göre kör kuyulara atarlar.¹¹²

Oldukça tuhaftır ki toplum Jemima'nın bir adamla beraber olmasına tepki göstermezken onu hayat kadını olarak benimserken Maria'nın bir adamla beraber olmasına çok tepki gösterir. Maria düzgün bir kadındır ve aşk ilişkisi ile evliliğini ve statüsünü sarsmamalıdır. Toplum asla evli olup da başkasını seven kadını affetmez. Böyle bir taciz gerçekleştiği zaman kadınlar çaresiz en büyük suçlara bile katlanmak zorundadır. Maria bunlara karşı çıkmak için sevmediği kocasından ayrılmak ister ve mahkeme de isyan eder.

*Bu acımasız kanunlara boyun eğdiğim zaman anladım ki her kadın kendisine zulüm eden, boyun eğmek zorunda bırakan ve en kötüsü sevmediği adamla yaşamak zorunda kaldığı için ben isyan etmeliyim ki kadınlar kurtulsun. Kendime söz veriyorum. Ahlaksız bir adama bağlanırsam nasıl annelik ve kadınlık vazifelerimi gerçekleştirebilirim. İddia ediyorum boşanmanın verdiği özgürlük tacizden tecavüzden kaçmaktır.*¹¹³

Fakat jüri Maria'nın teklifini Henry Darnford'un aşığı olduğu için reddeder. Wollstonecraft eserini Maria'nın son cümleleri ile bitirir. Boşanmanın özgürlük getirmesi gerekliliğine inandırmak ister okuyucuyu fakat toplum çoktan kadını kendi kör zindanına mahkum etmiştir bile.

¹¹² Jump, M. D. ,(1994), s.70

¹¹³ <http://www.gutenberg.org/files/134/134-h/134-h.htm>

2.3. Original Stories from Real Life; with Conversation, Calculates to Regulate the Affections and from the Mind to Truth and Goodness (Gerçek Hayattan Oriijal Hikayeler:Gerçekliğe ve İyiliğe Giden Aklı ve Sevgiyi Düzenlemeyi Tasarlayan Konuşmalarla)

Wollstonecraft, *Original Stories (Gerçek Hikayeler)*'de yeni oluşmaya başlayan romantik çocuk masumiyeti ve hayal gücü düşüncesine bir fikir oluşturmak istemiştir. Eserini ders veren ahlaki hikayelerden oluşturmuştur. Mary Wollstonecraft'ın, 1788'de Johnson tarafından yayımlanan, 1791'de yeniden basılan (William Blake'nin örneklemeleriyle) ve 1835'e kadar birkaç baskısı daha çıkan çocuklar için olan kitabı onun ilk ticari başarısı olmuştur. Geçmiş iki deneyimi: Wollstonecraft'ın 1786'nın sonlarından 1787 yazına kadarki İrlanda'daki Lord ve Lady Kingsborough'un kızlarına yaptığı öğretmenlik ve aynı dönem Rousseau'nun *Emile* eserini okuması, *Original Stories (Gerçek Hikayeler)* üzerinde ciddi bir etki bırakmıştır.

18.yüzyıl Avrupa'sında yaygın olan iki popüler pedagojik çalışma Rousseau'nun *Emile'si* ile John Locke'un *Thoughts Concerning Education (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler)*'nina *Original Stories*'de Wollstonecraft iki düşünüre de kendi pedagojik teziyle karşı çıkmıştır.

Kısa öykü türünü özetlemeden önce Wollstonecraft'ın fikirlerini eleştirdiği Thomas Day'dan bahsetmek uygun olur. 1748 doğumlu Thomas Day Rousseau eğitim felsefesi hayranlarından olmuş İngiliz bir yazardır. Dünyayı iki kitabın kurtaracağına inanır. İlki Rousseau'nun *Emile (Emile)*'si diğeri ise *İncil*'dir. Aradığı uygun yani mükemmel eşi bulamayan Day, önce kendi karısını eğitmek yani mükemmel yapmak ister daha sonra bunu bir projeye döndürerek Rousseau'nun eğitim felsefesini kullanarak iki yetim kız çocuğu evlat edinir bunlara doğru eğitim ve ahlak anlayışı vermek ister. Fakat projesi başarısız olur çünkü ahlak eğitimi için kullandığı garip teknikleri vardır: Kızları tamamen giyinmiş şekilde soğuk göle atmak, kollarına ya da bacaklarına kızgın balmumu dökmek gibi acıya katlanma dayanıklılığını arttırmak ister. Denemelerinde başarısız olduğunu anlayan Day kızları serbest bırakır fakat ne tuhaftır ki kölelik karşıtı bir yazar olmasına rağmen kızlardan birini (Sabrina) genç olduğunda onunla evlenmek ister, bu dileğini gerçekleştirdikten sonra onunla mutsuz olduğuna inanır ve onu köleliğin eş anlamlısı olan hizmetçisi yapar. Daha sonra 1783 ve 1789 yılları arasında Thomas Day tarafından yazılan en çok satan listesine giren çocuk kitabı ise *The History of Sandford and Merton (Sandford ve Merton'un*

Hikayesi)’ da Thomas Day derleme yaptığı öyküleri toplayarak ahlaki derslerden bilimsel öğütlere kadar sıralanan hikayeler oluşturmuştur.

Wollstonecraft; *Original Stories (Gerçek Hikayeler)*’de, Rousseau’dan etkilenen, onun eserlerinin izlerini taşıyan, Day’in felsefe görüşünü benimsemiştir ama Day’i burada kızları hizmetçi gibi görüp yetiştirmesini eleştirir. Erdemi ve basit zevkleri tercih eder. Wollstonecraft; *Sandford and Merton* isimli eseri incelediğinde kızlar için eşit, temel ve mantıklı bir eğitim felsefesi hayal ettiğinde ne kadar yalnız olduğunu farkına varmıştır.¹¹⁴

Entellektüel kariyerinin dönüm noktası olarak tasvir edilen Wollstonecraft’nin Catherine Macaulay ‘ın *Letters on Education (Eğitim Üzerine Mektuplar)* okuması ona kadın eğitimi ve idaresi hakkında daha sonra *A Vindication The Rights Of Woman (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi)* ile (1792) etki yaratmasını sağlayacak argümanlar sağlamıştır.

Kısa öyküyü özetleyecek olursak; *Original Stories*’de Mary Wollstonecraft Bayan Mason tarafından eğitilen 2 genç kız tasarlamıştır. Mary Wollstonecraft (1759–97) Gerçek Hayattan Orijinal Öyküler ‘i önsözünde açıkladığı gibi, 'gerçek ve insani prensipleri sağlam ve basit bir temel üzerinde sabitleyecek' öğretmenler ve öğrenciler için bir model sağlamak için kaleme almıştır. Burada Wollstonecraft kadınların çocukken düzgün eğitildikleri mantıklı ve ahlaklı bireyler olabileceğini savunmuştur. Bu düşünce 18.yüzyıl’da yaygın olmayan bir düşünceydi. Bu eserin Wollstonecraft tüm bir bölümünde ulusal eğitim planının taslağını oluşturmuştur; yarı özel, yarı devlete bağlı, karma eğitimden bahsederek 1762’de yazılan Rousseau’nun kadınların erkekler için yetiştirilmesi gerektiğine inanan Rousseau’nun *Emile (Emile)*’sine her cümlesinde atıfta bulunmuştur. Bayan Mason; on dört ve on iki yaşında olan Mary ve Caroline adında 2 kızı eğitmek için gelmiştir. Annelerinin ölümünden sonra tüm hayatları Bayan Mason ile geçecektir. Kızların davranışları hatalarla doludur. Açgözlülük şehvet kibir gibi Bayan Mason, gerçek hayattan öykülerle kızların ahlaki hatalı davranışları düzeltmeye çalışır. Bayan Mason, sürekli olarak onlarla birlikte olmak ve tüm sorularını cevaplayarak bunu düzeltmek niyetindedir. Her bölüm belirli bir ahlaki başarısızlığa hitap etmiştir. Örneğin, Bayan Mason bahçesindeki gül ve lale örneğini kullanarak makyajı anlatmak istiyor. Çiçekleri, dışarıdan gösterişli olan ama

¹¹⁴ Johnson, C. ,(2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardon, A.* ss.24-30.

hiçbir maddeye sahip olmayan- laleler- ve daha mütevazı ama uzun ömürlü ve tatlı kokulu bir şey olan güller arasındaki ayrımı öğretmek için kullanır.¹¹⁵

Wollstonecraft; Rousseau ve Thomas Day'ın, eğitimle ilgili birçok argümanını kabul etmesine rağmen aşırı idealist ve cinsiyetçi bulmuştur. En önemlisi de, Wollstonecraft, Catherina Macaulay'ın *Lectures on Education (Eğitim Üzerine Dersler)* 'ını incelemesinde belirttiği gibi, Rousseau'nun çocuk eğitimi konusundaki görüşlerini değerlendirmiş ve 'olaylarla öğretim' ilkesini benimsemiştir.¹¹⁶ Çocuklar katı ve zeki bir ebeveyn ya da eğitmenin gözetiminde aktif deneyimlemeyle öğrenmektedir. 'Sıkıcı dersler ve soğuk talimatlar' faydasızdır ve 'yapay insanlar' ortaya çıkarır; kadın ve erkek aklını tam olarak çalıştırmadan kendisini geliştiremez.¹¹⁷

Wollstonecraft, Rousseau'nun *Emile (Emile)*'de olan pedagojik programını çocuklar için kitap formatına çevirmeye çalışmıştır.

Wollstonecraft'a göre doğal olarak kitabın önsözünde kurgulandığı gibi olan ahlak eğitimi ve düzenli alışkanlıklarımızın çoğu, belli belirsiz bir şekilde kitaplardaki akıl öğretileriyle düzeltiliyordu. Ama toplumun mevcut durumu, kavga etmeye istekli aileler ve peşinden koşulacak arzular göz önüne alındığında, çocuklarının esnek arzularını doğru bir şekilde şekillendirebilmeleri beklenemezdi.¹¹⁸ (Kingsborough ailesi Wollstonecraft'a bu düşünceleri oluşturmada çokca kanıt olmuştur.)

Ailesel örneklerle öğretmek yerine ilkelerle öğretmenin "acı gerekliliği" kitabın ilk bölümünün taslağında paralı bir öğretmenlikten ziyade bir aile dostu olan ve hizmetçilere, cahil insanlara, bırakılmış iki küçük kızı yeniden biçimlendirme arayışı içinde olan Bayan Mason'la tekrar ortaya çıkıyordu.¹¹⁹ Kabalıkla öğretilen her ön yargıda genç kızlar çocuk akıllarında yer edinmeden önce yanlış çağrışımlar ve tiksindirici alışkanlıklarla kırılmış olmalıydılar.¹²⁰

Bayan Mason tarafından karşılaşılan ve anlatılan deneyimler, diyaloglar bütünüyle küçük kızlar, kabalıklarını yeniden ortaya çıkan içten güzel nitelikleriyle atmışlardır ve akla yatkın bağımsız bir gelecek peşine düşmüşlerdir. Okuyucuların

¹¹⁵ A.g.e , ss.24-30

¹¹⁶ https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.

¹¹⁷ Lisa, S. M.,(1988), *The Female (As) Reader: Sex, Sensibility, and the Maternal in Wollstonecraft's Fictions* Essays in Literature 19,36–54 and Mitzi Myers, *Pedagogy as Self-Expression in Mary Wollstonecraft: Exorcising the Past, Finding a Voice*, ss. 192–210.

¹¹⁸ https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.

¹¹⁹ https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.

¹²⁰ https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.

Original Stories (Orjinel Hikayeler)'e tepkisi 'duyguların kadını', kansız bir 'canavar' 'şefkatli', ve 'donuk ve acımasız' olarak da tarif edilen Bayan Mason'a olan bakış açılarına göre şekillenme eğilimi göstermektedir.¹²¹ Küçük kızların hayvanlara olan (ilişkilendirmenin gücüyle aksi düşünilemeyecek bir şekilde insanlara zalimliğe doğru giden) zalimlik alışkanlıklarını kırarken Bayan Mason işsiz bir çocuk tarafından vurulan birkaç çayır kuşunun sorumluluğunu üstlenir.

*Dişileri kurtarmayı denemeye değer; erkek olanın ise kaderi belli ve dişi olan muhtemelen "çok büyük bir acı" içerisinde kalacaktır*¹²²

Dişi olanı acı çekmeye bırakmanın zalimce olacağını düşünen Bayan Mason ayağını kuşun başına dayadı ve onu diğer tarafa çevirdi. Soğukkanlı fakat aynı zamanda boş ve zayıf titizliği akıl çerçevesinde (kaçınılmaz bir şekilde ölümcül olsa bile) kibarlıkla aşma konusunda unutulmaz bir ders olmuştur. Aynı bölümün daha önceki kısımlarındaysa, küçük kızlar 'birkaç böceğin peşinden onları yok etmek için' peşlerinden koşmalarını savunurken, daha sakin bir durum vardı.

*Siz de çoğu zaman baş belasısınız," dedi Bayan Mason, "Sizden güçlüyüm-ama yine de sizi öldürmüyorum"*¹²³.

Bunun şakayla karışık dile getirilmiş bir laf olmasına rağmen muhtemelen çocukların hoşuna gidecek tarzda bir mizah değildi. Bilgilendirici deneyimler ve ahlaki örnekler ararken Bayan Mason'un öğrencileri, Day'in *Sanford and Merton* (*Sandford ve Merton*)'nındaki gibi, radikal ve liberal konularda da dersler alırlar. Bastille'deki bir mahkumun hikayesini dinlerler, diktatör bir derebeyi tarafından topraklarından sürülen Gallerli bir harpçıyla tanışır, fatura ödemek için çok kibirli olan zengin müşterileri tarafından mahvedilen bir esnafla tanışır. Aynı zamanda onlara otonomi, akılcılık, kadın fazileti hakkında örnekler sunan kadınlarla (Bayan Mason'la birlikte) karşılaşırlar.

Wollstonecraft hikayede örneklemelerine şöyle devam eder:

Köy okulu öğretmeni Anna Lofty, değerli "bağımsızlığını", tutkularını minimize ederek zamanını başkalarının gelişmesi için harcayarak kazanıyor. Bayan Trueman, tam aksine, mantıklı bir aile hayatını kucaklayıp, müşterek bir ilişkinin

¹²¹ Wollstonecraft, M. , (2017b), *Original Stories From Real Life*. Printed by Createspace, North Charleston, USA, ss.47-50.

¹²² https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.

¹²³ Wollstonecraft, M. , (2017b), ss.47-50.

*tadını çıkarırken çocuklarına model bir eğitim sağlar. Bayan Mason'un kendisi eşini ve 'sevgili çocuğunu' kaybettikten sonra yalnız devam etmeyi tercih etmiş ve enerjisini daha büyük topluluklara adanmıştır.*¹²⁴

Negatif örnekler de aynı şekilde sunulmuştur. Bayan Mason kötü alışkanlıkları olan ve 'huysuz mizacı' nedeniyle deli evine kapatılan yaşlı ve zengin bir adamla evlenen tatlı bir kızın hikayesini anlatır.¹²⁵ Bu uyarıcı nitelikte olan figür *Maria*'da 'sevimli deli' olarak tekrar ortaya çıkar¹²⁶

Wollstonecraft'a göre; 1780'lerin ve 90'ların 'yeni çocukları' için yazılan edebiyatla bağlantı içerisinde *Original Stories (Orjinal Hikayeler)* çocukları dini bir 'görev' ile yol gösterilen, 'kendinden feragat etme' alışkanlıklarıyla sınırlanmış mantıklı bir otonomi inşa ediyor, çocuk okuyucunun öznelliğini ve yetişkin kontrolüne açıklığını yeniden düzenliyordu.¹²⁷ Sohbet ve diyaloglara ek olarak Wollstonecraft İngiliz çocuk kurgusunda yaygın olan genç okuyucuyu disipline sokmak için iki strateji kurgular: çocuğu kendi niteliğine ikna etmek ve onu günlük yaşamı dışında bir ahlaki anlatıma yönlendirmek. İki strateji de çocuğun gelişen öznelliğine tam ölçekte "beyaz bir sayfa" olarak bakan Locke'cu bakış açısını kuvvetlendiriyordu.¹²⁸

Kitap boyunca Bayan Mason çocukları (kitabın genç okuyucularını da ima ederek) kendilerini gözetim altındaki objeler gibi görmelerini istiyor, ne kadar boş görünse bile bütün eylemlerinden sorumlu olduklarını vurguluyordu. Bayan Mason'un kendisi gibi otoritenin içe işleyen karanlıkta bile kaçış olmayan dikkat çekici bakışları vardı.

*Uyumaya gidemiyorum, dedi Mary, Bayan Mason'un bakışlarından korkuyorum*¹²⁹

En gizli düşünce ve tutkuları bile Tanrının gözetimi altındaydı.

*Aklınızda bulunsun, Bayan Manson kızlara hatırlattı, Tanrı sizin tüm düşüncelerinizi bilir, ondan hiçbir şeyi gizleyemezsiniz*¹³⁰

¹²⁴ Wollstonecraft, M. , (2012), ss. 32-44.

¹²⁵ Wollstonecraft, M. , (2012), s.40.

¹²⁶ Wollstonecraft, M. ,(2017b), ss.64-67.

¹²⁷ Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardson*, A. ss.24-30.

¹²⁸ A.g.e. , ss.24-30.

¹²⁹ Wollstonecraft, M. ,(2017b), ss. 80-84.

¹³⁰ Wollstonecraft, M. ,(2017b) , ss. 80-84.

Metinleri bu şekilde okudukça kızlar da hareketlerini ve düşüncelerini Bayan Manson'un düşünceleriyle aynı hizaya getirmeye başladılar. Bu metinselleştirme durumu kitabın sonuç kısmında Bayan Manson kızlara onların deneyimlerinin ve tartışmalarının yazılı bir kaydını getirdiğinde, daha açık bir hale gelmeye başlıyor.

*Sık sık okuyun çünkü hikayeler içlerinde talimatlar da barındırıyor, tavsiyemi isterseniz çok iyi hissedeceksiniz.*¹³¹

Kitap Bayan Mason'un pedagojisinin kızlara içselleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla verilmişti, Bayan Mason'un talimatları onların hayatlarından bir takım ahlaki hikaye olarak tekrardan kurgulanmıştır. Gelecekte Bayan Mason çocukları ona sürekli yazmasını istiyordu, yine hiçbir şey gizlemeden:

*Fakat bana kalbinizin derinliklerinde yatan samimiyeti gösterin.*¹³²

Kızlar, kendi başlarına hayatta kalmayı öğrendikleri için artık kimsenin sürekli onları gözetlemesine ihtiyaçları kalmamıştı.

1789'da çıkan *Sandford and Merton* (*Sandford ve Merton*) isimli eserin incelemesi Wollstonecraft'ın küçük kızlar için daha eşit, temel ve mantıklı bir eğitim yolunda ne kadar yalnız olduğunu göstermektedir. Bay Day, önyargıları yıkmanın üzerinde, kadınlar için çok farklı bir tonda eğitimi önermektedir ki bu da daha sonraki yazarlara konu olacaktır, o dilemektedir ki; kadınlar duyarlı ve dayanıklı bireyler olarak eğitilsin, erkeklerin boş zamanlarında kendilerini eğlendirmeleri için kullandıkları bir araç olsun¹³³. Sadece bir yıl sonra yayımlanan başka bir inceleme ise Wollstonecraft'ın yeni bir müttefik kazandığı ve kendi düşünce yapısının ona güç verdiğini göstermektedir. Entellektüel kariyerinin dönüş noktası olarak tasvir edilen Wollstonecraft'ın Catherine Macaulay'ın *Letters on Education* (*Eğitim Üzerine Mektuplar*) okuması, ona kadın eğitimi ve idaresi hakkında daha sonra *A Vindication of the Rights of Woman* (*Kadın hakları Gerekçelendirilmesi*) ile etki yaratmasını sağlayacak argümanlar sağlamıştır.

Zeki yazarla fikirleri tamamen uyuşan, Wollstonecraft Macaulay'ın *Letters* (*Mektuplar*) eserinde onun cinsiyet ve eğitim hakkındaki geleneklere karşı çıkan görüşlerini doğrulamıştır.

Rousseau'nun *Emile* (*Emile*)'de ısrar ettiği gibi sağlam alışkanlıklar bebeklik

¹³¹ Wollstonecraft, M. ,(2017b), ss. 27-30.

¹³² Wollstonecraft, M. , (2017b), ss.27-30.

¹³³ Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardon, A.* ss.24-30.

evresinden itibaren geliştirilmiş olmalıydı ve bununla birlikte ek olarak "erkeklerin ve kızların öğretim ve eğlenceleri aynı olmalıydı. *Letters (Mektuplar)*'da önerilen makul öğrenme programı kızların ve erkeklerin; neredeyse her yazar tarafından empoze edilen itaatkarlık ve diğer negatif meziyetlerin yerine kızların da erkekler gibi bağımsız alışkanlıklar geliştirmesi için tasarlanmıştır. Kadınlar var olan sistem altında eğitilmekten ziyade yanlış eğitilmektedirler, egzersiz eksikliğinden ve nasıl erdemli olunacağından ziyade kötü alışkanlıklardan nasıl kaçılacağını anlatan ahlaki olarak çökmüş kısıtlamalarla 'bozulmuş' ve zayıflatılmışlardır. Macaluy'ın cinsiyette hiçbir karakteristik farklılık yoktur, görüşünü özetleyerek Wollstonecraft kadın ve erkek olmak eğitimin genel sistemiyle alakalı olmasaydı bu konudaki gözlemler daha ileriye götürülebilirdi" diye yorum yapmıştır¹³⁴

Birkaç yılla beraber Wollstonecraft 'ın kendisi, "kadın hakları ve ulusal eğitim" isimli kitap uzunluğundaki tahkikatında, Macaulay'ın radikal eleştirisindeki imaları daha da geliştirmiştir.

2.4.A Vindication the Rigths of Women (Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi)

Wollstonecraft'ın siyaset felsefesi, hem geleneksel olduğu için geriye, hem de Locke, Hobbes ve Rousseau'nun yazılarının içine sinmiş ve onlar tarafından desteklenmiş olan cinsiyet rollerine dair inançlara meydan okuyan yeni amaçlara hizmet ettiği için ileriye dönüktür.

Mary Wollstonecraft yalnız değildi. O, modern siyaset, bilim ve liberalizm görüşlerinin pek çoğunu alıp bunları kadınlara uygulayan birkaç kadın yazar ve siyasal düşünürden biriydi. Onun 1792'de kaleme aldığı en meşhur kitabı *A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Bir Savunusu)*, hem yaşadığı dönemde çağdaşları hem de daha sonraları bu kitabı modern feminizmin başlangıcı ve mihenk taşı olarak tanımlayan feministler tarafından yaygın bir biçimde okundu ve sık sık üzerine yorum yapıldı. *A Vindication the Rights of Woman (Kadın Haklarının bir Savunusu)* 'na ilave olarak Mary Wollstonecraft, 1790 yılında *A Vindication of the Rights of Men (Erkek Haklarının bir Savunusu)* 'nuda içeren diğer bir kitap daha yazdı. Bu kitap Edmund Burke'ün Fransada'ki *Reflections on the Revolution in France (Devrim Üzerine Görüşler)* adlı kitabındaki Fransız Devrimi saldırısına cevap olarak yazılmıştır. Bu

¹³⁴ Janes, R. M. , (1978), *On the Reception of Mary Wollstonecraft's A Vindication of the Rights of Woman*. Journal of the History of Ideas 39: ss.293–302.

kitapta Burke; Fransız Devrimi'nin, geleneğin terk edilmesi ve aklın ve soyut siyasal hakların benimsenmesi konusundaki aşırılıklarını suçladı. Fransız Devrimi'ni ve sonrasında kurulan hükümeti eleştirirken Burke'de devrimi bir sefahet alemi, hükümeti de hastalıklı bir fahişe olarak tanımlarken duygusal bir şekilde kadın bedenini ve cinsel benzetmelerini kullandı.

Wollstonecraft, Burke'e cevap verirken, cinsel ve bedensel imgelerin kullanılmasını şiddetle eleştirir. Wollstonecraft, kendi imgelerini, bu defa erkeği, erdemle cinsiyet arasında bir bağlantı olmadığını ve ayrıca Fransa'da ki yeni düzenden de erkeklerin sorumlu olduğunu göstermek için de ustalıkla kullanır.¹³⁵

Burke' nin duygusal üslup ve tonunun tersine Wollstonecraft, liberalizm ve aklın dilini, bu iki kavramdan hiçbirinin belli bir cinsiyeti olmadığını ve her ikisine de çıkarlarını savunmak için kadınlar tarafından başvurabileceğini göstermek için kullanır. Böylece Wollstonecraft'ın yazıları geleneğe saldırır, akli ve eğitimi savunur, irrasyonel ve despotça olanla, eğitimsizlik arasındaki ilişkileri resmeden görüşler sunar. Bu bağlantıları kurması, Wollstonecraft'ın eğitimsiz kadınlarla feodal aristokratların statüsü ve toplumsal ilerlemenin olmaması arasında ilişki kurmasına yol açar.¹³⁶

Süreç içinde Wollstonecraft, hiçbirinin rasyonellik testine dayanmadığını göstermek için liberal değerlere başvurur. Kadın haklarının bir savunusu, bir tür otobiyografi tarzında da okunabilir. Kitaba girmesine sebep olan Wollstonecraft'ın hayatındaki olaylar, onun siyasette çalışmasını, özellikle Thomas Paine gibi figürlerle iş birliğini ve siyasal aktivist (eylemci) William Godwin ile evlenmesini içerir. Wollstonecraft'ın İngiltere'nin önemli erkek siyaset yazarlarıyla aşinalığı, muhtemelen *A Vindication the Rights of Woman (Kadın haklarının Bir savunusunu)* 'nuda etkiledi. Kadınların eğitime ve eşit muamele görmesine destek arayışı içermesine rağmen, çok muhtemeldir ki bu kitabın muhatapları esas olarak hem siyasal liberalizmin değerlerini hem de kadınların geleneksel rollerini destekleyen erkeklerdi. Daha iyi eş ve anne haline getirmek için kadınların eğitiminin gerekli olduğu yolundaki Wollstonecraft'ın görüşü ya kendisi açısından samimi bir iddia olarak ya da kadınların eğitiminin erkek egemenliğine bir tehdit oluşturmayacağı konusunda erkeklere güvence verme anlamına gelen söylemsel bir aygıt olarak görülebilir. Muhatapların bu

¹³⁵Fizer, E. ve Lovibond, S.(1992), ss.240-252.

¹³⁶ Tannenbaum, G, D ve Schultz, D. , (2005), *Siyasi Düşünce Tarihi: filozoflar ve fikirleri* (çev. F.Demirci) Ankara: Liberte Yayın ss.257-269.

tür değerlendirmeleri, Wollstonecraft'ın görüşlerinin gerçekte ne kadar radikal olduğunu açıklığa kavuşturabilir.¹³⁷

Bastille'nin düşüşü ve Fransız devrimine İngiliz tepkisi arasındaki kısa dönemdeki yazılarında Wollstonecraft, haksız kadın eğitimi sisteminin cumhuriyetçi eşitlik ve özgürlük değerlerine ters düştüğü için eleştirmiştir. Devrimin idealleri konusunda bir savunma geliştirdikten sonra 'insan hakları ve aklın özgürlüğü' *A Vindication the Rights of Men (Erkek Haklarının Savunusu)*'dan iki yıl önce Wollstonecraft şimdi de insan hakları ve aynı ideallerin ışığında kadınlar için eşit eğitim koşullarını talep etmekteydi.¹³⁸ İnsanoğlunun hak ve görevleri üzerine düşünce üreten Wollstonecraft aslında erdem kavramının herkes için eşit olduğunu ve erkeklere atfedilen bir özellik olarak kalmaması gerektiğinden bahseder. Wollstonecraft'a göre erdem 'özgürlükle desteklenmeli', hem entelektüel sorgunun pozitif özgürlük hem de yersiz kısıtlamadan kaynaklanan negatif özgürlükle birleşmelidir. Düzgün anne sevimli, hoş bir ev kölesi değil mantıklı, özgür bir entelektüeldir.¹³⁹ İnsanlığın daha erdemli ve elbette daha mutlu olabilmesi için iki cinsin davranışları aynı ilkelere dayandırılmalıdır.¹⁴⁰

Rousseau'nun *Emile (Emile)* 'de anlattığı aktif vatandaşlar için standart eğitim sistemine uyum sağlayan (Macaulay'ın yaptığı gibi) Wollstonecraft yine de Rousseau'ya böylesine bir eğitimi erkek çocuklarına sınırlayıp kızları itaatkar beden eğitimine mahkum etmesini acımasızca eleştirmiştir.¹⁴¹

Wollstonecraft'a göre kadın ve dadı olarak geleneksel rollerinde bile kadınlar daha zengin bir eğitime ihtiyaç duymaktaydılar.

*Eğer çocuklar vatanseverliğin gerçek değerini anlamaları için eğitileceklerse anneleri de tam bir vatansever olmalı ve insan sevgisi ki bundan bir sürü fazilet doğar, insanlığın sadece ahlaki ve bireysel ilgilerini düşünerek üretilir.*¹⁴²

Wollstonecraft'ın annelik kavramı hakkındaki yeniden kavramsallaştırması, dönemin çoğu yazarının kadın eğitimi hakkındaki reformist fikirleriyle benzemekteydi; fakat Rousseau'dan Gregory'ye bütün yazarlar tarafından 'kadın eğitimi ve tavırları' konusunda öne sürülen "yanlış sistem" in tam bir bakımını talep

¹³⁷ Tannenbaum, G, D ve Schultz, D. , (2005), ss.257-269

¹³⁸ Wollstonecraft, M. ,(2004), s.7.

¹³⁹ Wollstonecraft, M. ,(2004), s.264.

¹⁴⁰ Wollstonecraft, M. ,(2004), s.256.

¹⁴¹ Wollstonecraft, M. ,(2004), s.150.

¹⁴² Wollstonecraft, M. ,(2004), s.66.

ederek daha öteye gitmiştir. Ona göre toplumun benimsediği kadın artık değişmeli, farklılaşmalı, topluma katılmalı ve daha bilinçli, vatansever çocuklar yetiştirmeliydi.

Değişen reformların ışığında " tamamen kocalarına bağımlı olmayı öğrenmiş kadınlardan beklenmeyen "bağımsız bir zihnin" yanı sıra ekonomik bağımsızlık ve 'toplumsal' eşitliği de talep etmiştir¹⁴³

Ayrıca böylesine bağımsızlık talepleri kadınların geleneksel erkek meslekleri olan tıp, politika ve ticaret gibi meslekleri kovalayabilmesi, doğal görevi olarak görülen annelik ve gelinlikten dışarı adım atmaya özgür olmalarını gerektirmektedir. Dahası, rehber kitap geleneğinde gösterilen "olumsuz" erdemlerin tamamı kadın iffetini temel alan fiziksel zayıflatmaların yanı sıra ahlaki etkilerinden dolayı da kabul edilmemelidir.

*Female Reader (Kadın Okuyucu)*¹⁴⁴ isimli eserde Wollstonecraft, 'çekingenlik ve ihtiyat'ı 'cinsiyetinin en zarif süsü' olarak görmüş yüz kızarmasını da 'dokunaklı' diyerek övmüştür¹⁴⁵ Wollstonecraft'ın düşüncesinde böylesine bir oyalamanın artık yeri yoktur.

*Burada eldivenimi bir kenara bırakıyorum ve iffet dahil olmak üzere cinsiyetle alakalı bütün erdemlerin varlığını reddediyorum*¹⁴⁶

Takip eden dönemlerde şeytanlaştırılmasını kolaylaştıran "feminen" erdemleri koşulsuz şartsız reddetmesi Wollstonecraft'a var olan sistemdeki kadın sosyalleştirmesini baştan aşağı gözden geçirmesine fırsat tanımıştır

Wollstonecraft kız çocuklarının daha önceki eseri *Thoughts on Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)* 'da bahsettiği gibi bebek iken kundaklanmaması gerektiğinden bahsetmiş bu düşüncesini *Vindication Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu)* 'da açıklamıştır.

Wollstonecraft'a göre; Zihinsel özgürlük ve "hem akıl hem vücut gücü" için eğitim daha özgür ve daha dinç bir bebeklik ve çocuklukla başlamaktadır. Çocuk ve bebek bakımı konusunda fikirlere sahip Wollstonecraft'a göre daha bebek dönemlerinde bağımlı ve tutsak altında yaşamaya alıştırılan çocuklar büyüdüklerinde itaati yadırgamıyor ve uysallaştırılıyor. Kundaklama, vücut kısıtlaması ve yakın denetim çocukta zararlı davranışlara neden olur ve çocuklar oyunlu egzersizler

¹⁴³ Wollstonecraft, M.(2004), ss.216-17.

¹⁴⁴ Johnson, J. ,(1789), *The Female Reader or Miscellaneous Pieces, in Prose and Verse; selected from the best writers, and disposed under proper heads; for the improvement of young women.* London Press.

¹⁴⁵ Wollstonecraft, M. , (2004), s.59.

¹⁴⁶ Wollstonecraft, M. , (2004), s. 120.

yaparken kısıtlama minimum seviyede tutulmalıdır diye belirtir.¹⁴⁷

Yetişme çağındaki kızlar "erkeklerle aynı egzersizleri" yapmalı ve yaptıktan sonra da sözüm ona güç bakımından "erkeklerin doğal üstünlüğü" nün kültürel bir abartma olduğu, değilse bile sosyal olarak hep beraber üretilmiş olduğu ortaya çıkacaktır. Oturarak yapılan, tekrar eden ve sınırlandırıcı nakış işi yerine, daha büyük kızlar sağlıklarıyla beraber muhabbetlerini de geliştirebilmek için bahçıvanlık, deneyimsel felsefe ve edebiyat, ile uğraşmalıdırlar.¹⁴⁸

Orta ve daha yüksek sınıftakilere göre daha az eğitim avantajlarına rağmen daha fazla sağduyu ve erdem fakir kadınlar da bulunabilir, bunun nedeni ise çaresiz durumlarının onları güçlü olmaya itmesidir.¹⁴⁹

Düzenli eğitime dönmek gerekirse, Wollstonecraft hem zamanının burjuvazi liberal fikir birliğini kırmış hem de kendi iddialı ulusal eğitim projesiyle bağlarını koparmıştır. Locke'den Edgeworths'e kadar eğitim reformistleri ebeveynler tarafından ya da güvenilir, nitelikli eğitimciler tarafından yatılı okullarda ve gündüz okullarında yapılacak "içeride" eğitimi önermişlerdir. Yatılı okullar düzenli olarak eleştiri odağı olmaktadır ve Wollstonecraft bu eleştiriye *Vindication (Savunu)*'da erkek çocuklar için terbiyeyi anlatan 'ulusal okullar' bölümünde dile getirmiştir.

*Şimdi düzenlendikleri için okulla artık ahmaklık ve kötü alışkanlıklar için sıcak yataklar haline gelmiştir; doğru gözetleme ve dikkatli yönlendirme için aşırı kalabalık, tonları genellikle erkek çocuklarının en kötü dürtüleriyle ayarlanmıştır. Küçük çocukların rahatlatılması aldatmaca; daha büyüklerinkiyse ahlaksızlıktır.*¹⁵⁰

Fakat görüşlerindeki değişimi kabullenerek Wollstonecraft 'özel' (ev) eğitimini de artık destekleyemiyordu. Çocuklar için, kendileri için düşünebilecekleri en iyi öğrenim yolu pasif bir şekilde yetişkinlere bağlı kalmaktansa sorunları kendi aralarında çalışarak çözebilecekleri çocuklar arasında bir eğitimidir. Sosyal bağların gelişmesi eşitliğin olduğu bir atmosferi gerektirir ve çocuklar tarafından paylaşılan arkadaşlıklar, açık tartışmalar, sırdaşlıklar; dürüst, cömert ve zeki karakterlerin gelişmesi için en iyi temellerdir. Yetersiz pedagoji, yatılı okulların kontrolü ve yetişkinler tarafından bastırılmış bir 'özel' eğitim arasında bir orta yol bulmaya çalışırken Wollstonecraft çocukların beraber ev rahatlığında öğrenebilecekleri ve

¹⁴⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 110.

¹⁴⁸ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 144.

¹⁴⁹ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 145.

¹⁵⁰ Wollstonecraft, M. , (2004), ss.229-35.

evin gerekliliklerini de yapacakları düzenli gidebilecekleri gündüz okullarını öne sürmüştür. Eski rakibi Edmund Burke ilk *Vindication (Savunu)* 'un hedefi gibi Wollstonecraft da ortak erdemlerin evsel bağlarla kurulması gerektiğini söylemiştir:

İyi vatandaşlar yetiştirmek istiyorsanız öncelikle bir oğul ve erkek kardeş arasındaki bağları geliştirmelisiniz ¹⁵¹

Wollstonecraft'ın iddialı ulusal okullar sistemi önerisi geliştikçe kız çocuklarının ve kız kardeşlerin ihtiyaçları onun aklında daha önemli bir yere gelmiştir. Thomas Paine başta olmak üzere diğer radikal yazarlar, aynı şekilde devlet tarafından desteklenen gündüz okullarının bilgi, okuryazarlık oranını arttıracaklarını ve nihai olarak sosyal ve politik eşitliği sağlayacağı kararına varmışlardır. Fakat Paine'inde, Joseph Priestley, William Godwin ve diğer radikal ayrılıkçı aileler gibi, devlet tarafından (resmi olarak Anglikan) kontrol edilen, dini ortodoksluğu ve ideolojik birliği şekillendirecek bir sistemin potansiyelleri hakkında endişeleri vardır.¹⁵² Ulusal hükümet eğitim giderlerini karşılamak için ailelere yardımcı olmalıdır, fakat okulları kurma ve yönetme konusunda bir rolü olmamalıdır. Bu okulların öğrenciler için taraflı davranmalarına sebep olur. Wollstonecraft için ise yalnızca ulusal bir gündüz okulları sistemi, cinsiyetler arasındaki sosyal bağları değiştirecek kapasitede temele sahip olabilir. İkinci *Vindication (Savunu)* 'da Wollstonecraft toplumun bir bütün olarak fikirleri ve davranışları ile sağlanan kesin, bilinçsiz, sürekli eğitime kıyasla 'özel eğitimin' daha sınırlı bir etkisinin olacağını not etmiştir. Fakat eğer eğitim büyük bir ulusal sıkıntı haline gelirse tüm bir jenerasyon temeli değiştirilmiş sosyal koşullar altında oluşabilir.¹⁵³ Kamusal okullar ulusal olmalıdır çünkü ana babaların kaprislerine bağlı olduğu sürece sadece cahil insanlar çıkar. Ezbere verilen eğitimden deneyimlere yer verilmeyen derslerde geçen çocuklar sadece erdem ve ahlak eğitimini almamakla kalmaz aynı zaman da bir papağan olur.¹⁵⁴ Kız çocuklarının erkek çocuklarıyla beraber ülke genelindeki 'ulusal' okullarda beraber yetiştirilmesi ve kadın eğitiminin sadece eşit değil aynı zamanda (reform edilmiş) erkek eğitiminden ayırt edilemez hale gelmesiyle ancak ilerleme ve bütün cinsiyetlerin özgürleşmesi sağlanabilir. ¹⁵⁵

¹⁵¹ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 234.

¹⁵² Johnson, C. , (2002), *The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft: Mary Wollstonecraft on Education by Richardon, A.* ss.24-30.

¹⁵³ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 234.

¹⁵⁴ Wollstonecraft, M. , (2012), s.243.

¹⁵⁵ Wollstonecraft, M. , (2012), s. 247.

Çocuk evde eğitildiğinde daha düzenli bir çalışma planı izleyebilir fakat bu sefer şımarıp hizmetlilere zorbalık yapabilir en iyisi ahlaka eşit şekilde zarar veren iki uçtan kaçmanın tek yolu kamusal ve özel eğitimi birleştirmektir. Bu doğal süreçle iyi yurttaş olabilirler. Ayrıca başka çocuklarla sosyalleşerek toplumsallaşabilirler.¹⁵⁶

Devlet okullarında (yani devlet tarafından kurulan gündüz okulları) erkek çocuklarıyla birlikte eğitilerek kız çocukları, özgür ve bağımsız olmayı öğrenecektir ki bu da erkeklerle ilerideki hayatta samimi bir birliktelik için en iyi temeldir. Her iki cinsiyet de gerçek iffeti- yani, eşit olmayan toplum sözleşmesine yol açan ve hem erkeği hem de kadın aklını lekeleyen, erkeği daha şehvetli ve kadını daha sinsi hale şekillendiren iffettense "cinsiyetçi ayrımlardan uzak iffeti" beraber öğreneceklerdir. Daha sağlam bir eğitim sayesinde "aklın geliştirilmesi" sayesinde kadınlar şimdiki sistemin garantisi altındaki cehalet ve düşük arzulardan ziyade güzel sanatları ve doğanın güzelliklerini daha da takdir etmeyi öğrenecekler.¹⁵⁷ Wollstonecraft, aşırı eğitimin kadını yeniden yorumlayıcı annelik ve ev hayatı konseptini geri getirerek maskülen hale getireceğini tahmin etmiştir. Evliliğin toplumun yapıtaşı olduğunu kabul ediyorsak, tüm insanların aynı modele göre eğitilmesini de kabul etmemiz gerekir. Aksi takdirde cinsler arası kurulan ilişki asla arkadaş adını almaz.

*Politik ve ahlaki konularda eğitim kadına aktif akıl ve aşk hazzına alternatif olarak bir güç verecek ve onların ev işlerine katılımlarını azaltacaktır. Tembellik ve gösteriş, edebi arayışların daha yüksek hazları değildir ve bilimsel konuların sürekli araştırılması, ev hayatını zehirlemektedir.*¹⁵⁸

Bilimsel olarak donanımlı anne ailesinin fiziksel ve ahlaki sağlığını iyileştirmede daha etkili olacaktır ve bu yüzden okullar sadece "anatomiye ve tıp unsurlarını değil cinsiyetlere beraber işbirliği yapabilmesini sağlayan "aklın anatomisini", uygarlığın ilerleyişini ve insanlığın politik hikayesini öğretmesi gerekmektedir.¹⁵⁹

Erkek çocuklar okullarda insana yaraşır duygular geliştirmek yerine oburluğu ve pasaklılığı öğrenirler. Orada bulundukları zaman içinde edindikleri sefahat düşkünlüğü henüz tam olarak gelişmeden yüreği taşlaştırır, anlayış gücünü ise zayıf düşürür. Hangi türden olursa tüm yatılı okullarda birinci sınıf çocukları haylazlığı

¹⁵⁶ Wollstonecraft, M. , (2012), s.245.

¹⁵⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), s.237.

¹⁵⁸ Wollstonecraft, M. , (2012), s.241.

¹⁵⁹ Wollstonecraft, M. , (2012), s.249.

*ikinci sınıf çocukları kötülüğü öğrenir. Yatılı okullardaki erkek çocuklar arasında kurulan tiranlık ve kölelik sistemi ahlak değerlerini temel alan bir kişiliğin gelişmesine nasıl izin verilebilir.*¹⁶⁰

Wollstonecraft; özel ev eğitimi desteklemez. Çocuklar için kendileri için düşünülebilecek şekilde yetişkinlere bağlı kalmaktansa sorunları kendi aralarında çalışarak çözebilecekleri bir eğitim olmalıdır. Sosyal bağların gelişmesi eşitliğin olduğu bir atmosferi gerektirir. Çocuklar tarafından paylaşılan arkadaşlık, sırdaşlık dürüstlük, cömertliğin ve zekanın gelişmesi için en iyi temeldir.

*Gündüzleri okuluna gidip akşamları evine dönen bir çocuğu gülümseyerek anımsıyorum, bu çocuk her sabah hava güneşli olsun yağmurlu olsun kitaplarını ve okulu biraz uzakta olduğundan yemeğini yanına alı yola koyuluyordu. Ceket ve pantolon giymeye başladığı andan itibaren çocuğun kendi başının çaresine bakabileceği kabul edildiğinden, okula uşağın elinden tutarak değil kendi başına gidiyordu.*¹⁶¹

Wollstonecraft'a göre tembellik ve gösteriş edebi arayışların daha yüksek hazları değildir, bilimsel konulardan uzak olmak ev hayatını zehirler. Bilimsel olarak donanımı anne ailesinin fiziksel ve ahlaki sağlığını iyileştirmede daha iyi bir pozisyonda olacaktır ve bu yüzden okullar sadece anatomi ve tıp unsurlarını değil, cinsiyetlere her arayışta beraber iş birliği sağlayan aklın anatomisini uygarlığın ilerleyişini ve insanlığın politik hikayesini öğretmesi gerekir.

Mekanik işlere ilgi duyan ya da evsel işlere yatkınlığı olanlara çoğunlukla mesleki eğitim verilecek; yeteneklilere ise, akademilerde klasik ve modern diller, doğa, bilim, tarih, politika ve edebiyat gibi liberal eğitim verilecektir. Bu yol seçimi tamamen hiyerarşik bir zaman sisteminin bir kabulü olarak görülebilir ki öyledir de. Fakat çocukların geleceklerinin talihten ziyade yeteneklerle belirlenmesi Mary'nin hayalindeki geleceğin okulu resmindeki radikalliği yansıtmaktadır. Wollstonecraft'ın bir zamanlar ütopya ve kehanet gibi olan karma eğitimin olduğu devlet destekli evrensel olan okul sistemi onun eğitim düşüncesindeki önemli değişikliği yansıtmaktadır. *Vindication Savunu* genel olarak çocuk ve yetişkinlerin ilişkisini gözden geçiren temel olarak yeni bir yaklaşımı ortaya koymuştur.

Wollstonecraft'a göre çocuklarına itaat konusunda ebeveynlerin ilahi hakkı bir kralın insanları yönetme hakkı kadar yapay bir haktır. Aslında bu iddia edilen haklar

¹⁶⁰ Wollstonecraft, M. , (2012), s.249.

¹⁶¹ Wollstonecraft, M. , (2012), s.237.

daha kapsayıcı bir ataerkil despotluk sisteminin eşit parçalarını oluşturmaktadır. Ebeveyn otoritesinin rastgele kurallarını ve çocukların karakterlerini köleleştiren kör itaate karşı gelerek Wollstonecraft; çocuk- ebeveynilişkinin karşılıklı görev kuralına dayanarak kurulması konusunda ısrarcı olmuştur. Ebeveynler çocukların eğitimlerine katılarak ve ihtiyaçlarını karşılayarak onların saygısını kazanır ve çocuklar bunun dönüşü olarak ebeveynleri yaşlandığında onların bakımı için kendilerini borçlu hisseder.¹⁶²

Anlaşılabacağı gibi Wollstonecraft'a göre zihnin geliştirilmesi adını hak eden eğitim, gençlere düşünce oluşturmaya öğreten eğitimidir. Aydınlanmış bir ulus (Fransa) eğer kadınları doğanın onlara baştan verdiği durumlarına geri döndürürse gerçekten aydınlık olur denebilir. Erkekler, kadınlara aynı eğitim ve siyasal haklar tanınırsa onları daha iyi daha bilge daha özgür olacaklarını görebileceklerdir. Onları bu hallerinden geri plana atmak insanın gücünde olan bir şey değildir. İşte bu nedenle her yaş için gündüzleri eğitim veren erkeklerle kızların birlikte eğitileceği okullar kurulmalıdır ve bu okullar ücretsiz olmalıdır. Her türlü yüzeysel ayrımın önüne geçebilmek için çocukların hepsi aynı şeyi giymeli aynı kurallara tabi olmalıdır. Okul binasının çevresi çocukların koşup oynayacağı türden bahçeli olmalıdır.¹⁶³ Böyle bir eğitim sistemi benimsenirse erkek çocuklar erken yaşta yozlaşarak bencil insanlar dönüşmezler ve kız çocukları da önemsiz işlerin peşinde koşan zayıf ve yüzeysel olmazlar. Böylelikle iki cins arasında sahte kibarlığa ve koketliğe yer bırakmayacak tersine yüreği yüce görevleri yerine getirmek üzere yumuşatan dostluğa ve sevgiye yer açarak eşitlik sağlayacaktır.

Wollstonecraft'ın cinsel erdemler eleştirisinin gücü (ve geleneklere karşı çıkması) tekrar görülür. Tamamen feminen iffet anlayışını kaldırdıktan sonra Wollstonecraft sadece beraber eğitim için değil aynı zamanda anatomi gibi edepsiz olarak görülen konularda da arayışa geçmiştir.

Başka bir açıdan bakarsak, Mary Wollstonecraft, çağının siyasal teorisini kendi algılayışına göre yeniden yorumlamıştır. Machiavelli, Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin siyasal yazılarının Kiliseyle dinin otoritesine ve monarkların mutlakiyetine meydan okumak için kullanmış olduğu akıl araçlarını erkek teorisyenlerden farklı olarak eleştirmiştir. Wollstonecraft, üç kurumun (Kilise, din

¹⁶² Wollstonecraft, M. ,(2012), s.224.

¹⁶³ Wollstonecraft, M. ,(2012), s.250.

otoritesi ve monark) tümünü destekleyen dini ve ailevi benzetmeleri kısmen onaylamış fakat onların görüşlerini, erkeklerin ve kadınların doğası hakkındaki geleneksel varsayımlarını sorgulamıştır. Böylece Wollstonecraft, bu düşünürlerle pek çok konuda aynı görüşü paylaştığı halde, yeni bir çığır açtı. Çünkü Locke ve Hobbes gibi filozoflar, otoriteyi sürdürmek için daha önceki Tanrıya ve İncil' e müracaatlar yerine, yeni kavramları, yeni bir siyasi vizyonunu dile getirdiler. Bu kavramlar, bireyler tarafından inşa edilmiş toplum sözleşmelerine ve eğer meşru kabul edilecekse, son tahlilde rasyonel bir temele dayanmak zorunda olan siyasal bir düzenin temeli olarak sözleşmeyle ilgili kıyaslamalara başvurmayı kapsadı.¹⁶⁴

Rousseau, *Emile (Emile)*'de erkekler ve kadınların farklı kapasitede olduklarını, bu nedenle Emile ve Sophie'nin erkek ve kadın yurttaşlar olarak farklı bir şekilde eğitilmeleri gerektiğini yazdı. Modern öncesi düşünürler için rıza yoluyla kadınların ikincil derecede insan olması bir sorun olmamıştı.

Çünkü akla ya da kişisel rızaya değil de dine, geleneğe ve doğaya bu durumu savunmak için başvurulmuştu. Örneğin Locke, çocukların kadınların doğumdan gelen hakkı olarak kaldığı doğa durumunda, erkekler ve kadınların eşit olduklarını varsaydı. Siyasal toplumun ve ailenin inşasıyla birlikte, kadınların siyasetten dışlanmış olmasına rağmen, doğumdan gelen hak kocaya geçti ve kadınlar, kocalarına tabi edildiler.¹⁶⁵

Locke siyasal toplumu eşitler arasındaki gönüllü bir birlik olarak yeniden tanımladı. Locke, evliliği de benzer şekilde tanımlar, eğer evlilik kadının haklarını tehlikeye sokarsa, kadınlar için bir seçenek olarak boşanma taahhüdünü ısrarla ister. Yine de, iş hane halkının reisini belirlemeye gelince, Locke, doğa ya da gelenek dışında iyi bir gerekçe öne sürmeksizin erkeklerin doğal olarak kadınlar üzerinde hüküm sürmesi gerektiğini farz eder¹⁶⁶.

Diğer siyaset filozofları için olduğu gibi Hobbes ve Locke için de sorun, kadınların gönüllü bir siyasal düzene rıza gösterecek kadar özgür ve rasyonel olduklarının ve aynı zamanda kadınların özgür ve rasyonel olmadıklarının ve buna bağlı olarak da erkeklere göre ikinci derecede olmalarının uygun olduğunun nasıl öne sürüleceğidir. Bu yazarlar, çelişkili bir insan doğası görüşüyle mücadele etmeye çalışıyorlardı; oysa ki, eğitim aldıklarında ya da medenileştiklerinde erkekler gerçek

¹⁶⁴ Donovan, J. , (2005), s.268.

¹⁶⁵ Donovan, J.(2005), s.263.

¹⁶⁶ Locke, J. , (1990), *Two Treatises of Government*. Newyork: Cambridge University Pres. ss.15-20

rasyonel doğalarını elde ettiler ama kadınlar, doğası gereği tutkulu veya irrasyoneldiler ve eğitim bunu değiştirmezdi.

Kadın haklarının savunusunda; Wollstonecraft, kadınların, doğaları gereği duygusal ya da entelektüel açıdan daha aşığı olduğu iddiasına karşı çıkar. Onun tartıştığı şey, kadınlardaki entelektüel gelişim noksanlığının, iki cinsiyet arasındaki eğitim fırsatlarının farklılığından ileri geldiğidir. Erkekler entelektüel eğitim alırken, kadınlar toplum tarafından duygusal ve kadınsı özelliklerin yerleşmesiyle sonuçlanan eğitime tabi bırakılır. Wollstonecraft, adetlerin yapay ve toplumun eğitiminin bir ürünü olduğu konusunda Rousseau'yla büyük oranda uzlaşır. Fakat Rousseau toplumda erkeklerin özelliklerinin yapay, kadınların özelliklerininse doğal olduğunu söylerken, Wollstonecraft, erkeksi özelliklerin olduğu kadar kadınsı özelliklerinde toplumsal gelenek ve kanaatlerin ürünü olduğunu ileri sürerek Rousseau'nun görüşünü genişletir.

Wollstonecraft'ın ilk çalışması Burke'e cevap olduğu gibi *A Vindication Rights of Woman (Kadın Hakları Gerekeçlendirilmesi)*'da pek çok açıdan Rousseau'ya bir cevaptır. Kitabın Autun piskoposuna atfedilmesinde olduğu gibi *A Vindication Rights of Woman (Kadın Hakları Savunusu)*'ın girişinde Wollstonecraft; kadınların çeşitli nedenlerle zayıf kılınmış olduğunu ama kadınların şu andaki davranış biçimlerinin, onları sevecen kadınlar ve rasyonel annelerden daha çok, çekici hanımlar ¹⁶⁷ haline getirme konusunda daha endişe duyan yanlış bir eğitim sistemi tarafından üretildiğini ileri sürer. Kadınların masumiyeti koruma arayışı içerisindeki eğitim sistemi, bunu, onların cehaletini artırarak yapar. Kadınların gösterdiği her türlü zayıflık, bu nedenle, onların anlama yeteneklerinin geliştirmesi noksanlığının ürünleridir.

Bu, kadınları toplumun önyargılarına göre yaşamaya zorlar. Sonuç olarak, kadınların gerçek özüünü değil, bilakis, Rousseau'nun erkekler için tanımladığı medeniyet yıkıcı etkilere sahiptir. Kısaca kadınlar genellikle, her iki cinsiyetin zenginleri gibi, medeniyetin budalalıklarını ve günahlarını elde etmişlerdi. Wollstonecraft'a göre kadınların karakteri yapaydır, toplumun onlar için tanımladığı rollerin bir sonucudur. Kadınlar, giyime ve dedikoduya düşkündür, acizdir, duygusal ve zayıftır ve doğalarından dolayı değil ama bu şekilde eğitilip yetiştirildikleri için çocuklar gibi davranırlar. Doğalarından dolayı erkeklerin fiziksel olarak üstün olabilir olmalarına rağmen, Wollstonecraft, erkeklerin bununla yetinmediklerini, bunun

¹⁶⁷Fizer, E. ve Lovibond, S. , (1992), ss.240-252.

yerine, başka yollarla kadınları ikinci dereceye koyma ve erkeklere hürmet eden cazibeli objeler haline getirme arayışına girdiklerini ileri sürer. Kadınlar toplumda o kadar alta yer almaktadırlar ki, Wollstonecraft, onları rasyonel yaratıkların altına batmış olarak görür. Cehalet dışında kadınlar, erkeklerin dikkatini cezbeder ve bu cazibeye bayılırlar.

Sonuç olarak, toplum, yanlış bir kadının üstünlüğünün ne olduğu anlayışını benimsemiştir. Autun psikoposunda ithafında Wollstonecraft, Vindication Rights of Woman (Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi) 'ın temel bir argümanını ifade eder:

*Kadınlar erkeklere yoldaş olacak şekilde eğitilmelidirler, çünkü eğer böyle yapılmazsa erdem ve bilgiye doğru bir ilerleme gerçekleşemez. Kadınlar aynı eğitimi almalıdırlar, çünkü hakikat herke için ortaktır ve eğer uygun eğitim verilirse, kadınlar dahil herkes, aklını kullanma kapasitesine sahiptir.*¹⁶⁸

Aklımızın mükemmelliği ve mutluluğu elde edebilme, bireyi temayüz ettiren ve toplumu bir arada tutan yasalara yönlendiren akıl, erdem ve bilginin derecesiyle hesap edilmelidir ve eğer insanlık bir bütün olarak görülürse, akıl, bilgi ve erdemin kullanılmasından doğal olarak ortaya çıkan şey, eşit biçimde inkar edilemezdir.

Daha çok, Rousseau'nun, doğa durumundaki insanları esas olarak eşit tanımladığı şekilde, Wollstonecraft, insan doğasına, cinsiyeti aşan temel bir genellik atfeder. Sadece erkekler değil bütün insanlar, akıl, erdem ve bilgi kapasitesine sahiptir fakat hepsine bunları gösterecek fırsat verilmez. Erkeklere ve kadınlara eğitim ve diğer fırsatlar, iki cins arasındaki görünür farkları meydana getirir.¹⁶⁹

Wollstonecraft, cinsiyetler arasındaki farkları açıklamak için verilmiş çok sayıda görüşe rağmen, her iki cinsin de ruhları vardır. Bu nedenle, insanlığı ya erdem ya da mutluluğa götürecek bir tek yol vardır ve bu yolda, herkesin alması gereken eğitim yoludur. Wollstonecraft'a göre ikinci derecede olmaları, dışa itaat ve geçici oyalayıcılar gibi davranmaları kadınlara öğretilir.¹⁷⁰

Doğası gereği cinslerin erdem ve bilgisi aynı olduğu için, onlar arasındaki tek gerçek fark, erkeklerin hayatı daha iyi anlamalarını mümkün kılan daha fazla özgürlük ve eğitim avantajıdır. Bundan dolayı, medenileşmiş kadınlar, yanlış arıtma

¹⁶⁸ Tannenbaum, G.D. , ve Schultz, D. ,(2005), ss.257-269.

¹⁶⁹ A.g.e. , ss. 257-269

¹⁷⁰ Wollstonecraft, M. ,(2007a), s.29.

nedeniyle öyle zayıflatılmışlardır ki, onların konumu, doğa durumuna yakın bırakıldıklarında olacaklarından daha aşağıdadır.¹⁷¹

Wollstonecraft'a göre yanlış bir eğitim işlenmemiş dar bir zihin ve çok sayıda cinsel önyargılar, kadınları erkeklerden daha değişmez hale getirir. Böylece kadınların sosyal kişiliğini meydana çıkarır. Bu eksikliklerin çözümü, erkeklere verilen aynı eğitim fırsatlarını kadınları da kapsayacak şekilde genişletmektir. Wollstonecraft'a göre, kadın zihnini büyütmek suretiyle güçlendirmenin yolu, kadınların körü körüne itaatine ve zevk için yaşamasına son vermektir. Yine de Wollstonecraft, erkekler ve kadınlara özel eğitimi verilmesine karşı çıkar ve hiçbirinin, sadece mevcut olan toplumun kanaat ve adetlerinin ışığında eğitilmesini istemez. Buda Wollstonecraft, Rousseau'yu eleştirir, en iyi kadın eğitiminin, bedeni güçlendiren, kalbi biçimlendiren ve anlama yeteneğini besleyen eğitim olduğunu ileri sürer.¹⁷²

Rousseau'nun erkeklere uyguladığı eğitiminin amacını Wollstonecraft, kadınları kapsayacak şekilde genişletir. Wollstonecraft, kadınların eğitim fırsatlarından mahrum edilişine saldırırken, eğitimsiz kadınların statüsüyle aristokratlar ve medeniyetin yıkıcı güçleri arasındaki bağlantıyı resmeder.

Wollstonecraft, erkeklerin soyluluğunun gayrimeşru gücüne karşı kullanmak üzere liberal değer ve görüşlere başvuru ve onları kadınların statüsüne uygular. Wollstonecraft, olgunluk yaşındaki rasyonel bir kişiyi, bir kral da dahil yalnız başka birisinin iradesinin hükmü altına almanın hayati önemde olduğunu ifade eder. Wollstonecraft, soyluluğu eleştirirken şunu söyler:

*Dünyayı, sefahate düşkün tiranlar ve kurnaz kıskanç bağımlılar şeklinde bölerek medeniyeti bir felakete çeviren akıl almaz rütbe farkları, neredeyse eşit olarak her sınıftaki insanları yozlaştırır, çünkü saygınlık, hayatın izafi görevlerini yerine getirmeye eklemlenmez, konuma eklenir.*¹⁷³

Eğer toplumsal hastalıkların ve kötülüklerin çoğunun sebebi mülkiyetse, o halde mülkiyet bile erkekten veya toplumdan daha çok, bir bütün olarak kadınlara zarar verir. Çünkü mülkiyet kadınları eğitimsiz, cahil bırakır. Fakat eğer kadınlar eğitilirse, özgürleşir, bütün görevlerini daha iyi yerine getirirler ve toplumun bozulmasından daha az etkilenirler.

¹⁷¹ Wollstonecraft, M. ,(2012), s. 69.

¹⁷² Wollstonecraft, M. , (2012), s.31.

¹⁷³ Wollstonecraft, M. , (2012), s.153.

Wollstonecraft, daha aydınlanmış kadınlardan kocaların ve toplumun elde edebileceği birkaç faydayı yeniden sıralar.

*Erkekler cömertçe zincirlerimizi kırabilir ve kölece itaat yerine rasyonel yoldaşlıkla yetinirdi, onlar bizi daha dikkatli kız çocukları, daha sevecen kız kardeşler, daha sadık eşler, daha makul anneler özetle daha iyi yurttaşlar olarak bulacaklardır. O halde biz, gerçek bir şefkatle onları sevmeliyiz çünkü kendimize saygı duymayı öğrenmek zorundayız ve liyakatli bir adamın zihninin huzuru, aylak karısının boş şeyleriyle kesilmemiş olacaktı.*¹⁷⁴

Wollstonecraft, kadınları eğitmenin onları ev içi zevklerin de saflaştırdığını ve onları daha iyi kız çocukları, eşler ve yurttaşlar haline getirdiğini ileri sürer. Eğitim fırsatlarından maruz bırakılmış kadınlar, iyi eş olamazlar. Kocalar ve kadınlar, farklı eğitimlerinin bir sonucu olarak, çok az ortak şey paylaşırlar. Kadınları eğitmek, onları daha çok seven ve sadakatli eşler haline getirir. Wollstonecraft ayrıca bir aileyi çekip çevirmenin eğitilmiş kadınları gerektirdiği de iddia eder. Çocuklarına iyi bir anne olmak için kadınlar, iyi zihinlere sahip olmalıdır. Çocukların eğitimi, cahillere bırakılmayacak kadar önemli bir görevdir. Fakat kadınlar erken evlendirildiğinde, asla bir kimlik duygusu veya dünya bilgisi ya da yerine getirmeleri gereken görevleri kazanmazlar. Böylece eğitim, kadınlara ama aynı zamanda kocalarına ve çocuklarına fayda sağlar.

Wollstonecraft, kadınların eğitiminin bir bütün olarak nasıl ahlaka ve topluma faydalı olacağını göstermek için 18. yy diline ve ilerlemeye inanca başvurur. Wollstonecraft, ahlakın sağlam temelini insandan değil yalnızca Tanrıdan geldiğini ve bu ahlakiliğin bir cinse bir erdemler dizisini başka bir cinse de farklı bir erdemler dizisi emrettiğini ileri sürer. Yani Wollstonecraft, erdemlerin evrensel olduklarını ileri sürerek cinsiyete has erdemleri reddeder¹⁷⁵

*Söylediğim şeyleri birkaç kelimeyle özetlemek istiyorum, çünkü burada ben eldivenlerimi çıkarıp atıyorum ve alçak gönüllüğü bir yana bırakarak cinsel erdemlerin varlığını reddediyorum. Eğer kelimenin manasını anlıyorsam, erkek ve kadın için hakikat aynı olmalıdır... Kabul ediyorum, kadınların yerine getireceği farklı görevleri var; ama bunlar insani görevlerdir.*¹⁷⁶

¹⁷⁴ Wollstonecraft, M. , (2012), s.158.

¹⁷⁵Johnson, C. , (2002), *Mary Wollstonecraft's Reception and Legacies* by Cora Kaplan. British Companion. Cambridge University Press, ss. 246-250.

¹⁷⁶ Wollstonecraft, M. , (2012), s.59.

*Dahası, insanlığı daha erdemli ve elbette ki daha mutlu yapmak için her iki cinsin de aynı ilkeye göre hareket etmesi gerekir; fakat sadece birinin, onun akla uygunluğunu görmesine izin verildiğinde, bu nasıl beklenebilir? Aynı zamanda gerçekten adalete uygun toplum sözleşmesi yapmak ve tek başına insanın kaderini değiştirebilen bu aydınlanmış prensiplerin yayılması için kadınların, erdemlerini bilgi üzerine kurmalarına izin verilmelidir.*¹⁷⁷

Wollstonecrafta göre geleneksel roller, ahlaki davranışını özden çok şova dönüştürmek suretiyle, erkeklerin ve kadınların ne olduklarından çok nasıl görüldüğü ile ilgilenerek, ahlakın altını oyar. Wollstonecraft'a göre erkekler ve kadınlar için farklı roller her iki cinside karşılıklı olarak bozar ve alçaltır.¹⁷⁸

Kadınlar eğitimsiz ve köle gibi muamele görür şekilde kaldığı müddetçe, erdeme ulaşmazken, erkekler, mütevazı ve iffetli bir şekilde davranmakta başarısız olurlar. Akıl tevazü için şarttır, öyleyse kadınlar eğer mütevazı olacaklarsa eğitilmelidirler öyle ki artık bir daha toplumu geri bıraktırmassınlar.¹⁷⁹

*Dahası, eğer kız ve erkek çocuklar birlikte eğitilirse, erken evlilikler yoluyla toplum da iyi ahlakı yükseltebilir. Ve eğer iki cins de aynı şekilde eğitilirse, her ikisi de insanlığa saygı duyma alışkanlığını aziz tutmak için, şu anda var olan bir hoşgörü uğruna bizi hemcinsimizden nefret etmekten koruyabilen temel bir sosyal davranış kuralına göre yaşayabilir.*¹⁸⁰

Wollstonecraft, kadınların şimdilerde sefahate düşkün kabul edildiği halde gerçek sefahate düşkünlüğün zihinden çıkması gerektiğini ve karşılıklı saygının karşılıklı şevkati üreteceğini ifade eder. Wollstonecraft ayrıca dine de müracaat eder ve kadınların ölümsü bir ruha sahip olması için eğitilmeleri gerektiğini de kabul eder. Ancak eğitimli bir kadın, kendisi için fayda sağlayan daha kapsamlı bir dünya görüşünü geliştirebilecektir.

Belki de daha önemli olanı cahil kadınlar, iyi yurttaşlar değildirler. Rasyonel kapasiteden mahrum olan böyle kadınlar, erkeklerin ulaştığı medeni düzeye çıkamazlar, böylece ikincil derece ve erdemsiz kalan bu kadınlar erkeklerden belli derecede bağımsızdırlar.¹⁸¹

¹⁷⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), s.185.

¹⁷⁸ Wollstonecraft, M. , (2012), s.147.

¹⁷⁹ Wollstonecraft, M. , (2012), s.138.

¹⁸⁰ Wollstonecraft, M. , (2012), s.145.

¹⁸¹ Wollstonecraft, M. , (2012), s.150.

Hepsinden önemlisi, Wollstonecraft için kadınların üç grup görevi vardır: kendine yönelik görevi, bir yurttaş olarak görevi ve bir anne olarak görevi. Eğitim her üçü için de gereklidir.¹⁸²

Wollstonecraft'a göre eğitim sisteminin reforme edilmesi gerekiyordu ki bu da siyasal reformun anahtarı olacaktı. Wollstonecraft bu bağlamda sivil toplum için evliliği reddetmez bunun yerine kendi siyasal görüşüne hizmet etmesi için evliliği yeniden icat eder. Wollstonecraft, hem özgürlüğü hem de erdemi koruyan cumhuriyetçi bir yönetim biçimini onaylar görünür. Aslında Wollstonecraft, Locke'un bütün siyasal organizasyonlarının amacı özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve muhalefete direnmekten ibaret olan insanın doğal ve hükmü kalıcı olan haklarını korumaktır söylemine çok benzeyen bir dille, ideal veya iyi bir hükümet görüşünü savunur.¹⁸³

Wollstonecraft hükümetin amacı, zayıfları korumak amacıyla bu eşitsizliği yıkmak olmalıdır iddiasında bulunur. O halde Wollstonecraft'ın liberal devlet anlayışı, insanların erdemini geliştirmenin devletin görevi olması gerektiği için aktivist bir müdahaledir.¹⁸⁴

Siyaset filozofu olarak Wollstonecraft'ın özgün yanı, özel ilişkiler ve aile rollerini sorgulamasıdır. Aslında Wollstonecraft kadınların özel hayatlarını kamusal incelemeye açar. Böyle yaparak Wollstonecraft belki de geleneksel aile ve cinsiyet rollerini hararetle sorgulama arayışına girdikleri için 'özel olan siyasaldır' görüşünü savunan daha sonraki feministlere öncülük eder.

A Vindication Rights of Woman (Kadın Hakları Savunusu) aile otoritesine ve birbirlerine zıt cinsiyet rollerine karşı çıkmak suretiyle kadınların özgürleşmesi için mükemmel bir reçete sunar ya da aile yapısını korumak, geleneksel rolleri sürdürme ve bütün kadınların paylaştığı farklı tecrübe alanını inkar etmek suretiyle yine kadınları sınırlar. 17. ve 18. yy filozoflarının görüşlerini, dinin ve siyasal toplumun ötesinde aileye genişleterek Wollstonecraft gelenek, siyaset, akıl ve cinsiyetin birbirini etkilediği yolda önemli meydan okumalar ortaya atmıştır.

Wollstonecraft'ın eğitim ve çocukluk hakkındaki yazılarının hala süren etkiler onun feminizm anlayışından ayrı tutulamaz kadın eğitiminde devrimci bir düşünür olmasıyla ve kadının sosyal, politik ve ailesel itaatiyle ilgili düşünceleriyle

¹⁸² Wollstonecraft, M. , (2012), s.151.

¹⁸³ Johnson, C. , (2002), *Mary Wollstonecraft's Vindications and their political tradition by Chris Jones*. British Companion. Cambridge University Press, ss. 42-50.

¹⁸⁴ A.g.e. , ss. 42-50

Wollstonecraft meslektaşlarına hem ilham vermiş hem de onları harekete geçirmiştir. Ona temel sağlayan asıl şeyin Macaulay olmasına rağmen Wollstonecraft'ın *A Vindication Rights of Woman (Kadın Hakları Savunusu)*'dan önceki dönemlerin kadın eğitim yöntemlerine dair kesin ve güçlü eleştirisi kadın itaatine dair sistematik karakter analiziyle eşi benzeri görülmemiş bir eserdir.

Onun eğitim yılları boyunca karma eğitimi savunmak, kadınlar için ekonomik, bağımsızlık ve politik hakları talep etmek için kadınsı iffete saldırmaktaki istekliği Wollstonecraft'ı sadece eleştirinin değil aynı zamanda gerici romantik dönemi de şeytanlaştırdığı içinde eleştirilerin hedefi olmuştur. Wollstonecraft'ın adı genellikle onu alaya olmak ya da saldırmak için kullanılır olmuştur kadın eğitimi hakkındaki fikirlerin çeşitli yorumları üstü kapalı olarak aile romanlarından eğitim reformcularına kadar tüm eserlerin referansı olmuştur.

Mary Wollstonecraft'ın eğitim yöntemleri, kurumlar ve sosyal eşitsizliği sürdürmenin anlamsızlığı hakkındaki güçlü analizlerinin yankıları bugün bile duyulmaktadır.

III.BÖLÜM

MARY WOLLSTONECRAFT'IN ELEŞTİRİSİ

3.1.John Locke Eğitim Felsefesi ve Mary Wollstonecraft Eleştirisi

Locke eğitim konusunda o günün şartlarını düşündüğümüzde çok önemli konular ve sorunlardan bahsetmiştir. Fakat düşüncelerine yalnızca erkek eğitimini alarak cinsiyet farklılığına zemin hazırlayan düşünürlerden olmuştur. Locke kendi felsefe sistemine bağlı kalarak bilginiz zihinden değil, duyum ve deneyimlerden kazanıldığını kabul eder. Buna göre eğitimde, somut, pratik ve empirik olmalıdır. Bu bağlamda eğitimin amacı deneyimlerin öğrenilmesi ve bu sayede mutluluğun gerçekleştirilmesi olmalıdır. Locke'a göre bunu gerçekleştirmenin yolu ise sağlıklı ve sağlam bir bedene sahip olmaktan geçer.¹⁸⁵

Aydınlanma felsefecilerinden olan Locke, düşünce özgürlüğünü insan eylemlerini akla göre düzenlemeyi planlayan ilk düşünürdür.¹⁸⁶ Ortaya koyduğu düşünceleri ile klasik aydınlanmaya özgü olan temaları ortaya atar. Ona göre birey özgür olmalı, akıl hayatın kılavuzu yapılmalı kültürün her alanında bilimde dinde ve

¹⁸⁵ Cihan, M. Y. , Atatürk Üniversitesi, K. Karabekir Eğitim Fakültesi, OÖSAE-Felsefe Grubu Eğitimi ABD

¹⁸⁶ tr.m.wikipedia.org

devlette en önemlisi eğitimde gelenek ve otoritenin her türlüünden kurtulunmalıdır.¹⁸⁷ Bu yaklaşımların sonucunda Locke, politik açıdan özgürlüğün ön plana alınmasını, dinin akla uygun olmasını, eğitimde ise yaralı ve doğal olanın tercih edilmesini savunmuştur. Onun temel mesajı her zaman kendi başınıza düşünerek karar verin olmuştur.¹⁸⁸

Felsefi görüş olarak insan bilgisi kaynağı sorununu ele almıştır ama bu konuda önceliği deneyimlere verir. Çünkü ona göre, insan zihni doğuştan boş bir levha gibidir (tabula rasa). İnsan hayatında edindiği tüm fikirleri sonradan yaşadığı deneyimleri sayesinde kazanır.¹⁸⁹ Ona göre insanlar gerçek bilgiyi başkalarından öğrenmek yerine kendileri araştırırsaydı bu bilgileri kendi doğal yetileri ile öğrenebildiklerini görürlerdi.¹⁹⁰ Yine insanlar, örneğin çocukların davranışları gözlemlenecek olursa, onların düşüncelerinin deneyimleriyle birlikte nasıl oluştuğu, geliştiği ve sayı olarak nasıl arttığı rahat bir şekilde görülebilecektir. Bu yüzden insanın dikkati öncelikle dışarıya olmalıdır.¹⁹¹ Dolayısıyla insan zihni boş olmalıdır. Locke açısından eğitimde önemli olan pasif öğrenmeler değil, her zaman için aktif deneyimleyerek öğrenmedir. Empirist gelenekçi Locke, eğitimde bireye kazandırılacak bilgi ve becerilerin sonradan elde edilen yeni ve yaralı buluşlardan ibaret olduğunu düşünmüştür. Wollstonecraft'ın eserlerinde Locke'un pratik öğrenme ilkesini benimsediğini görebiliriz. Wollstonecraft, Locke'cu felsefeye bağlı kalarak yaşama yol gösteren yeni bir hayat anlayışı oluşturmak olmuştur. Wollstonecraft'ın eğitim anlayışını kavramak için Locke'un eğitim anlayışını daha iyi anlamamız gerekir.

Locke, bu bağlamda insana verilmesi gereken değerli bilgi olarak, gözlem ve deneye dayanan doğa ve insan bilgisini teklif eder ve empirik yöntemden hareketle eğitim konusunu kavramaya çalışır. Locke, eğitim konusunda düşüncelerini yoğun bir şekilde ele aldığı *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler Some Thoughts Concerning Education* adlı çalışmasında, başarılı bir insan yetiştirmek için eğitimde uyulması gereken teorik ve pratik ilkelerin neler olması gerektiği konusunda düşüncelerini

¹⁸⁷ Gökberk, M. , (1990), *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi s.330.

¹⁸⁸ Magee, B. , (2000), *Büyük Filozoflar, Platon'dan Wittgentein'a Batı Felsefesi*, (çeviren: Ahmet Cevizci) İstanbul: Paradigma Yayınları, s.117.

¹⁸⁹ Locke, J. , (1992), *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (çeviren: V. Hacıkadıroğlu) İstanbul: Kabalcı Yayınları, ss.95-96.

¹⁹⁰ Locke, J. , (1992), pp.82-83.

¹⁹¹ Copleston, F. , (1998), *Felsefe Tarihi, Çağdaş Felsefe*. (çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları

ortaya koymaya çalışır. Ayrıca o zihin ve bedeni bozmayan ve bunları sağlam sağlıklı yapan doğal ve yararlı bir eğitimin amaçlarını göstermeyi de hedefler.¹⁹²

Wollstonecraft, Locke'cu düşünceye bağlı kalarak *Original Stories Gerçek Hikayeler* 'de özellikle kızların eğitiminde esas aldığı felsefe ahlak, zihin ve beden eğitimi birleştirerek başarı sağlanabileceğini göstermek istemiştir.

Locke'a göre sağlam kafa sağlam vücutta bulunur o bu çeşitle her çeşit beden eğitimine fazlaca önem verir. Locke için bu söz dünyada bir mutluluk aşamasının kısa fakat tam bir tanımlamasıdır. Çünkü hem zihin (kafa) hem de beden sağlığına sahip olan biri için, yaşadığı dünyada isteyeceği pek az şey kalır. Bu arada bu iki alandaki sağlamlıktan sadece herhangi birini isteyen kişi başka herhangi bir şeye çok az sahip olacaktır.¹⁹³ Wollstonecraft; *Thoughts on Education Of Daughter Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler*'da Locke'u eleştirir ve sizin kız çocuklarına uygun gördüğünüz eğitim, onları fiziksel yetersizliğe iter der.¹⁹⁴

Locke açısından genellikle insanın mutluluğu ve hatta kaderi kendisinden kaynaklanmaktadır. Aksi şekilde aklına yol göstermesini bilmeyen insan asla doğruyu göremez. Eğitim için gerekli olan temel bilgi kazanımında akıl ve duygu beraber hareket etmelidir. Locke için duyuların yardımı ve hizmeti olmadığı takdirde akıl panjurları kapatılmış bir pencerenin arkasında, karanlıkta çalışmakta olan bir işçinin gerçekleştirebileceğinden daha fazlasını gerçekleştiremez.¹⁹⁵ Locke'a göre görmek bilmek demektir. Başkasının gözlerinden görebileceğimiz hayat bizi kendimiz olmaktan uzaklaştırır. Locke'da duyum *sensation* zihnin ilk hareket noktası olduğu için düşünceler ve bilgi duyularını gerçekleştirdiği algılardan elde edilir. Bunlar ise özellikle çocuğun ilk yaşlarındaki düşüncelerinin oluşumunu hızlandıran etkenlerdir. Daha sonra çocuk bunları değerlendirerek zihin işlemlerine girer ve entelektüel düzeylere doğru ilerlemeye başlar.¹⁹⁶ İnsan zihni doğuştan hiçbir bilgi ile donatılmadığından, çocuk ancak aktif bir şekilde deney, gözlem ve araştırmalar yaparak bilgi ve becerilerini artırabilir. Wollstonecraft burada yine devreye girer ve doğru doğru etiketlediğiniz oyuncak bebeklerle dolu odalara kapattığınız ve cahil dadılara emanet ettiğiniz üstüne bir de bütün fiziksel yetilerini kaybetmiş tek amacı

¹⁹² Cranston, M. , (1965), *Locke on Politics, Religion and Education*. Collier Books, New York, ss.147-148

¹⁹³ Locke, J. , (1963), *Some Thoughts Concerning Education, The Works of Locke* . Vol.1 London, s.6-15.

¹⁹⁴ Wollstonecraft, M. (2017a), s.29.

¹⁹⁵ Locke, J. , (1963), s.43.

¹⁹⁶ Bilhan, S.(1991), *Eğitim Felsefesi*. A, Ü. Eğt. Fakültesi Yayınları: Ankara, s.147.

aklı geliştirilmemiş annelerine özenen kız çocukları için üzüldüğümü diyerek Locke'u cinsiyet farklılığı yarattığı için eleştirir.

Locke'un eğitim felsefesine devam edecek olursak; Locke çocuğun eğitimi konusunda açık ve pratiktir. İlk derslere eşya(nesne)'den başlar Bu nedenle lafla anlatılan deneyimlere değil, doğaya ve eşyaya değer verilmesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁹⁷ Bu amaçla Locke, nesne dersleri, oyunla öğrenme ve öğrencinin zihinsel etkinliklerinin artırılmasının önemini vurgular. Locke, ilk eğitim ve iyi alışkanlıkların kazandırılmasında ebeveynlerin çocuklar üzerinde önemli rolleri olduğunu da kabul eder. Çünkü çocuklar sahip oldukları kendi tecrübelerini çocuklarına aktarırken onların kendi kendilerini de öğrenmelerini sağlamalıdır. Wollstonecraft, Locke'un ebeveynlerden öğrenilmesi gereken tecrübeler kısmına fikren katılır ama bu tecrübelerin iyi yetiştirilmiş bir anne ve babadan alınması gerektiğini düşünür. Locke insan kaderinin kendisi elinde olduğunu işte bu şekilde vurgular. Kendi aklına hükmetmeyi bilmeyen insan asla sonsuz doğruya ulaşamaz. Wollstonecraft'ın *A Vindication the Rigths Of Woman (Kadın Hakları Gereçeklendirilmesi)*' de savunduğu temel argüman yani kadının aklının yüceltilmesi temel problemidir. Kız çocuğunun iç dünyasını ve aklını geliştirmemiz gerekir ki kendi yönünü tayin edip sığ hayat görüşünün pençelerinden kurtulabilsin.

Locke aynı zamanda çocuklar için uygulamak istediği eğitim programına beden sağlığını ekler. Ona göre bedeni güçsüz ve hastalıklara yatkın olan insan çok verimli olamaz. Bu bağlamda Locke, bedenin sağlıklı, güçlü ve sağlam bir duruma getirilmesinde yapılması gereken somut ve pratik şeylerin olduğunu vurgular. Bunlar yüzme, sağlık sıcaklık, hava, alışkanlıklar, giyim, içme, uyku, diyet ödül ve ceza vb. gibi konulardır. Locke hekim yönünün etkisinde bulunarak da çocuklara bir takım öğütlerde bulunur.¹⁹⁸ Yine sıcaklık bakımından çocukların yazın ve kışın ne giymeleri gerektiği konusunu özenle ele alır ve daha çok onların vücut sıcaklıklarını sürekli olarak dengede tutan elbiseleri tercih etmeleri gerektiğini düşünür.¹⁹⁹ Bol ve temiz hava alınacak fiziksel hareketliliğe dikkat edilecek, ilaç çok az alınacak ya da alınmayacak, elbiseler çok sıcak tutmayacak ve çok dar olmayacak özellikle baş ve ayaklar serin tutulacak gibi eklemeler yapar.²⁰⁰

¹⁹⁷ Sena, C. , (1994), *Filozoflar Ansiklopedisi*. Pegem Yayınları: Ankara , s.302.

¹⁹⁸ Clapp, J.G. ,(1967), 'John Locke'. The Encyclopedia of Philospy ,Ed.by P.Edwards ,Vol.6 Newyork, s.500.

¹⁹⁹ Locke, J. , (1963), s.7

²⁰⁰ www.osmantatlipedagoji.tr

Locke ‘un önem verdiği ceza ve ödül konusuna tekrar dönecek olursak, çocuklar üzerinde etkili olmak istiyorsanız onlara ödül ve ceza vaat edin diyerek fiziksel acı ve haz eğer çocukları eğitmek amacıyla belirlenmişse kötü sonuçları da beraberinde getireceğini düşünür. Ona göre çocuğu yapması gerekenler için ödüllendirirsek ona görevlerinin değil ödüllerin peşinden koşması gerektiğini öğretmiş oluruz. Çocuk başının üzerindeki ceza gölgesi sallandıkça boyun eğer ya da eğmiş gibi görünür. Ama korku uzaklaştığında ya da ceza görmeyeceğine ikna olduğunda doğal eğilimine eskisinden daha fazla odaklanır.²⁰¹ Çocukların ödül için değil saygı ve değer için bir şeyleri yapması sağlanabilir. Aynı zamanda Locke, karakteri bozduğu gerekçesiyle dayanın bir eğitim aracı olamayacağını belirtir.²⁰² Ödüllendirilme doğru zamanda ve doğru yerde kullanıldığında amacına ulaşır olduğunu düşünür ve kurallara gelince kurallar çocuk için az ve sınırlı olması gerektiğini ve çocuğunda bu az kurallara uyması gerektiğini belirtir.²⁰³ Yine çocuğun eğitiminde erdem (virtue) eğitimine de önem veren Locke, davranış kazandırmada mutlaka erdem eğitiminin de olması gerektiğini vurgular. Ona göre eğitim aracılığıyla alışkanlıklar erdem ile donatılmalı, kişiliğin içine sabitlemeli ve çocuk ona karşı gerçek bir eğilim hissetmelidir. Böylece erdem eğitimi kazanmış bir kişi olarak çocuk, kendisine yakışmayan davranışları kesinlikle başkalarına yapmayacaktır.²⁰⁴ Bedenin alıştırma ve deneyimlerle güçlendirilmesi gerektiğine inanan Locke eğitim felsefesinde gereksiz bilgilerle çocukları donatmanın faydasız olduğunu düşünür şöyle ki eğer eğitimde somut amaçlar kullanılmayacaksa o eğitimin bir getirisi olmayacaktır. Yarara ve yaşam mücadelesine hazırlık eğitimin esası kabul edilmelidir. ²⁰⁵Onun önerilerinde güzel sanatlara ve estetik zevke pek rastlanmaz. Locke, tarih, coğrafya, aritmetik, geometri, ahlak, hukuk ve fizik gibi derslerin öğretilmesi gerektiğini düşünür yine ona göre önemli olan çocuk ancak anadilini öğrendikten sonra diğer dilleri de öğrenmelidir.

Wollstonecraft; *Thoughts on the Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)*’da sanatsal ve estetik düşünmenin aklı geliştirdiğini savunarak Locke’u eleştirir.²⁰⁶

²⁰¹ Locke, J.(1963), s.60.

²⁰² Locke, J.(1963), s.61.

²⁰³ Locke, J.(1963), s.59.

²⁰⁴ Locke, J.(1963), s.62.

²⁰⁵ Sena, C. , (1994), s.302.

²⁰⁶ Wollstonecraft, M. , (2017a), s.12.

Locke'un eğitim felsefesini özetleyecek olursak üç temel yöne dikkati çeker. Bunlardan ilki çocuğun kişisel yetenekleri, kapasitesi ve mizacı öğrenmeyi yönlendirmede kullanılması gerektiği, ikincisi zihinsel öğrenmeden önce, öncelikli olarak sağlam bir karakter gelişimi ve beden sağlığı olması, üçüncüsü ise çocuklardaki doğal oyun, yüksek yetenekler ve neşeli mizaç mümkün olan her yerde öğrenme sürecine katılmasıdır.²⁰⁷

Locke'un eğitim felsefesine cinsiyet ayrımı açısından bakarsak; Monarşinin kutsal hak iddiasına karşı davasına yardımcı olduğunda, Locke seçkinlerle, kitlelere, kocalarla karılara eşit muamelede bulunur. Fakat buna bir yardımcı olmadığında, Locke ölçüsünü değiştirir ve siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitsizliği onaylar. Locke, ataerkilliğe (patriarkalizme) karşıdır, ama kamu otoritesinin, efendi ile hizmetçi, kocayla karı gibi özel egemenlik biçimleriyle karşılaştırabilir olmadığına inanır. Konumları ne olursa olsun, biçimsel anlamda bütün insanlar, Tanrının suretinde yaratılır ve siyasal sürece katılmak suretiyle rasyonel olarak sözleşme yapacak ve doğal haklarını koruyacak eşit kapasiteyle doğarlar ama bu eşitlik, özel alanı içine almaya kadar uzanmaz. Kadınlar insandır ve doğası gereği rasyonel değildir. Onlar bir evlilik sözleşmesine gönüllü olarak girmeye yetecek akla sahiptir. Evliliğin amacı ise, doğal tanrı vergisi bir şey olan çocuk yapma ve yetiştirmedir, öyle ki çoğalma ve eğitim bir kere elde edildikten ve miras güvenceye alındıktan sonra, sözleşmenin taraftarları, boşanma yoluyla evliliği sona erdirebilirler. Bununla birlikte, Locke, evlilik sözleşmesinde kadının her şeyi özellikle aile mülkiyetini etkileyen kararları kocanın vermesine rıza gösterdiğini farz eder. Evlilik yapacak akla sahip olmasına rağmen kadın, bu akli kocasına verir ve akıllı payesinden gönüllü olarak vazgeçer.²⁰⁸

Kocasının akli aktif, kadının ki ise pasiftir. Kadının ailedeki rolü, onun aklının gelişmesine engel olur, çünkü rasyonelliğin ön şartı olan ekonomik bağımsızlık onda yoktur. Belki de kadın eğitim yoluyla aklını geliştirebilirdi ama eğer kadın evlenirse, bu fırsatı da kaçıır. Bağımsız biçimde zengin olmadıkça, evlilik, kadını kendi konumunda tutar. Emekçiler, çocuklar, suçlular ve akıl sahibi olmayan varlıklar ile birlikte Locke, kadınları da yurttaşlığın dışında bırakır.²⁰⁹

Kadınların rasyonellikleri yeterince gelişmemesinden ve rollerinin aile ve ekonomik ilişkilerle sınırlı olmasından dolayı, siyasal katılımdan dışlanırlar. Bu

²⁰⁷ Clapp, J.G. , (1967), s.501.

²⁰⁸ Daniela, G. ,(1992), *Private and Public, Individuals*'dan alındı

²⁰⁹ Öztürk, K. H. ,(2017), s. 471-485.

Locke'un başlangıçtaki eşitlikçiliğin radikal evrenselliğinin altını oyar ve teorisini mantıksal sonuçlarına taşıyamamasının bir örneği olarak hizmet eder.

Locke'un *Some Thoughts Concerning Education (Eğitim Üzerine Düşünceler)* eseri kılavuz kitap özelliği taşır her sayfasında çocuk eğitimi üzerine ince detaylar bulunmaktadır. Fakat daha önce de belirtildiği üzere Wollstonecraft Locke'un eğitim ile ilgili düşüncelerini benimser ama bu düşünceler genel hatlarıyla erkek çocuklarını içermekte olduğunu düşünerek *Original Stories (Gerçek Hikayeler)* ve *Thoughts on the Education of Daughters (Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler)* 'ı yazarak kılavuz kitap geleneğini yaşatır ve bu eğitimin içinde esas olarak kız çocukları da yer almalıdır der.

3.2.Rousseau'nun Eğitim Felsefesi ve Mary Wollstonecraft Eleştirisi

Jean J. Rousseau yaşadığı dönemde yalnızca Fransız toplumunda değil tüm ülkelerde kendi adından söz ettirebilmiş önemli bir özgürlükçü düşünürü, filozofu ve aydınlanma dönemi yazarlarından. Özellikle pedagojinin olmadığı zamanlarda eğitim adına söz söyleyebilmek ona ün katmıştır. 1750'li yıllarda hukuk, moral eğitimi, felsefe ve siyaset gibi alanlarda kaleme aldığı yazıları eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Rousseau'nun özellikle eğitim konusuna adanmış olan *Emile* isimli eserinde kadına bakış açısı ve kız çocuklarının eğitimine olan tutumu Wollstonecraft tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Liberal feminist akımın öncüsü Wollstonecraft; *Vindication The Rights of Woman (Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi)*'da Fransız devrimini cinsiyetçi bir tutum sergilediği için eleştirmektedir bu ilgili kitabın en can alıcı yanı ise ünlü düşünür Rousseau'nun kadınlara yönelik fikirlerine yaptığı eleştirilerdir.²¹⁰

Wollstonecraft'ın Rousseau'yu eleştirdiği bölümlere geçmeden önce Rousseau'un eğitim anlayışının özünü, tüm dinsel dogmalardan arınmış, bireyin dışında gelişen ve özgürlüğünü kısıtlayan gelenek, görenek gibi baskı mekanizmalarından olabildiğince uzaklaşarak çocuğun merak ve araştırma duygusunu geliştirecek bir eğitim anlayışı oluşturur.²¹¹ *Emile* eseri üzerinden bir göz atmak gerekir. *Emile* isimli yapıtta öncelikle Rousseau *Emile*'ye dair başlığı altında Rousseau okura düşsel kahramanı *Emile* tanıtır. Her şey aslında iyi olarak yaratılır alt başlığı Rousseau'nun doğalcılık anlayışını simgeler. Bu yüzden *Emile* için uygun

²¹⁰ A.g.e. , s. 471-485.

²¹¹ Genç, H.N. , (2005) , ss:25-34.

gördüğü eğitimin temel esasları doğal ortamda, uygulama ve deneyimlere dayalı olarak yani yaşayarak öğrenme modelidir. Emile okulda verilen eğitimi değil, özel ders ve öğretmenlerle olan eğitimi alamsı gerekmektedir. Rousseau'ya göre insan; doğasından, özünden koptuğu zaman tüm düzeni bozulur. İnsan; zayıf ve güçsüz doğar, insanı güçlendiren ve olgunlaştıran eğitimidir.²¹² Rousseau'ya göre eğitimin en eleştirilecek yanı çocuğun yeteneklerinin köreltilmesidir. Çünkü bunların ortaya çıkartılmasının tek koşulu bireyin özgür olmasıdır.²¹³ Eğitimde fırsat eşitliği olması gerektiğini vurgulayan Rousseau bu konuda tüm çocukların eşit olmadığına dikkat çekerek bu olası durumu yazgı ile açıklar. Ancak kitabın tümünde savunduğu eşitliği erkek cinsi üzerinden yapmakta olduğu fark edilir. Her ne kadar çocukların eğitimi yazgı ile açıklasa da anne baba sorumluluğunun çocuğun eğitimiyle ne denli ilgili olduğuna da dikkat çeker.²¹⁴ Anne babanın eğitimde üstlendikleri role gelince ise burada Rousseau'nun tamamen kadını ön plana çıkarıp onu sorumlu tuttuğunu görüyoruz. Çocuğa anne olan, kocayı da eş olarak sahiplenmesi gereken kişi kadındır.²¹⁵ Rousseau'nun kadın olmayı sadece annelikle ve eş olmakla bağdaştırdığını anlayabiliriz. Eğer kadınlar anne olmak istemezlerse işler tersine gidebilir ve aile olmaktan bahsedilemez.²¹⁶ Hele bir kere kadınlar anne olsunlar o zaman erkekler hemen baba ve koca olacaklardır sözü onun düşüncelerini yorumlar.²¹⁷

Kitabın ilk bölümü bebeğin çocuk olma yolundaki ilk beş yılını kapsar. Kitabın ikinci bölümünde ise beşten on iki yaşına kadar eğitim dönemi anlatılır. Bu bölüm konuşan çocuk çağını kapsar. Bu insan hayatının en kritik dönemidir. İki temel ilke oturtulmalıdır burada sahneye. Bunlardan ilki eğitim negatif olmalıdır ve ahlaki eğitimin sonuçları doğal sonuçlar olmalıdır. Bu şu anlama gelir; Rousseau eğitici ve dini öğretiler ile takviye edilmiş insan doğasının egemen olan anlayışına Rousseau tamamen karşı çıkar öğretmenler veya kitaplar aracılığıyla herhangi bir durum öğretilmemelidir. Ona göre çocuğun tüm eğitim kendi doğasının özgür gelişmesi, kendi güçleri ve kendi doğal eğiliminden gelmektedir. Çocuk, doğasının gereği olan tüm davranışları sergilemeli, onu yaşamalıdır. Anne ve babalar her şeyi çocuğun gereksinimlerine ve yaşına uygun olarak kabul etmeli ve ona göre davranmalıdır.

²¹² Rousseau, J.J. (2005), *Emile (Bir Çocuk Büyüyor)*, (6.baskı),İstanbul, Selis Kitaplar:13,Çocuk Eğitimi s.11

²¹³ Genç, H. N. , (2005), ss.25-34.

²¹⁴ Genç, H. N. , (2015), ss.25-34.

²¹⁵ Genç, H. N. , (2015), ss:25-34.

²¹⁶ Rousseau, J. J. , (2005), s.23.

²¹⁷ Rousseau, J. J. , (2005), s.25.

Burada öğrenmeleri gereken sınırları öğrenilmiş bir özgürlüktür. ²¹⁸ Rol model kavramı üzerinde önemle duran Rousseau ebeveynlerin çocuklarını iyi yetiştirmelerini isterlerse öncelikle onların davranışlarını düzeltmeleri gerektiğini düşünür. Anneler çocuklarına sevecen davranmalı, ödül ve cezada ölçülü olmalıdırlar. Hiçbir çocuk kötü niyete sahip değildir. ²¹⁹

Hiçbir çocuk kötü niyete sahip değildir. İnsanın doğuşundan on iki yaşına kadarki evre onun gerek kişiliği, gerekse terbiyesinde etkindir. Çünkü bu dönemde bütün hata ve kötü huylar filizlenir ki onları yok etmenin hiçbir çaresi ve vasıtası yoktur. ²²⁰

Kitabın üçüncü bölümü ise mantığın yaşı olarak değerlendirilen on iki ya da on üçlü yaş dönemlerini içerir. Rousseau'ya göre; çocukluktan yeni çıkan kişi arzuları ve kuvveti arasında tam bir denge kuramaz. Bu yüzden bireyin fiziksel ve bilişsel gelişimine koştur olarak öğretilecek bilgileri seçmek ve bunları uygun koşullar belirdiğinde uygun zamanda vermek gerekir. ²²¹

Kitabın bu bölümü sonuna kadar Rousseau'nun merkezinde sadece Emile vardır dolayısıyla hiç cinsiyet farklarından bahsedilmez. Sadece erkek çocukları için tasarlanmış bir eğitim modeli görülür.

Kitabın dördüncü bölümü ise 'insanın gerçek kişiliği bu çağda başlar' başlığı ile okuyucuya verilir. Kişinin kendini keşfettiği yer burasıdır. Artık karşı cinse olan ilgiyi birey farkına varır. Yani bireyin kendi sosyal yaşamını düzenleyebilmesi gerektiğinden artık derslerin bu alana geçmesi gerekir. Rousseau tam olarak cinsiyet ayrılığından bahsetmese de ona göre, cinsiyetleri henüz o yaşlarda kız çocuklarınkinden farklı olmayan erkekler bu özelliklerini bir ömür boyu muhafaza ederler ve daima büyük bir erkek çocuk gibi kalırlar. ²²²

Kitabın son bölümü 'genç adam, hayata giriş' başlığı vardır ve burada kadın ve erkek konusundaki görüşlerini ağırlıklı olarak ele alınmasının sebebi Emile 'nin yetişkin bir erkek olup aile kurması gerektiği içindir. Yazar 'kadınla erkek aynı şekilde eğitilemez 'başlığı ile kadın ve erkeğin kendi cinslerine özgü bir eğitim anlayışı ile eğitilmesi gerektiğini vurgular. ²²³ Aile kurmak gibi amaçları ortak olsa da kadın ve

²¹⁸ Rousseau, J. J. , (2005), s.61.

²¹⁹ Rousseau, J. J. , (2005), s.62.

²²⁰ Rousseau, J. J. , (2005), s.63.

²²¹ Rousseau, J. J. ,(2005), s.143.

²²² Rousseau, J. J. , (2005), s.167.

²²³ Genç, H. N. , (2005), ss.25-34.

erkek olarak görevleri farklıdır. Kadının yeri evinin içi erkeğinki ise dışıdır. Rousseau bu bölümde kadın ve erkeğin kendi doğası gereği birbirinden farklı yaradılışlara sahip olduklarını vurgular. Ona göre; bu farklılık tamamen doğaldır ve biri için kusur görülen diğeri için üstünlük olarak algılanmalıdır. Eşler arasındaki uyum bu noktada ortaya çıkar.²²⁴

Rousseau yapıtta *Emile (Emile)*'ye eklenti olarak ortaya çıkardığı hayali kadın karakteri Sophie'yi Emile'nin eğitimini tamamlaması için tasarlamıştır. Rousseau kadını tek ve bağımsız bir birey olarak görmez Bu yüzden nasıl bir terbiye ve eğitim alması gerektiğini de erkeğe göre belirler. Bu da cinsiyet rollerine bağlı kalıp yargılardan oluşur.²²⁵ Kadınların yeri yüzyıllardır ev içi ile sınırlandırılmış, işlevi ev işi ve çocuk yetiştirme olarak belirlenmiştir.²²⁶ .Rousseau kadının var olma sebebini açıklarken bir yandan da kadın için öngörülmüş görev ve sorumluluk alanlarını da belirler. Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek, sevimli olmak ²²⁷ yazara göre kadınların bu kadar yüzeysel amaçları vardır.

Tarih boyunca kadının konumlandırıldığı nokta erkeğin çapında belirlenen bir çemberi aşmamıştır. Erkeklerin inşa ettiği dünyada kadın toplumsal anlamlarla kısıtlanmış bir nesneyi ya da en iyi ihtimalle 'erkek olmayan' varlık kipini ifade etmiştir. Kadının var oluş kaygısı dahi erkekten hareketle kurulur ve erkek için bir varlık olan kadın aynı zamanda erkeğin var oluşun perçinlemek için devamlı ihtiyaç duyduğu 'öteki varlıktır.'²²⁸ Rousseau ' da kadını yani Sophie'yi sürekli erkeği mutlu eden kişi olarak tanımlar. Yazara göre kadının ailesini bir arada tutabilmesi için gerekli olan tüm güç kuvvet onda mevcuttur ve kadın çocuk doğurabildiği için asla erkekle aynı kefeye konamaz. Onların yaradılışlarının asıl gayesi budur.²²⁹

Rousseau kadınların namuslarının eşleri ve çevreleri tarafından onaylanması gerektiğini ayrıca sadece güzel olmalarının yetmediğini ve buna ek olarak onların erkeklerin hoşuna gitmeleri gerektiğini vurgularken kadınların niteliklerine verilen kıymet, ahlak ve güzelliklerine gösterilen önemi erkeklere atfeder.²³⁰ Kadındaki en önemli özelliğin onun uysal olması gerektiği düşüncesine sahip Rousseau'ya göre

²²⁴ Rousseau, J. J. , (2005) s.167.

²²⁵ Genç, H. N. , (2005), ss.25-34.

²²⁶ Kuzgun, Y. Ve Sevim S.A. (2004).*Kadınların çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt: 37, sayı: 1, ss.14-27.

²²⁷ Rousseau, J.J. ,(2005), s.220.

²²⁸ Sümer, Sema Z.(2011), s.7.

²²⁹ Rousseau, J. J. , (2005), s.223.

²³⁰ Rousseau, J.J. , (2005), s.227.

çocukluğunda disipline alıştırılan bir kadın itaat etmekte zorlanmaz, küçükken anne ve babasına, büyüdüğünde ise bir erkeğe ya da erkeklerin kararlarına saygı duymakta güçlük çekmez.²³¹

Kadının sosyal ve iş yaşamında kısıtlı bulunabildiği dönemde ona uygun görülen görev sadece anne ve eş olmak olmuştur. Rousseau'nun tüm yapıtlarında gördüğümüz siyasi özgürlük yani tüm yurttaşların kamusal yaşamda yer alma hakkını aslında her iki cinse eşit olarak öngörmediği ortaya çıkmaktadır.²³² Rousseau genel hatlarıyla kadını toplumun kabul ettiği şekilde tanımlar aslında ona tarih sahnesinde büründüğü rolden fazla bir şey katmaz. Yazara göre kız çocuğunun eğitimi *Emile*'nin eğitiminin tamamlayıcısı, destekleyicisi niteliğindedir. Ona göre kadın asla kendi başına özgür bir birey değildir. Rousseau'nun kitapta belirttiği gibi ona göre aileyi eğitmek kadını eğitmek ile eş anlamlıdır. *Emile*'nin eğitim anlayışının temelleri erdem, dürüstlük, iyi vatandaş olma üzerine temellendirilirken, Sophie'nin eğitimi toplumsal yaşamın normlarına göre oluşturulur. Yani toplum yaşamından çok ev içi kurallarla ilgilidir. Rousseau bu eserinde kadın karakteri Sophie üzerinden kanatsız bir ev meleği yapmak isteyerek toplumsal cinsiyet ayrılığına bir ekleme de kendisi yapar.

Wollstonecraft'ın Rousseau eleştirilerine geldiğimizde ise ona göre Rousseau eşini toplum içerisinde gelişmiş bir kadın seviyesine yükseltelemiyordu bu nedenle kadınları onun seviyesine indirmeye çalıştı. Karısı onun için bir problem kaynağı olmayacak, itaatkar bir varlıktı. Rousseau karısının masumiyetini övse de kadının Rousseau'nun ölümünden sonra yaptıkları onun ne denli yanıltmış olduğunu gösterir. Rousseau, çeşitli hastalıkların kocalık görevini yerine getirmesine engel olmasından dolayı karısının da ona olan sevgisini yitirmesinden yakınır. Ortak hiçbir ilgi alanı paylaşmayan bu iki insanın cinsel bağları koptuğunda, ilişkilerini sürdürebilmeleri mümkün müdür?²³³

Rousseau'ya yönelik eleştirilerine ilginç bir iddia ile başlayan Wollstonecraft, yazarın özel hayatında yaşadıklarını gerekçelendirme amacına bağlı olarak kadınlar ile ilgili fikirlerin şekillendiğini iddia etmektedir.²³⁴

Wollstonecraft, Rousseau'nun erkeklerin ve kadınların farklı düşündüklerine ilişkin fikrine de karşı çıkmaktadır. Ona göre akıl her insan da aynıdır. Kadın farklı

²³¹ Rousseau, J.J. , (2005), s.232.

²³² Genç, H.N. , (2005), ss.25-34.

²³³ Wollstonecraft. M. , (2012), ss. 257-258.

²³⁴ Öztürk, K.H. , (2017), ss. 471-485.

veya yanlış akıl yürütürse, bu onun eğitimindeki eksiklikle ilgilidir. Yazar, kadınların bazen ağaçları görüp, ormanı görmediklerini itiraf etmektedir. Çünkü eğitim eksikliği, kadınları olguların ardındaki genel ilkeleri algılamamdan alıkoyar; bu da kendi durumlarını eleştirel bir şekilde analiz edememelerine neden olur. Bu tür bir yaklaşım kadınları anlamsız bir tekrara mahkum eder. O halde ,’eleştirel akıl’ kadının daimi olarak çürüdüğü bitkisel bataklığın kurtulmanın yoludur.²³⁵

Evliliğin ve anneliğin kadınların rasyonel bir seçimi olduğunu ve bunu toplumsal bir görev olduğunu dile getiren Rousseau’ya yanıt olarak Wollstonecraft, kadınların kamusal alanda iyi bir eğitim alarak rasyonel davranabileceklerini, yani kadın doğası olarak kabul edilen ve zayıflık olarak değerlendirilen duygularını kontrol edebileceklerini ve kamusal alanda gerekli olan eylemlerde bulunabileceklerini savunur.²³⁶

Rousseau’ya kadınların erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütmek, büyüyünce onlara bakmak, nasihat vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli hale getirmek gibi görevleri vardır ve küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gerekenler bunlardır.²³⁷ Rousseau’ya göre erkek, hemcinsleriyle eşit, arkadaşlarından bağımsız, bencil ve kendini dış dünyaya taşıyabilir, arkadaşlarından bağımsız, bencil ve kendini dış dünyaya taşıyabilir bir doğaya sahipken; kadın, bağımlı, ikincil, kendini sadece erkeğin cinsel ihtiyacını karşılamaya adanmış utangaç, çekingen bir varlıktır.²³⁸

Anne ve eş olma bütün bu bütün kadın tanımlamalarını içine alır. Bu iki rol ise erkekle tamamlanınca gerçekleşir ve kadınlar bütün yaşamlarını anne ve eş olmaya adanmış bu rollerin dışına çıkmamalıdır. Örneğin kadın siyaset yapmamalı, iş yaşamında olmamalı, belli sınırlılıkla toplumsal yaşama katılmalı, katılsa bile asla eşinin dizinden ayrılmamalıdır. Çünkü belirttiğimiz bu alanlar erkeğe ayrılmıştır. Kadın erkek tarafından haksızlığa uğradığında sessizliğini korumalı, çalışkan olmalı ancak durumundan da şikayetçi olmamalıdır.²³⁹

Wollstonecraft’a göre Rousseau kadınları önemsiz varlıklara indirgeme suretiyle, kadınların zayıf, edilgen olduğunu kanıtlama telaşındadır. Bu düşüncesi

²³⁵ Wollstonecraft, M. , (2012), s.144.

²³⁶ Bryson, V. , (1992), ss.22-26.

²³⁷ Rousseau, J. J. , (2005), s.219.

²³⁸ Çaha, Ö. , (2010), ss.32-33.

²³⁹ Genç, H.N. , (2015), s. 29.

kadınların fiziksel açıdan erkeklerden güçsüz olması tezine dayandırmaktadır. Ayrıca kadın erkeğe haz vermek ve ona tabi olmak için yaratılmıştır.²⁴⁰

Wollstonecraft *Vindication (Savunu)* eserinde Rousseau'ya şöyle der:

*İnandıklarımı söylüyorum diye kibirli bulunabilirim ama Rousseau'dan Dr Gregory'e kadar kadınların eğitimi ve davranış biçimi üzerine yazanların hepsinin, kadınların aksi takdirde olacaklarından daha yapay, daha zayıf yaratıklar, toplumun en yararsız üyeleri olmasına katkıda bulunduğunu söyleyeceğim.*²⁴¹

Wollstonecraft döneminin ataerkil toplum zihniyetini eleştirirken Rousseau gibi yazarların zihniyetini tartışır. Ayrıca, kadınlar erkeklerden zayıf karakterli olsa bile neden onları daha da zayıflatan toplumsal geleneklere değer veriyorsunuz diye sorar. Wollstonecraft, evrenin bir işleyişi olduğuna inanış yani doğa aslında düzenini kurmuştur fakat bu ataerkil sistem doğanın kadınlar üzerindeki dengesini kırmıştır artık doğa durumu kadın için üvey anne konumuna geçmiştir. Dönemin Fransa'sında kadınlar yalnızca haz vermek, dış görünüşlerini ve tavırlarını süslemek üzere eğitilirler, fazla alçakgönüllü olmalarını engellemek üzere kendilerine verilen dünyevi ve dini eğitim sonucunda zihinleri çok erken yaşta yozlaşır.²⁴² Wollstonecraft daha geçmiş zamanlardan söz edeceğim diyerek şöyle der:

*Din adamlarının daha küçük yaştaki çocuklara öyle itiraflar yaptırdıkları ionlara öyle sorular sordukları olurdu ki bu çocuklar kendi cinslerine biçilen sağlıklı karakterlerle daha o yaşta tanışırlardı; bunları güvenilir kaynaklardan aktarıyorum. Topluma verilen eğitim, koketliği ve yapmacıklığı yaymaya yönelikti Kız çocuklar daha on, on bir yaşındayken hatta bundan daha erken koketliğe ve evlilikten söz etmeye başlıyorlardı.*²⁴³

Rousseau, kız çocuklarına bu anlayışı layık görüyor onları akıldan bağımsız bir otoriteye bağımlı kılmak onun tutarlılığını koruyordu. Ona göre kadınların hoyratlık ve inatları acılarını ve kocalarının kendilerine karşı kötü muamelesini arttırmaktan başka şeye yaramaz. Kadınların üstünlük sağlayacağı silahlar bunlar olmamalıdır. Wollstonecraft, Rousseau'yu eleştirerek kadınların karakterine ilişkin görüşlerini aktarır ve şöyle der:

²⁴⁰ Wollstonecraft, M. , (2012), s.120.

²⁴¹ Wollstonecraft, M. , (2012), s.34.

²⁴² Wollstonecraft, M. , (2012), s.124.

²⁴³ Wollstonecraft, M. , (2012), s.126.

*Emile nasıl mükemmel bir erkeğe diyor Rousseau, Sophie de öyle mükemmel bir kadın olmalıdır ve ona bu mükemmeliyeti sunabilmek için de doğanın onun cinsine verdiği karakteri incelemek zorundadır.*²⁴⁴

Wollstonecraft'a göre dünyada yoksunluğunu çektiğimiz şey hayırseverlik değil, adalettir. Kadın ve erkek bilginin zorlu merdivenlerini birlikte çıkmalıyken akıl konusunda erkeğe bağımlı olması gerektiğini kabullenmemek gerekir.²⁴⁵ Kadınları erkekler gibi eğiterseniz diyor Rousseau kadınlar erkeklere benzedikçe onlar üzerindeki güçlerini de yitireceklerdir oysaki Wollstonecraft'ın hedeflediği kadınların erkekler üzerinde değil kendi üzerinde güç sahibi olmaları gerektiğidir.²⁴⁶

Wollstonecraft'a göre Rousseau'nun bütün bu düşüncelerinin altında erkekleri kimseye hesap vermeyen mutlak bir otorite olarak görmesi yatmaktadır. Bu durum esasında aklın doğrudan ve koşulsuz olarak sahiplenilmesidir. Böylece insanlığın hakları Adem'den başlayarak kadınları dışarıda bırakacak şekilde erkek cinsine atfedilmiştir. Bu durumu erkek aristokrasisi olarak isimlendiren yazara göre, kadının erdemleri ve özellikleri de ikincildir. Kadınların ebeveynlerinden gelen 'zamanı gelince kocan sana bunların hepsini öğretecek' sözlerini kabul etmeleri bu durumun oluşumunda etkilidir.²⁴⁷

Rousseau'nun kadın eğitimi ile ilgili görüşleri geleneksel toplumlardaki kadın anlayışının özeti gibidir. Kadın demokratik haklarından yoksun, aktif vatandaşlığın dışında tutulmaktadır. Ve kadın eğitimi cinsiyetçi kodlar taşımaktadır. Şöyle ki kadın eğitiminde ağırlıklı olarak cinsiyet rollerinin öğretilmesinin önemli olduğu görülür. Kadın güzel ve hoş olduğu kadar, iyi bir anne ve eş de olmalıdır. Kısacası kadının eğitimi aile içinde rolleri ile sınırlandırılmıştır.²⁴⁸

Sonuç olarak, Rousseau ve Locke eğitim üzerine düşüncelerini belirtirken, eğitmek üzere kendilerine birer erkek çocuk seçmişlerdir. Rousseau'nun Emile'sinde kadın Sophie, erkeğe göre şekillenmesi gereken, ona arzu ve ihtiyaçlar açısından itaatkar bir varlık olarak gösterilmiştir. Kadına has en önemli özelliğin sadık ve uysal olma yeteneği olduğu vurgulanmıştır.²⁴⁹ Locke ise istediği gibi şekil verip biçimlendirebileceği, bembeyaz bir kağıt ya da balmumu olarak gördüğü bir erkek

²⁴⁴ Wollstonecraft, M. , (2012), s.120.

²⁴⁵ Wollstonecraft, M. , (2012), s.104.

²⁴⁶ Wollstonecraft, M. , (2012), s.96.

²⁴⁷ Wollstonecraft, M. , (2012), s.133.

²⁴⁸ Öztürk, K. H. ,(2017), ss. 471-485.

²⁴⁹ Rousseau (2005), s.224

çocuğu konu aldığını belirtmiştir.²⁵⁰ Bu açıdan her ikisi de Wollstonecraft tarafından eleştirilir. Ona göre bu iki özgürlükçü düşünür aslında kendisine tam anlamıyla bir muhafazakar diyemeyecek olsak da toplumsal hayatın değerlerini ön plana çıkararak ve olması gerektiğinden fazla önemseyerek, çocuğu daha baştan, bir çeşit bağnazlığın içinde yetiştirmeye çalışmış görünmektedir.²⁵¹

Bu yüzden denilebilir ki, Rousseau ve Locke özgürlük düşünürü olarak bilinmektedir. Kadın ve kadın eğitimi konusunda ortaya attıkları düşünceler ve kadınları eğitim sistemi dışına itmeleri onların Wollstonecraft tarafından eleştirilmesine neden olmuştur.

SONUÇ

Tezimizin amacını oluşturan Mary Wollstonecraft'a göre kadın haklarının vazgeçilmez ve en önemli unsuru olan eğitim hakkının gerekliliğini, yazarın yaşadığı döneme de atıfta bulunarak incelemeye çalıştık. Wollstonecraft'ı değeri çok geç anlaşılan bir feminizm öncüsü olarak sadece erkeklerin var olabildiği yazın dünyasına girerek kendini var ettiğini ve çok erken bir dönemde binlerce yıllık erkek egemen otoriteye yaşadığı dönemde tek başına karşı çıkmaya çalıştığını anlattık. Wollstonecraft'ın düşüncelerine göre doğa insanları eşit yarattığı ama tanrı ya da başka bir elin insan ile insan arasında mesafe yaratarak ondan kadın ve erkek oluşturduğunu ve cinsleri toplum içinde ayırma sürükleyerek kadının sadece biyolojik özellikleri ile var olabilmesine izin verdiği bulgusuna eriştik. Dolayısıyla bu zamana kadar dünyada gerçekleşmiş olan medeniyetin çok yapay ve kısmi olduğu düşüncesine ulaştık. Diğer bölümde eserleriyle yaşamını nedensellik çerçevesi içinde incelediğimizde tarihin kadınlara sadece 'hiç' olmayı ve bununda yanında 'itaatkar' olmayı nasihat ettiğini Wollstonecraft'ın bu hiçlik ve uysallık durumundan kadını kurtarmak istediğini, formülünün ise aklın ve vücudun eğitilmesi ile mümkün olacağının üzerinde durduk. Kadınların annelik, kendine yönelik ve yurttaşlık olmak üzere üç önemli görev alanının olduğunu ve bu önemli görevlerin her üçü için de tek çözümün eğitim olduğunu Wollstonecraft ile vurguladık. Kadınların eğitimsiz ve köle olarak kaldıkları sürece erdem sahibi olamayacaklarını, dönemin iktidar sahiplerine ve filozoflarına

²⁵⁰ Locke. J. ,(1963), s.241.

²⁵¹ Özüaydın.Ç. B. , (2016), *Koşlanmış Doğrular Terennümcüleri ve Düşünceleri*. Maltepe Üniversitesi (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), sayı:21, s.105-121. <http://www.flsfdergisi.com/>

eleştiri de bulunarak akıl devrimini ve liberalizmi, ailede olduğu gibi devlette de kadınların statüsüne sokma arayışında olduğunu belirttik.

Wollstonecraft kadınlar için hak özgürlüğünü talep ederken bunun en başında eşit eğitim fırsatları çağrısı yaparak onlarında erkeklerle aynı görevleri yapabileceklerini öne sürdüğünü ortaya çıkardık. Son bölüm de aile otoritesine ve birbirine zıt cinsiyet rollerine karşı çıkmakla başlayarak kadınların özgürleşmesi için onlara reçete sunarak yoluna ilerleyen Wollstonecraft'ın, Rousseau ya da Locke'un ortaya attığı mükemmel erkeği reddederek cahil kadınların öncelikli olarak iyi yurttaşlar olmadığını dile getirdiğini belirttik. Wollstonecraft'ın evliliği reddetmeyen ama evliliğin özünü değiştirip, eşlerin öncelikle birbirine arkadaş olması gerektiğini ve bu kurumun topluma hizmet etmesi gerektiğini savunduk. Wollstonecraft'ın Rousseau'nun ideal kadını gibi yaşamayı eleştirerek, çalışan kadınların çocuklarını ihmal ettiğini, hizmetçilerin eline bırakıp gittiğini aslında çocuk bakımının önemli ve yurttaşlık görevi olduğunu ve bunu da eğitilmiş kadınların yapması gerektiğini dile getirdik. Bu noktada kadınlara karşı üstünlüklerini kanıtlama gayretinde olan ataerkil söylemlerini reddederek adalet ve erdemin üzerinde durulan temel argüman olduğu fikrini doğru bulduk. Locke ve Rousseau gibi filozofların ortaya attığı 'toplum sözleşmesi' mantığı tanrı tarafından değil insanlar tarafından inşa edilen erkeklerin kendi aralarında yaptığı bir sözleşme olduğundan kadınların ikinci cins insan olarak değerlendirilmesini Wollstonecraft tarafından sert bir dille eleştirdik. Yazarın, kadınları doğaları gereği duygusal ya da entelektüel açıdan zayıf olduğu iddiasına şiddetle karşı çıktığını ve bu zayıflığın iki cinsiyet arasındaki eğitim fırsatlarının farklılığından meydana geldiğini savunduğunu belirttik. Erkekler entelektüel eğitim alırken, kadınlar toplum tarafından duygusal ve kadınsı özelliklerin yerleşmesiyle sonuçlanan eğitime tabi bırakılmışlardır söylemiyle eleştirimize devam ettik. Tezimizi sonlandırmadan önce; incelemiş olduğumuz tüm bu çalışmalarımız şunu gösteriyor ki eğitim tüm kadın haklarının başında gelen vazgeçilmez temel unsurdur. Toplumun bir yarısı bir yarısını köle konumunda tutarsa o toplumun kurtuluşundan bahsetmek imkansız olacağını düşünerek ve bu durumla mücadele etmek gerek diyerek kadınların içlerindeki devrimci ruhu ortaya çıkarmanın gerekliliğini Wollstonecraft ile dile getirdik. Dünyanın yarısı öteki yarısına bağımlı bir vaziyette yaşıyorsa herhangi bir adaletten özgürlükten demokrasiden bahsedilemeyeceğini günümüz içinde söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, kadın zihni onun güzelliğine tercih edilmedikçe; düzgün bir eğitim sistemi asla kurulamayacaktır. Wollstonecraft'ın belirttiği gibi erkekler kadınların kölece itaati yerine akılcı arkadaşlıklarını tercih etseler daha dikkatli kız çocuklarına daha duyarlı kız kardeşlere daha sadık eşlere daha akıllı annelere kısacası daha iyi yurttaşlara dönüşeceği sonucuna vardık ve insanlığın kurtuluşunun kadınların kurtuluşundan geçtiği düşüncesine vardık.

KAYNAKÇA

Altınbaş, Deniz(2010). ''Feminist Tartışmalarda Liberal feminizm''
Kadın Araştırmaları Dergisi,Cilt 9, ss.21-25 Ankara:Gazi Kitabevi.

Arat,Necla (1991).''Feminizmin Abc'si '' İstanbul :Simavi Yayınları

Avrupa'da Aydınlanma (2005), Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı,

Aydın, Hüseyin, (2010).'' Aydınlanmanın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük''
Bursa: Emin Yayınları

Bilhan, Saffet. ,(1991) .Eğitim Felsefesi'', A, Ü. Eğt. Fak. Yay. , Ankara,

Botting,Eileen. (2004). ''Wollstonecraft's Philosophical Impact on Nineteenth Century American Women's Right Advocates''. American Journal of Political Science.

Byrson,Valeria (1192). ''Feminist Political Theory ''
Newyork :Paregon House

Cevizci, Ahmet , (2008).'' Aydınlanma Felsefesi Tarihi, Asa Yayınları''. Bursa: Asa Yayınları.

Cihan,Mustafa, Atatürk Üniversitesi, K. Karabekir Eğitim Fakültesi,OÖSAE-Felsefe Grubu Eğitimi
ABD''

Clapp,(1967) ''John Locke''. The Encyclopedia of Philospay Ed.by P.Edwards, Vol.6 Newyork

Cranston, (1965), *Locke on Politics, Religion and Education*. Collier Books, Newyork.

Cole, Dale. (2000). ''Threads and Plaits or an Unfinished Project Feminism Through the Twentieth Century ',Journal of Political Ideologies,Cilt 5,No .1

Copleston,F.(1998)''Felsefe Tarihi'' (Çağdaş Felsefe :cilt :V) (çev.Aziz Yardımlı),İstanbul :İdea Yayınları

Çücen,A.K. (2006). ''Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökleri'' Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi <http://dergipark.gov.tr/musbed//issue//235228>.

Çaha,Ömer(1996).Sivil Kadın.Ankara:Vadi Yayınları

Çakır,S.(1996).''Kadın hareketi'' İstanbul:Metis yayınları

Daniela, Gobetti. (1992)''Private and Public ;''Individuals'

Donovan, Josephine. (2005).''Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Geleneği. (çev. A.Bora ,M.Ağduk ,F.Sayılan) İstanbul:İletişim Yayınları

Firestone,Shulamith. (1970).''The dialectic of sex :the case for feminist revolution ''Newyork :William Morrow,

Fizer, E. Ve Lovibond, S. (1992). ''Morality undermined sexual Notion of the importance of a good reputation ''Oxford :Blackwell, ss.240-252

Flynn Ann (1997).''Emergent Feminist Technical Communication ''Technical Communication Quarterly, Cilt 6, No.3

Genevive,L., (1996). 'On liberty and the subjection of women ''Denmark Herfordshire :Wordworth Classics of the Literature.

Genç,Hanife, Nalan. (2005)., ''Rousseau'nun Emile'nde Kadın Eğitimi '' Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ERZSOSDE) 8-1 :25-34

Gökberk,Macit.(1990)''Felsefe Tarihi'',İstanbul:Remzi Kitapevi s.330

İmançer,Dilek. (2002).''Feminizm ve yeni yönelimleri'' Doğu Batı Düşünce Dergisi Yıl:1(19) ,155-176

Imelda Whelehan (1995).''Modern Feminist Thought From the Second Wave to Post-Feminizm'',Edinburgh University Press,Edinburgh

Janes,R.M.(1978).''On the Reception of Mary Wollstonecraft's A Vindication of the Rights of Woman.'' Journal of the History of Ideas

Johnson,Claudia.(2002) '' Mary Wollstonecraft's reception and legacies by Cora Kaplan'' Cambridge University Press.

Johnson,Claudia, (2002) .'' Mary Wollstonecraft's literary reviews by Myers M''. Cambridge University Press.

Johnson,Claudia. (2002). '' Mary Wollstonecraft's Vindications and their political tradition by Chris Jones''. Cambridge University Press.

Johnson, Claudia. (2002). ‘‘ The Cambridge Companion to Mary Wollstonecraft : Mary Wollstonecraft on Education by Richardson Alan. Cambridge University Press.

Johnson, Joseph. (1789). ‘‘The Female Reader: Or, Miscellaneous Pieces, in Prose and Verse; selected from the best writers, and disposed under proper heads; for the improvement of young women.’’ By Mr. Cresswick. London

Jump, Marriet Devine. (1994), ‘‘Mary Wollstonecraft: Writer.’’ New York: Harvester Wheatsheaf

Karakuş Öztürk. Hatice. (2007). ‘‘Mary Wollstonecraft’ın kadın hakları gerekçelendirilmesi kitabında Rousseau eleştirisi ‘‘ Ahi Evran Üniversitesi (KEFAD) Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt 18 sayı 2. ss.471-485

Kuzgun, Yıldız. Ve Sevim Seher. A. Sevim, (2004). ‘‘Kadınların çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki’’ Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , cilt :37, sayı :1 , 14-27

Lisa, Shawn, Maurer. , (1988). ‘‘The Female (As) Reader: Sex, Sensibility, and the Maternal in Wollstonecraft’s Fictions.

Locke, John (1990). ‘‘Two Treatises of Government ‘‘ New York: Cambridge University Press.

Locke, John. (1992) ‘‘İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme’’ (çev. V. Hacıkadiraoğlu) İstanbul: Kabaalıcı Yayınları

Locke, John. (1963) ‘‘Some Thoughts Concerning Education ‘‘ The Works of Locke , Vol.10, London

Magee, Bryan. (2000). ‘‘Büyük Filozoflar’’ (Platon’dan Wittgenstein’a Batı Felsefesi), çev. Ahmet Cevizci. İstanbul : , Paradigma Yayınları

Mellor, Anne. K. (2002) ‘‘ Mary Wollstonecraft’s A Vindication of the Rights of Woman and the women writers of her day’’ . Cambridge University Press ‘‘ Cambridge, : New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, ss. 141-150

Moore, John. (1999). ‘‘ Mary Wollstonecraft’’ . Liverpool; United Kingdom : Liverpool University Press

Nye, Andrea , (1998). ‘‘Feminist Teori and the Philosophies of man ‘‘ New York : Routledge s.12

Özüaydın Çoşkun, Bergen (2016). 'Koflaşmış Doğrular Terennümcüleri ve Düşünce Özgürleri'' Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:21, s.105-121

Rousseau Jean Jeagues. (2005). ''Emile (Bir Çocuk Büyüyor)'',(6.baskı),İstanbul, Selis Kitaplar :13 ,Çocuk Eğitimi:2

Sena, Cemil. (1994). ''Filozoflar Ansiklopedisi'' ,Ankara: Pegem Yayınları

Spender, Dale. (1986) ''Mothers of The Novel-100 Good Women Writers Before Jane Austen'' London: Pandora

Sümer, Sema Zafer (2010). ''Tarih içinde görünürlükten kadınların tarihine :Amerikan kadın romanında feminist bilinç ve politika'' Konya:Nüve Kültür Merkezi

Tannenbaum, G.D ve Schultz, D.(2005)'' Siyasi Düşünce Tarihi: filozoflar ve fikirleri'' (çev.F.Demirci) Ankara: Liberte Yayın ss.257-269

Todd, Janet (1980). ''Women's Friendship in Literature.'' Newyork:Columbia UP

Todd, Janet(1984). '' A Dictionary of British and American Writers:1600-1800'' London: Methuen

Todd, Janet (1986) 'Sensibility:An Introduction.' 'London :Methuen.

Ulrich, Hof. (2004). ''Avrupa'da Aydınlanma''(çev. Şebnem Sunar).İstanbul: Literatür Yayıncılık

Wendy, Gunther.(2001). ''Rebel Writer: Mary Wollstonecraft and Enligthment Poliitics (Deklab:North-hern Illinois University Press

Wollstonecraft, Mary (2017a). ''Thoughts on Education of Daughters''. Printed by Createspace,North Charleston ,SC , USA

Wollstonecraft, Mary (2017b). ''Original Stories from Real Life''. Printed by Createspace,North Charleston ,SC , USA

Wollstonecraft, Mary. (1796) ''Original Stories From Real Life'' 'den alındı.https://en.wikisource.org/w/index.php?title=File:Original_stories_from_real_life_1796.pdf

Wollstonecraft, Mary. (2004) . ''Vindication the Righths of Women'' Penguin Classics.

Wollstonecraft, Mary. (2012). ''Kadın haklarının gerekçelendirilmesi'' İstanbul: Türkiye İş Bankası

www.earsiv.odu.edu.tr:808

www.issuu.com

www.osmantatlipedagoji.tr

www.sbed.mu.edu.tr

www.turkoloji.cu.edu.tr

www.wikipedia.com.tr

<http://www.gutenberg.org/files/134/134-h/134-h.htm>

<http://public-library.uk/ebooks/61/45.pdf>

